

**SOSYAL SERMAYENİN UNSURLARI VE
EKONOMİK KALKINMAYLA İLİŞKİSİ**

Erman ŞAVKAR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL

Haziran, 2011

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL SERMAYENİN UNSURLARI VE EKONOMİK
KALKINMAYLA İLİŞKİSİ**

Hazırlayan
Erman ŞAVKAR

Danışman
Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL

AFYONKARAHİSAR 2011

YEMİN METNİ

YÜKSEK Lisans tezi olarak sunduğum “**Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23.06.2011

Erman ŞAVKAR

TEZ JÜRİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı : Doç Dr. Mehmet KARAGÜL

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Mehmet ERKAN

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Erman ŞAVKAR'ın “**Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi**” başlıklı tezi 23.06.2011 tarihinde, saat 14:00'de Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

MÜDÜR

ÖZET

SOSYAL SERMAYENİN UNSURLARI VE EKONOMİK KALKINMAYLA İLİŞKİSİ

Erman ŞAVKAR

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Haziran 2011

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL

Kişi ve kurumların güvene dayalı ilişkilerinin ekonomik açıdan incelenmesi, sosyal sermaye olarak tanımlanmaktadır. Ülkelerin kalkınma sürecinde sosyal sermayenin olumlu etkileri bulunmaktadır. Ekonomik kalkınmayı sadece fiziki sermaye zenginliği veya fakirliğiyle açıklayabilmek mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik kalkınmanın istenilen seviyeye ulaşabilmesi için kalkınmaya yeni bir boyut getiren sosyal sermayenin neyi ifade ettiği analiz edilip, sosyal sermaye seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Sosyal sermaye ve sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya olan etkilerinin incelenmesi bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede bu çalışma ekonomik kalkınma, sosyal sermaye ve unsurları, sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisi bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, ekonomik kalkınma, güven.

ABSTRACT

COMPONENTS OF SOCIAL CAPITAL AND EFFECTS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Erman ŞAVKAR

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARMENT OF ECONOMY**

June 2011

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

The examination of relations among persons and institutions which based on confidence in terms of economic situation is known as social capital. On path to economic growth of countries, there are positive effects of social capital. It is not possible to explain economic growth only through physical capital richness or poverty. Thus, in order to have a desired level of economic growth, the social capital which brings a new dimension to social capital should be improved.

Social capital and the examination of its effects on economic growth constitutes the basic topic of this study. So, this study is formed by the parts of economic growth, social capital and components, the relations of social capital and economic growth.

Key Words: Social capital, economic development, confidence

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM EKONOMİK KALKINMA

1. EKONOMİK KALKINMA KAVRAMI	3
2. EKONOMİK KALKINMANIN ÖNEMİ	5
3.EKONOMİK KALKINMANIN BELİRLEYİCİ BAZI ÖZELLİKLERİ	6
3.1. ÜLKELERİN EKONOMİK KALKINMA NEDENLERİ.....	7
3.1.1. Kalkınmanın Ekonomik Nedenleri	7
3.1.2. Kalkınmanın Sosyal Nedenleri	7
3.1.3. Kalkınmanın Siyasi Nedenleri	8
3.1.4. Kalkınmanın Askeri Nedenleri.....	8
4. EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME ARASINDAKİ FARKLAR.....	8
5. EKONOMİK KALKINMA VE COĞRAFYA.....	10
6.EKONOMİK KALKINMA SÜRECİNDE ÜRETİM FAKTÖRLERİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	10

İKİNCİ BÖLÜM
SOSYAL SERMAYE VE UNSURLARI

1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI	12
1.1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ TARİHÇESİ	12
1.2. SERMAYE KAVRAMI VE SOSYAL SERMAYE.....	13
1.3. SOSYAL SERMAYENİN TANIMLANMASI VE KAVRAMSAL İÇERİĞİ.....	15
1.4. SOSYAL SERMAYENİN UNSURLARI	17
1.4.1. Sosyal Ağlar	17
1.4.2. Normlar	20
1.4.3. Güven	21
1.5. SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ	25
1.6. İÇSEL VE DIŞSAL SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMLARI	26
1.7. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜM SORUNU	29
1.8. SOSYAL SERMAYENİN DİĞER SERMAYE TÜRLERİYLE KARŞILAŞTIRMASI.....	31
1.9. SOSYAL SERMAYENİN ÇEŞİTLİ KAVRAMLARA ETKİSİ.....	35
1.9.1. Sosyal Sermaye ve Toplumun Rekabet Düzeyi İlişkisi	36
1.9.2. Sosyal Sermaye ve Sağlık	36
1.9.3. Sosyal Sermaye ve Gelir Dağılımı İlişkisi	37
1.9.4. Okullarda Sosyal Sermaye	37
1.9.5. Sosyal Sermayenin Artırılması	39
1.9.6. Sosyal Sermayenin Kamu Malı Olma Özelliği	40
1.10. SOSYAL SERMAYENİN KAYNAKLARI.....	40
1.10.1. Sosyal Sermaye ve Aile	41
1.10.2. Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Sermaye	42
1.10.3. Sosyal Sermaye ve Devlet	43
2. SOSYAL SERMAYENİN VAROLUŞ ZEMİNLERİ	45
2.1. SOSYAL SERMAYENİN BÜYÜK DÜZEYİ	45
2.2. SOSYAL SERMAYENİN KÜÇÜK DÜZEYİ	45
2.3. SOSYAL SERMAYENİN ORTA DÜZEYİ	45

2.4. SOSYAL AĞLARIN FARKLI ŞEKİLLERİ.....	46
2.4.1. Yatay ve Dikey, Formel ve İnfornel Ağlar	46
2.4.2. Güçlü ve Zayıf Ağlar, Zayıf Bağların Gücü ve Yapısal Boşluklar.....	46
2.5. SOSYAL SERMAYE BOYUTLARI	47
2.5.1. Yapısal Boyut	47
2.5.2. İlişkisel Boyut	47
2.5.3. Bilişsel Boyut	48
3.SOSYAL SERMAYENİN GELİŞİMİNE KATKI YAPAN ÇALIŞMALAR.	49
3.1. COLEMAN'IN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	49
3.2. BOURDİEU'NUN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	50
3.3. PUTNAM'IN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	52
3.4. COLEMAN, BOURDİEU VE PUTNAM'IN GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ

1. SOSYAL SERMAYE VE İKTİSAT	57
1.1. SOSYAL SERMAYENİN EKONOMİK ETKİLERİ	59
1.1.1. İşlem Maliyetlerini Azaltıcı Etki	61
1.1.2. Sosyal Sermayenin Bürokrasiyi Azaltıcı Etkisi.....	61
1.1.3. Sosyal Sermayenin Yolsuzlukları Azaltıcı Etki	62
1.1.4. Sosyal Sermayenin Firmalar Üzerindeki Etkisi.....	63
1.1.5. Sosyal Sermaye ve İşgücü Piyasası.....	64
1.1.6. Sosyal Sermayenin Bilgi Oluşturma Üzerine Etkisi	66
1.1.7. Sosyal Sermaye ve Çevre Duyarlılığı	68
1.1.8. Sosyal Sermaye ve İktisadi Krizler	69
1.1.9. Sosyal Sermaye ve Örgüt Verimliliği.....	70
1.1.10. Sosyal Sermaye ve Yoksulluk	74
1.1.11. Sosyal Sermaye ve Yatırım İlişkisi.....	75
1.1.12. Sosyal Sermaye ve Üretimde Verimlilik.....	76
2. SOSYAL SERMAYE VE KALKINMAYA DAİR GÖRÜŞLER.....	77
2.1. TOPLUMSAL GÖRÜŞ.....	77
2.2. AĞ YAKLAŞIMI.....	77

2.3. KURUMSAL YAKLAŞIM	77
2.4. SİNERJİ YAKLAŞIMI	79
3. SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	80
4. SOSYAL SERMAYENİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	82
4.1. SOSYAL SERMAYENİN TÜRKİYE’DEKİ YANSIMALARI.....	82
4.1.1. Sosyal Sermayenin İktisadi ve Siyasi Etkileri	85
4.1.2. Türkiye’de Sosyal Sermayeyi Artırmaya Yönelik Politikalar.....	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA	96

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Sosyal Sermayenin Tanımları	16
Tablo 2: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Arasındaki Farklar	28
Tablo 3: Sosyal Sermayenin Makro Düzlemdeki Göstergeleri	30
Tablo 4: Topluluklarda Sosyal Sermayenin Ölçümü	31
Tablo 5: Beşeri ve Sosyal Sermaye Arasındaki Farklar	34
Tablo 6: Sosyal Sermaye Boyutları	48
Tablo 7: Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın Sosyal Sermayeye Bakış Açıları	56
Tablo 8: İşgücü Piyasası Ağlarının Sınıflandırılması	66
Tablo 9: Sosyal Sermaye ve Kalkınmaya Dair Perspektifler	78
Tablo 10: Sosyal Sermaye İle İlgili Uluslararası ve Ulusal Bazlı Araştırmalar	80
Tablo 11. Bazı Ülkelere Ait Güven Ölçümü	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Kalkınma Süreci ve Sektörler	6
Şekil 2: Sermayenin Değişim Süreci	14
Şekil 3: Sosyal Sermayenin Oluşumu	20
Şekil 4: Sosyal Sermayenin Unsurları	24
Şekil 5: Sermaye Karışımları İçerisinde Sosyal Sermaye ve Olası Bir Kalkınma ...	35
Şekil 6: Ekonomik Anlamda Sosyal Sermayenin Değer Fonksiyonu	59
Şekil 7: Örgütsel Güvenin Öncülleri ve Çıktıları	73

GİRİŞ

Günümüzde yaşanan tüm olaylara bakıldığında, gerek kişilerin gerekse toplumların daha iyi yaşama biçimlerine yöneldiklerini ve çabalarını bu yönde artırdıkları görülmektedir. Kalkınma konusu, iktisat biliminin gelişim sürecinde çeşitli çalışmaların başlıca ilgi alanı olmuştur. İkinci dünya savaşı sonucunda uluslararası ekonomik sistemin çöküşüyle ortaya çıkan sarsıntı, kalkınma ekonomisinin gelişmesine ivme kazandırmıştır.

Kalkınma olgusunun sadece fiziki sermaye yetersizliği olarak algılanması, ekonomik büyüme ve gelişme sürecinde rol alan klasik üretim faktörlerinin çağdaş iktisadi olayları açıklamakta yeterli olmaması, yeni arayışlara neden olmuştur. Bu bağlamda son yıllara kadar özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değişik nedenlerle hak ettiği önemi göremeyen sosyal sermayenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Söz konusu sermayenin geliştirilmesinin ve etkin bir şekilde kullanılabilmesinin, özellikle ekonomik gelişme süreçlerini tamamlayamamış az gelişmiş ülkeler açısından son derece önemlidir. Sosyal sermaye kavramını, toplumsal dayanışmayı artıran, güven unsurunu ön plana çıkartan, normlara uyma kültürünü geliştiren, iletişime önem veren, sosyalleşmeyi oluşturan ve sürdüren iktisadi bir değer olarak algılamak gerekir. Sosyal sermaye, ekonomik ve sosyolojik açıdan bireylere ve topluma büyük fayda sağlamanın yanı sıra ekonomik kalkınma sürecine giden yolda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümü ekonomik kalkınma konusuna ayrılmıştır. Kalkınmanın kavramsal olarak neyi ifade ettiği, ekonomik kalkınma nedenlerini, kalkınmanın önemini, büyüme ile kalkınma arasındaki farkları, kalkınma ve coğrafya gibi konulara değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, sosyal sermaye olgusu üzerinde durulmuştur. Sosyal sermayenin neyi ifade ettiği, kavramı oluşturan unsurların neler olduğu bu bölümde incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde sosyal sermayenin kaynakları, çeşitleri, sosyal ağların farklı şekilleri ve ölçümüne yer verilmiştir. Yine bu bölümde Coleman, Putnam, Bourdieu gibi sosyal sermaye kavramına çok önemli katkıları olan isimlerin görüşleri belirtilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisi işlenmiştir. Bu bölümde sosyal sermayenin ekonomik etkilerini, örgütler üzerindeki yansımalarını,

bilgi meydana getirme kapasitesini, kalkınma için hangi faktörleri etkilediğini, Türkiye ve sosyal sermaye konularına yer verilmiştir.

Sosyal sermaye kavramı, tarihi çok eskilere gitmekle beraber özellikle son yirmi yıllık süreçte çok sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Konuyla ilgili ilk çalışmalar sosyoloji alanında gerçekleşmiş sonra farklı disiplinler konuyu ele almışlardır. Esasen sosyoloji ile iktisat biliminin kesişme noktasında hayat bulan sosyal sermaye kavramına kalkınma sürecinde önemli roller düşmektedir.

Sosyal sermaye seviyesi yüksekliğinin ekonomik kalkınmayı olumlu etkilemesinin birçok nedeni vardır. Sosyal sermayenin bir göstergesi olan toplumun diğer bireylerine olan güven derecesinin yüksekliği ticari işlemlerde ve sözleşmelerde işlem maliyetini düşürmektedir. Öte yandan karşılıklı yardımlaşma ve işbirliğinin olması ortak yatırımlar için daha çok ortam oluşturarak kalkınma yönünde ortak hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca sosyal ağlara üyelik insanlar arasındaki etkileşimi ve iletişimi kolaylaştırmakta ve güven düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca sosyal sermaye bilgiye ulaşım maliyetini azaltmaktadır. Sosyal sermayenin temel unsurlarından olan güvenin yerleştiği toplumlarda, rüşvet, özel güvenlik gibi konuları önlemek için daha az kaynak ayrıldığı ve böylece bürokrasi ve suç oranlarının azaldığı görülmektedir. Sonuçta sosyal sermaye seviyesinin yüksekliği kaynakların etkinliğini ve verimliliğini yükseltici bir rol oynamakta ve ekonomik kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanında sosyal sermayenin negatif yönleri de bulunmaktadır. Yasadışı organizasyonlar, beşeri ilişkilerdeki iltimas, sosyal ağ üyelerini kayırma gibi durumlar örnek verilebilir.

Çalışmada son olarak genel bir değerlendirme yapılmakta, sosyal sermaye seviyesini geliştirmeye ve bu bağlamda sosyo-ekonomik kalkınmışlık seviyesini artırmaya yönelik bazı önerilerde bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik kalkınma konusu, yalnızca fert başına düşen milli gelir, işgücünden azami ölçüde faydalanılması, sermaye birikimi gibi iktisadi boyutu olan unsurlarla açıklanamayacak kadar zor bir konudur. Kalkınmanın en temel amacı bireyin her yönden hayat standardını yükselterek sağlıklı bir toplum oluşturmaktır. Bu çerçevede ekonomik kalkınma, toplumsal bir dönüşüm projesi olarak ele alınmalı ve kalkınmaya giden yolda sosyolojik dinamiklerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

1. EKONOMİK KALKINMA KAVRAMI

İnsanlığın her devirde en temel hedeflerinden birisi olan daha iyi hayat standartlarına ulaşma serüveni önemli bir unsur olarak gündemdeki yerini korumaktadır. İnsanlığın hep daha iyi hayat standardına erişme gayretlerini genel anlamda ekonomik kalkınma olarak isimlendirmek mümkündür. Ekonomik seviyesi hangi düzeyde olursa olsun bütün toplumlarda yer edinen daha kaliteli hayata erişme mücadelesi, insanlığı ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara dönüşme sürecine ivme kazandırmıştır. Diğer bir ifadeyle kalkınma gayretleri toplumları tarımdan sanayiye, sanayiden bilgi ve teknoloji çağına ulaştırmıştır (Karagül, 2002: 5).

Kalkınma ile hedeflenen olgu, bireyin hayat kalitesinin artırılmasıdır. Bunun için de toplumların genelinde ortak olarak sayılabilecek kavramların hayata geçmesi gerekmektedir. Bu kavramlar, geçinebilirlik ile onur ve özgürlüktür. Geçinebilirlik, birey ve toplum için gereklidir. Gerekli olan bu ihtiyaçlar arasında beslenme, barınma, sağlık gibi hayati unsurlardır. Ekonomik kalkınmayla kişi başına gelir arttığında yoksulluğun azalacağı, istihdamın yükseleceği, adaletsizliğin giderileceği beklenir. Bu unsurlar kalkınma için zorunlu ancak yeterli olmayan şartlardandır. Kalkınmanın diğer değeri ise onurdur. Onur kavramıyla anlatılmak istenen birey ve toplum gözünde itibarlı olmak, saygınlık şeklinde ifade edilebilir. Bu kavram değişik kültürlerde farklı olsa bile ortak ve evrensel olarak tanımlanabilir. Kalkınmanın diğer bir değeri de özgürlüktür. Özgürlükle anlatılmak istenen burada maddi ve manevi esaretten kurtulmuş olmak akla gelmelidir. Diğer bir ifadeyle o toplumdaki bireylerin tercih yeteneğinin mevcudiyeti anlaşılır (Doğanoğlu ve Kutlar, 2007: 7).

Ekonomik kalkınma, bir ülkede kişi başına düşen milli gelirdeki artış oranı yanında, aynı zamanda söz konusu ekonominin iktisadi ve sosyo-kültürel yapısının da iyileşmesini içerir. Kalkınma bir ekonomide üretim faktörlerinin etkinlik derecesiyle, sanayinin ülke ekonomisi ve ihracatı içindeki payının artması gibi ekonomik yapının olumlu değişmesiyle ilgili olduğu gibi, aynı zamanda söz konusu ülkenin sosyal ve kültürel yapısının iyileşmesiyle ilgilidir (Dinler, 2004: 539). Kalkınma gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler için kullanılır. Bu ülkeler hem artan nüfuslarının ihtiyaçlarını karşılamak, hem de gelişmiş ülkelerle arasındaki farkı kapatmak durumundadırlar. Bu nedenle üretimlerinde hızlı ve büyük artışlar sağlamak zorundadırlar. Fakat bu ülkelerde ekonomik, sosyal, kültürel bazı engeller bu gelişmeyi sınırlar. Kalkınma yolunun açılması bu engellerin kaldırılmasına bağlıdır. Bu tip ülkeler sermaye birikimi yönünden büyük güçlüklerle karşılaşır. Düşük gelir ve bundan kaynaklanan tasarruf azlığı bu ülkelerde hızlı bir sermaye birikimine izin vermez. Bu tip ülkeler yoksul oldukları için tasarrufta bulunup yatırım yapamazlar. Tasarruf olmadan da tasarruf yapma zemini veren bir gelir seviyesine ulaşamazlar. Bütün bu engellerin aşılması ve gerekli yapısal değişikliklerin yapılabilmesi için bilgili, rasyonel, uzun süreli çabalara ihtiyaç vardır. Bu durumda bu amacı gerçekleştirecek politikalarla olur. Bu sayede toplumun sosyo-ekonomik yapısı değişir. İşte kalkınmanın en büyük özelliği bu yapısal değişme sürecidir. Kalkınma, kişi başına düşen üretim hacminde önemli ve reel artışlar sağlamak, toplumun refah seviyesini artırmak için ülkenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmeye yönelik çabalardır (Köklü, 1979: 138).

Kalkınma kavramının toplumların uğruna gayret gösterdikleri ekonomik ve sosyal araçları kucaklaması gerekmektedir. Kalkınmanın temel amacı yoksulluk olgusunun en aza inmesi ve temel ihtiyaçların karşılanmasıdır. Genel olarak ekonomik kalkınmanın hedeflerini sıralayacak olursak, hayat standartlarını ve ülke ekonomilerinde istihdam imkanlarını artırmak, çalışma koşullarına olumlu katkıda bulunmak, ülke ekonomileri arasındaki rekabette söz sahibi olmak, üretim ve teknolojide ilerlemeler sağlamak, iktisadi, sosyal, kültürel, siyasi yönden özgürlük seviyesini artırmak olarak sıralanabilir (Kaynak, 2005: 43).

Kalkınma, uygulandığı toplumu bütün bilim araçları yardımıyla iktisadi bakımdan yükselten, bütün bilim kollarından faydalanan bir iktisadi sistem ve

uygulama laboratuvarıdır. Bu laboratuvar içinde işlenen toplumu veya milli ekonomiyi en ileri ve çağdaş uygarlık seviyesine yükseltmek üzere çalışır (Çataloğlu, 1977: 13). Ekonomik açıdan kalkınma, gayri safi milli hasıladan yatırımlara ayrılan payın büyüklüğüne bağlıdır. Bu oran ne kadar yüksekse kalkınma o kadar hızlı olur.

Ekonomik Kalkınma çok yönlü bir olgu olduğu için tek bir ölçüsü yoktur. En çok kullanılan kişi başına gelir olmakla birlikte yalnızca kişi başına gelir ölçüsünün her şeyi ifade edemeyeceği açıktır. Bir ülkenin sanayileşme, eğitim, sağlık olanakları seviyesi ekonomik kalkınmanın diğer bazı önemli göstergeleridir. Petrol zengini ülkeler gibi bazı ülkeler yüksek kişi başına gelire sahip olabilirler. Ancak kişi başına gelir açısından gelişmiş ülke grubunda yer alabilmelerine karşın okuma-yazma oranı, ortalama ömür, gelir dağılımı gibi çağdaş yaşamın özelliklerine sahip olmadıkları için bu grup içinde yer almazlar (Ataç, 1999: 248).

Ülkelerarası rekabet ortamında başarılı olmak isteyen her ülke daha çok ve daha kaliteli mal ve hizmet üretmesi gerekmektedir. Bu durumda ancak üretim araçları ve teknolojinin gelişmesiyle sağlanır. Teknolojik gelişmeler, ekonomik kalkınmanın mihenk taşlarından birisidir. Kalkınma, teknolojinin ilerlemesi neticesinde üretim araçlarının verimli çalışması, bu olgunun refaha yansması diğer bir ifadeyle gelir dağılımının gittikçe daha adil hale getirilerek kalkınmadan daha çok pay alınmasının sağlanmasıdır. Kalkınma, ülkelerin ekonomik ve sosyal dönüşüm süreçlerini anlatan değişimi ifade etmek için de kullanılan bir kavramdır (Kaynak, 2005: 44).

2. EKONOMİK KALKINMANIN ÖNEMİ

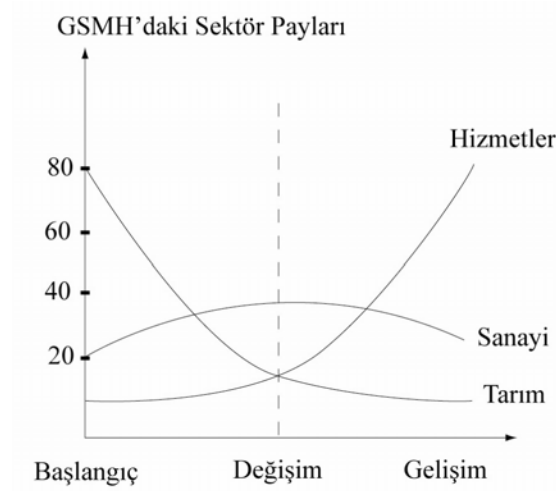
Ekonomik kalkınma; yerel, coğrafik, kurumsal ve politik şartların iyileşmesiyle sosyal entegrasyonun kurulması buna bağlı sosyal becerinin ve adalet seviyesinin yükseltilmesidir. Böylelikle daha etkin bir üretim imkanlarının oluşturulması ve hayat standardının sağlanması amaçlanmaktadır. Ülkelerin ekonomik, siyasi ve askeri güçleri, buna bağlı olarak uluslararası platformda hakkını koruyabilmesi ve sözünü dinletebilmesi ağırlıklı olarak ekonomik kalkınmışlıkla ilgilidir. Bunun için devletler yıllardır istikrarlı bir şekilde kalkınma programları uygulamaktadırlar. Ülkelerin sahip olduğu sosyal ve fiziki kaynaklar ve bunların üretime yansması, böylelikle ülke halkının hayat standardının artması ekonomik

kalkınmayla açıklanabilen olaylardır (Karagül, 2002: 7). Kalkınma, bir toplumu sosyal, kültürel, ekonomik, politik çerçevede çağdaş çizgilere taşıyan yapısal değişim sürecidir.

3. EKONOMİK KALKINMANIN BELİRLEYİCİ BAZI ÖZELLİKLERİ

Ekonomik kalkınma sürecinde tarım, sanayi, hizmet olarak isimlendirilen ve aynı zamanda bir ülke ekonomisinin temelini oluşturan bu sektörlerin o ülkedeki GSMH içindeki nispi paylarında önemli değişiklikler gözlenir. Bu olguyu Şekil 1'den de görebilmek mümkündür.

Şekil 1: Kalkınma Süreci ve Sektörler

Kaynak: Berber, 2006: 11.

Ekonomik kalkınmanın henüz başlangıcında tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı sanayi ve hizmetler sektörüne göre daha ön plandadır. Kalkınmanın yavaş yavaş kendisini göstermesiyle birlikte bu durum tersine döner. Yani tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payı artar.

Değişim evresinden itibaren sanayi sektörünün payı azalmakta ve buna karşılık hizmetler sektörünün payı artmaktadır (Berber, 2004: 10). Ekonomik kalkınmanın belirleyici özelliklerinden bir diğeri de, bir ülke ekonomisinin kendi içerisindeki dönüşümüdür. Bilindiği gibi sanayi sektöründe kendi içinde imalat, sanayi, ara ve yatırım malı üreten kesimler ve tüketimden oluşur. Kalkınma sürecinde yol alındıkça tüketim mallarının payı azalır, ara ve yatırım mallarının

paylarında artışlar görülür. Bir ülkede yatırım malları üreten sektörün toplam sanayi üretimi içindeki payı ne kadar yüksek ise kalkınma sürecinin o kadar ileri safhasına erişilmiş anlamına gelir. Ekonomik kalkınma sürecinin bir diğer özelliği de dış ticaretin yapısında yaşanan değişimlerdir. Başlangıçta tarımsal ürünlerden oluşan ihracat ürünleri zamanla sınaı mallar ihracı şeklinde şekillenir. Ar-Ge çalışmalarının GSMH'dan daha fazla pay alması, fert başına yüksek enerji tüketimi, şehirleşme oranı, okur-yazar oranı gibi faktörlerde o toplumun kalkınma yolunda olduğunu gösteren önemli faktörlerdir (Berber, 2004: 11).

3.1. ÜLKELERİN EKONOMİK KALKINMA NEDENLERİ

Ülkeler bakımından ekonomik kalkınma hayati bir önem arz etmektedir. Çünkü ekonomik kalkınma, bir toplumun ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri sahadaki başarısının ekonomik olarak kendisini göstermesidir.

3.1.1. Kalkınmanın Ekonomik Nedenleri

Ülkelerin ekonomik başarısıyla kalkınmışlık seviyeleri arasında paralel bir ilişki vardır. Ekonomik gelişme olmadan kalkınma gayretlerinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Bir ülkenin kalkınması için ekonomik hedeflerin başarılmasının gerekliliği hem uluslararası alanda rekabet edebilmek hem de milli gelirin artmasına bağlıdır. Ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmışlık seviyeleri fert başına düşen milli gelir seviyesiyle ölçülür. Bu gelirin artırılması ise ülkenin üretim kapasitesine ve buna bağlı olarak ihracat gelirlerinin yüksekliğiyle doğrudan ilgilidir. Teknolojik gelişmelerden faydalanarak yeni üretim modelleri meydana getirilmesi ve bu çerçevede üretim faktörlerinden azami verim sağlanması bir ülkenin ekonomik yönden kalkınmasının temel göstergelerindendir.

3.1.2. Kalkınmanın Sosyal Nedenleri

Az gelişmiş ülkelerin temel problemi halkın büyük çoğunluğunun kaliteli bir hayat standardına erişememiş olmasıdır. Yoksul insanların sayısının fazlalığı bu tip ülkelerin karakteristik özellikleri arasındadır. Bu nedenle yeni iş imkanlarının oluşturulması, üretimin ve milli gelirin artırılması bu tip ülkelerde iyi bir hayat standardına erişmek için vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bu süreçte bu tip ülkelerin kalkınma gayretlerinde doğal ve beşeri kaynaklar ön plana çıkar. Bu tip ülkelerde

hem iç hem de dış piyasalarda rekabet edebilmesine imkan sağlayacak rekabet üstünlüğü kurabileceği alanlarda üretim yapılmasına öncelik verilmelidir.

3.1.3. Kalkınmanın Siyasi Nedenleri

Devletlerin milli ve milletlerarası zeminlerde başarılı olabilmesi, büyük oranda ekonomik kalkınmayla doğru orantılıdır. Siyasi iktidarın ülkeyi iyi bir şekilde yönetmesi; muhalefetle ve çıkar gruplarıyla başarıyla mücadele etmesi iktidarın ülkenin ekonomik gelişimine sağladığı katkıya bağlıdır. Bireylerin hayat standartlarına olumlu katkı yapan bir siyasi otorite kamuoyu desteğine sahip olacağı için muhalifleriyle mücadelesi o denli kolay olmaktadır. Ekonomik kalkınmanın siyasi etkisi iç tehditlere göre yorumlanmalıdır. Muhalefette bu ülkenin bir değeridir. Sonuçta iktidar da muhalefet olabilir.

Hızlı bir şekilde küreselleşen bir dünyada devletlerarası ilişkiler büyük bir ivme kazanmıştır. Artan bu ilişkiler yeni mücadeleler anlamına da gelmektedir. Bu nedenle her devlet milletlerarası platformlarda söz sahibi olabilmek ve milli çıkarlarını koruyabilmek için ekonomik alanda güçlü olmak durumundadır. Çünkü bir devletin milletlerarası düzlemde söz sahibi olabilmesi o ülkenin ekonomik gücüyle paraleldir (Karagül, 2002: 11).

3.1.4. Kalkınmanın Askeri Nedenleri

Devletlerin ayakta durabilmeleri için her zaman askeri güce ihtiyaçları olacaktır. Ülkelerin sahip olduğu askeri güç önemli ölçüde ekonomik gelişmişliğe bağlıdır. Bu nedenle askeri çerçevede güçlü olmak isteyen ülkelerde ekonomik olarak kalkınmış olmak zorundadır.

4. EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME ARASINDAKİ FARKLAR

Büyüme ve kalkınma kavramlarının birbirine yakın anlamlar içermesi çoğu zaman bu iki kavramın birbirleriyle karıştırılması sonucunu doğurmaktadır. Ülkelerin ve toplumların ekonomik durumlarını anlatmak için kalkınma ve büyüme terimleri değişik şekillerde kullanılmaktadır. Örnek olarak; belirli bir bölgenin, ülkenin veya toplumun yoksul, kalkınmamış, az gelişmiş ya da kalkınmakta olmasıyla ne ifade ettiğinin kesin kıstasları bulunmamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin gelişme seviyelerini

ve politikalarını net olarak analiz edebilmek için ilgili kavramları biraz daha somuta indirgemek gerekmektedir.

Büyüme, ülke ekonomilerindeki sayısal bir artışı diğer bir ifadeyle nicel değişmeyi ifade ederken, kalkınma aynı zamanda söz konusu ekonomide nicel değişmelerin yanında nitel değişmeleri de kapsar. Örnek olarak, büyüme bir çocuğun yılda dört cm uzamasına, kalkınma ise yılda dört cm uzayan çocuğun aynı zamanda davranış ve yeteneklerinin iyileşmesine benzetilebilir (Dinler, 2004: 539).

Kalkınma sadece üretimin ve fert başına gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesidir. Fert başına düşen milli gelirin yükselmesi yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınmanın temel öğeleridir (Berber, 2006: 10).

Bir ekonominin büyümesi, mutlaka o ekonomide yapısal değişimi gerektirmez. Büyüme sadece üretimin ve kişi başına gelirin artırılması olarak kabul edilebilir (Han ve Kaya, 1999: 2).

Büyüme olgusunda bir ekonominin gövdesi genişler. Diğer bir ifadeyle nüfusu ve işgücü artar, üretim vasıtaları çoğalır. Kalkınmada ise o ekonominin bünyesi ve çatısı değişir. Kalkınma olgusu, iktisadi akımın alışılmış yolunu terk edip, daha yükseğe sıçramasıdır. Kalkınma, düz ve kesintisiz bir çizgi üzerinde yürüyecek yerde, dalgalı ve yığıntılı bir manzara gösterir. Büyüme ise ekonomik kalkınmanın dalgalı seyrine karşılık, ağır, yavaş ve sindirici ilerlemelere yöneliktir (Ülgener, 1974: 410).

Büyüme ve kalkınmanın ortaya çıkmasına neden olan dinamikler birbirlerinden farklıdır. Büyümede içsel faktörler ön plandayken, kalkınmada dışsal faktörler belirleyici role sahiptir. Bu durum, büyümenin kendiliğinden ortaya çıkan bir durum olduğunu gösterirken, kalkınma ise dışarıdan bir uyarılma sonucunda olabilmektedir. Ekonomik kalkınma, makro boyutu olan bir değişken ve süreçtir. Örnek olarak bir firmanın kalkınmasından bahsedilemez ama bir ülkenin kalkınmasından bahsedilir. Büyümenin ise mikro ve makro bazda özellikleri bulunabilir. Bir firmanın büyümesinden de, bir ülkenin büyümesinden de bahis

edilebilir. Büyüme, iktisat teorisi kapsamında yer alırken, kalkınma daha çok iktisat politikası kapsamında yer almaktadır. Büyüme, gelişmiş ülkeler zemininde hayat bulurken, kalkınma ise az gelişmiş yoksul ülkelerde söz konusudur (Berber, 2004: 12).

5. EKONOMİK KALKINMA VE COĞRAFYA

Bir toplumun üzerinde yaşadığı coğrafya ile o toplumun yaşantısı paralellik arz eder. Ülkelerin sahip oldukları toprak yapısı ve büyüklüğü uluslararası ulaşım yollarına yakınlık, sahip olduğu madenler, deniz kıyısı olup olmama gibi unsurlar o ülkeyi ekonomik, sosyal ve kültürel yönden etkiler.

Teknolojik gelişmenin olmadığı ilkel dönemlerde, verimli toprakların bulunduğu ülkelerde yaşam imkanı oldukça elverişliydi. Ancak bu imkanların zamanla o ülkede yaşayan insanları zaman içinde yeni gelişmeleri takip edememe gibi bir durumla karşı karşıya bıraktığı görülmüştür. Öte yandan sanayileşme devri öncesinde Avrupa birçok yönden olumsuzluklarla boğuşmaktaydı. Avrupa'daki sıkıntılı yapı Avrupa'yı birçok alanda arayışa sokmuş ve insanları bilimde, felsefede, coğrafi keşiflerde yeni gelişmelere imza atmıştır. Coğrafyanın sağladığı avantajla, ilkel hayat tarzında ortaçağ öncesi dönemde üzerinde yaşayan insanlar için olumlu etkilerde bulunurken, ilerleyen süreçte söz konusu imkanlar aynı toplumun rehavete kapılarak her alanda gerilemesine neden olabilmektedir. Bir başka coğrafyanın olumsuz koşullarından kaynaklanan faktörlerse, insanları yeni arayışlara sürükleyerek kalkınma sürecine girmelerine neden olmuştur (Karagül, 2010: 115).

6. EKONOMİK KALKINMA SÜRECİNDE ÜRETİM FAKTÖRLERİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Az gelişmişlik, tek ya da birkaç etkene bağlı olarak açıklanamaz. Ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri ortaya çıktığı koşulları itibariyle ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinden, bir ülke için yeterli derecede açıklayıcı olan bir yaklaşım, başka bir ülke için pek bir anlam ifade etmeyebilir. Bilindiği gibi geleneksel olarak üretim faktörleri emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbis olarak sıralanır. Ancak bunu değişmez kabul ettiğimizde konuya hatalı yaklaşım olur ve yanıltıcı

sonuçlara ulaşılabilir. Esasen üretim faktörleri yaklaşımına beşeri ve sosyal sermaye kavramını dahil etmeyen bir anlayışın günümüzde artık geçerliliği kalmamıştır.

Üretim faktörlerini insan ve doğal kaynaklar şeklinde ikiye indirgemek mümkündür. Çünkü emek ve müteşebbis insan kaynaklıdır. Sermaye ise insanın bir önceki dönemde, doğal kaynağı işlemeyle ortaya çıkan gelirden tasarruf edilen birikimden başka bir şey değildir. Dolayısıyla finansal sermaye; insan ve doğal kaynaklar gibi doğal bir değer değil, bireyin doğal kaynakları işlemeyle ortaya çıkan türetilmiş iktisadi bir değerdir (Karagül, 2010: 129). Buradan hareketle bir ülkenin kalkınmasında rol alan temel üretim faktörlerini; doğal kaynak ve insan şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.

Geleneksel üretim faktörlerini değişmez kabul eden ekonomik yönden kalkınma planı yapacak olan az gelişmiş bir ülke, emek ve doğal kaynak konusunda yeterli birikime sahip olduğunu fark ederken, finansal sermaye birikimi ve müteşebbis yetersizliğiyle karşı karşıya olduğunu görecektir. Böyle bir durumda, yeni yatırım ve ek üretim yapmadan dışarıdan borçlanarak faiz ödemek zorunda olan az gelişmiş ülke, yatırım ve üretim sonucunda ortaya çıkacak gelirinin kârını dışarıya transfer etmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla klasik üretim faktörü kabul edildiği zaman, az gelişmiş ülke, kendi emeğiyle kendi doğal kaynaklarını işleyerek elde edilen gelirin bir bölümünü faiz, geri kalanını da kâr olarak dışarıya aktaracaktır. Bu çerçevede ekonomik kalkınmanın ne oranda başarılacağı ayrı tartışma konusudur.

Günümüz dünyasında dışarıya finansal sermaye pazarlayan ülkelerin mevcut sermaye birikimlerini, dışarıdan aldıkları borçlarla gerçekleştirdikleri yatırımlardan elde edilen gelirle sağladıklarını iddia etmek zordur. Bu nedenle az gelişmiş ülkeler, iktisadi bakımdan geri kalmışlık sorunundan çıkabilmek için borçlanmamak çözümüne gitmek durumundadırlar. Az gelişmişliğin kısır döngüsünden kurtulmanın yolu kendi öz kaynaklarını harekete geçirebilmektir. Ancak böyle bir yapılanma için sermaye olgusu yeni baştan ele alınmalıdır. Çünkü sermayeyi; sadece para ve maddi birikimlerden oluşan ekonomik değerler olarak algılamak yerine, üretime doğrudan ve dolaylı olarak olumlu etkiler yapabilme özelliğine sahip, maddi ve manevi her türlü değer olarak kabul etmek gerekmektedir (Karagül, 2010: 131).

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE VE UNSURLARI

1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI

İktisat biliminin ürettiği bir kavram olan sermaye, son yıllarda sosyoloji biliminde kendisine yer bulmaktadır. Sosyal sermaye olgusuna yönelik yaklaşımlar esasen iktisat ile sosyolojinin kesişme noktasında ortaya çıkmakta ve bireylerin kurdukları ilişkilerin bir kaynak niteliğinde olmasından dolayı bireylere çeşitli avantajlar sağlayabileceği noktasından hareket etmektedirler (Çakar, 2008:8).

Sosyal sermaye kavramı, sosyal bir değer olan toplumsal güven düzeyi ile ekonomik bir kavram olan sermaye kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve daha çok ekonomik değer ifade eden yeni bir kavramdır (KOSGEB, 2005: 4).

Sosyal sermayenin etki alanı zaman içinde giderek büyümüş ve çeşitli disiplinlerde çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Sosyal sermayenin unsurları olarak sosyal ağlar, normlar ve güven ön plana çıkmış ve çalışmalar bu ekseninde yürütülmektedir.

1.1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ TARİHÇESİ

Sosyal sermaye olgusu literatürde son 30 yıllık süreçte yoğun olarak kullanılmasına rağmen kavramsal kökenleri eski zamanlara dayanmaktadır. Günümüzde birçok alanda kendisine yer bulan sosyal sermayenin çıkış süreci sosyoloji bilimini ilgilendiren konularla olmuştur.

Sosyal sermaye olgusu daha çok son yıllarda önem kazanmış gibi görünse de toplum gelişmesindeki önemi ve etkinliği sosyal bilimciler tarafından daha çok eskilere dayandırılan sosyolojik bir faktördür. Özellikle Adam Smith, Karl Marx, Durkheim, Max Weber gibi teorisyenler tarafından sosyal sermayenin ekonomik kalkınma ve sosyal sorunların çözümlenmesindeki önemi üzerinde durulmuştur. Ancak sosyal sermaye konusu sistematik bir şekilde işleyen ve ekonomik boyutu ağırlıklı olan çalışmaların 1990'lı yıllarda arttığı görülmektedir.

Erselcan (2009), sosyal sermaye olgusunun ortaya çıkışını ve gelişimini şu şekilde anlatmaktadır:

Sosyal sermaye kavramını ilk olarak Lyda Hanifan, 1916 tarihli eğitim alanındaki çalışmasında kullanmış ve sosyal sermayeyi toplumu oluşturan kişiler ve aileler arasında iyi niyet, dostluk, sempati ve sosyal ilişkilerden ortaya çıkan; insanların günlük yaşamlarında sahip oldukları somut bir değer olarak kavramlaştırmıştır. Çağdaş anlamıyla ilk kez 1970'lerde iktisatçı Loury, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında Bourdieu ve Coleman'ın kullandığı kavram, daha sonra Putnam, Burt, Portes, Woolcock ve Dasgupta gibi yazarlar tarafından geliştirilmiştir. İktisat yazınındaki ilgi esas itibarıyla 1970'lerin ortalarından itibaren başlamıştır. Kavramın son yıllarda popülaritesinin artmasında ise özellikle Putnam'ın 2000 yılında yayımlanan ünlü eseri Tek başına bowling oynamak: Amerikan toplumunun çöküşü ve uyanışı, etkili olmuştur (Erselcan, 2009: 248).

1990'lı yıllarda sosyal sermaye kavramı, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası örgütlerin dikkatini çekmiş ve konuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kavrama son 30 yıllık süreçte ekonomik olarak yaklaşılmış ve konuyla ilgili olarak yapılan yayın sayısında belirgin bir artış olmuştur. 1981 yılından önce yapılan çalışmalarda anahtar kelime olarak sosyal sermaye toplam 20 defa rastlanırken bu sayı 1990 öncesi 130 makale, 1990 ve 2006 arasında ise binlerce kat artış olmuştur.

1.2. SERMAYE KAVRAMI VE SOSYAL SERMAYE

İktisat literatürü incelendiği zaman sermayenin başka mal ve hizmetlerin üretilmesinde kullanılan bir üretim faktörü olarak kabul edildiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle sermaye, kaynakların yatırıma dönüştürülmesi faaliyetleridir. Sermayenin kaynak olarak nitelenebilmesi için belirli bir getiri hedefiyle söz konusu kaynağın harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle sermaye oluşturma, iki defa işleme tabi tutulan bir süreç olarak yorumlanabilir. Birinci işlemde kaynaklar yatırım olma sürecinde değerlendirilme aşamasındadır. İkinci işlemde ise yatırım olma sürecinde değerlendirilen kaynaklar gelir elde edilmek üzere piyasaya sunulmaktadır (Lin, 2001:2).

Sermaye kavramı günümüzde üretim sürecine dahil olan, katma değer meydana getiren, değerinin objektif kıstaslarla ortaya koyulabildiği maddi varlıklar olarak ele alınmasının yanında, pazarda rekabet üstünlüğü sağlayan ancak objektif ölçülerle de değer biçilmesinin zor olduğu, maddi olmayan varlıklar da akla gelmektedir. Karagül (2005) ve Masca (2005) konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadırlar:

Günümüzde sermayenin ekonomik boyutuna ilaveten iktisadi kalkınmaya doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan çevresel, politik, entelektüel, kültürel, beşeri,

teknolojik sosyal unsurlar sermaye olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle sözü edilen bu unsurların doğrudan ekonomik etkilerinin yanında kendi aralarında etkileşim halinde olduğu dikkate alınarak az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma ve büyüme programlarının sosyal politikalarla eşgüdümlü olarak ele alınması gerekmektedir (Karagül ve Masca, 2005: 38).

Gerek iktisat teorisinde, gerekse sosyolojik zeminde algıların oluşumu itibariyle sermaye kavramı, para ve paranın satın alabileceği maddi birikimler şeklinde algılanmaktadır. Gerçekte ise sermayeyi, üretime pozitif katkı sağlayan her türlü maddi ve manevi değerler olarak tanımlamak mümkündür. Beşeri sermaye ile sosyal sermayeyi bu çerçevede sermayenin yeni çeşitleri olarak ele alınmaktadır (Karagül, 2010: 131).

Şekil 2: *Sermayenin Değişim Süreci*

Kaynak: Luthans, 2004: 46.

Sosyal bilimler açısından maddi sermaye dışında farklı sermaye tanımlamalarına ilk olarak beşeri sermaye kavramıyla karşılaşılr. Beşeri sermaye kavramı, 1960'lerden beri literatürde kullanılmasına rağmen kavram ilk olarak 1930'lu yıllarda emeğin işletme performansına olan katkısına dikkat çekmek için gündeme gelmiştir. Beşeri sermayenin gelişmesinden sonra onun tamamlayıcısı olan sosyal sermaye ön plana çıkmış, kavram beşeri sermayenin işletmelerde verimliliğin artırılmasını hedefleyen boyutunda ötesine geçerek bir toplumun kalkınmışlık seviyesine de etki edebilecek bir yöne işaret etmektedir.

1.3. SOSYAL SERMAYENİN TANIMLANMASI VE KAVRAMSAL İÇERİĞİ

Sosyal sermaye olgusu son yıllarda önemli bir unsur olarak etkin kullanım alanı edinmiş, sosyal bilimlerde adından sürekli bahsedilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermaye çalışmalarına duyulan ilgi sosyolog, siyaset bilimci ve iktisatçılar arasında hızla artmaktadır. Artan bu ilgi sosyal sermayenin toplumsal, sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelerde oynamış olduğu rolün farkına varılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Karagül (2010) sosyal sermayenin açıklamasını şu şekilde yapmaktadır:

Sosyal sermaye; ülkelerin ekonomik faaliyetlerine, toplumsal hayatın etkilerini ortaya koymayı amaçlayan sosyal içerikli yeni bir iktisadi kavramdır. Söz konusu kavramın tek tanımını yapabilmek oldukça zor olmasına rağmen, en basit şekil ile sosyal sermaye; en az iki kişi arasında, güvene dayalı kurulabilen iletişim imkanı olarak tanımlanabilir. Biraz daha geniş tanımlamayla, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki yatay ve dikey karakterli koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı imkanları şeklinde tanımlamak mümkündür. Ekonomik açıdan ise sosyal sermaye, kişi ve kurumlararası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliği ve üretime yansması şeklinde kabul edilmektedir (Karagül, 2010: 138).

Sosyal sermaye, bireyler arasındaki ilişkilerden filizlenen ve yaratıcı sonuçların meydana gelmesine imkan veren bir olgudur. Kavramın temel unsurları güven, norm ve ağılardır. Sosyal sermaye olgusu kolektiviteyi ön plana çıkardığı için, bu sermaye türü vasıtasıyla bireyler ortak problemlerini çözmeye çalışmaktadırlar. Sosyal sermaye, iktisadi faaliyetlerle sosyoloji arasındaki bütünleşmeyi sağlayacak önemli kavramsal yenilik de sunmaktadır. Böylece sosyal ve ekonomik problemlere çözüm getirme olasılığı da artar (Kapu, 2008: 269). Sosyal sermaye; ortak ekonomik hedefleri gerçekleştirmede kurum ve örgüt bazında bireyler arasında karşılıklı güvene, norm ve değer yargılarına dayalı iletişim şekilleridir. Örnek olarak iktisadi işlemleri gerçekleştiren kurumlar, kurullar, örgütler, sendikalar, ticaret odaları, kooperatifler, aile şirketleri sayılabilir (Gümüş, 2005: 66).

Sosyal sermaye çok sayıda hedeflere ulaşmak için katılımcıların birlikte daha etkin biçimde eylemde bulunmasını mümkün kılan sosyal hayat nitelikleridir. Sosyal sermaye, sosyal bağlantılara ve bunlara eşlik eden normlara ve güvene işaret etmektedir (Putnam, 1995: 665). Sosyal sermaye, sosyal ağlarla içerilen ve aktörlerin

eylemlerinde eriştikleri ve kullandıkları kaynaklardır. Sosyal sermaye olgusunda sosyal ilişkiler ön plana çıkmaktadır (Lin, 2001: 24).

Sosyal sermaye, sorumluluklar ve beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlardan oluşur. Sosyal sermaye insanların gruplar içinde birlikte çalışma becerisidir (Coleman, 1988: 95). Sosyal sermayeyle ilgilenen araştırmacılar kavrama yönelik çeşitli tanımlar geliştirmişlerdir. Tablo 1’de bunları görebilmek mümkündür.

Tablo 1: *Sosyal Sermayenin Tanımları*

Araştırmacılar	Tanımlar
Baker	Aktörlerin spesifik sosyal yapılardan elde ettikleri ve sonra kendi ilgilerini takip etmekte kullandıkları bir kaynak; aktörler arasındaki ilişki, değişimleri yaratmaktadır
Belliveau, O’Reilly&Wade	Bireyin kişisel ve ağı ve seçkin kurumsal bağlantıları
Boxman, De Graaf&Flap	Destek sağlayabileceğini beklediğimiz kişilerin sayısı ve bu kişilerin kendi kullanımında olan kaynaklar
Burt	Finansal veya beşeri sermaye kullanma imkanı sağlanan arkadaşlar, iş arkadaşları ve daha genel kontaklar
Knoke	Sosyal aktörlerin örgüt içinde ve örgütler arasında diğer sosyal aktörlerin kaynaklarına erişim kazanmak için ağ bağlantıları yaratmaları ve bunları harekete geçirme süreci
Portes	Aktörlerin sosyal ağlara ve diğer sosyal yapılara üyelikleri sayesinde çıkarlarını koruma yeteneği
Brehm&Rahn	Kollektif eylem sorunlarının çözümünü kolaylaştıran vatandaşlar arasındaki kooperatif ilişkiler ağı
Coleman	Sosyal sermaye fonksiyonu ile açıklanmaktadır. Sadece tek bir varlık olmayıp, fakat ortak iki özelliği olan bir dizi varlıktır: sosyal yapının bazı görünüşlerinden oluşmakta ve yapı içindeki bireylerin belli eylemlerini kolaylaştırmaktadır
Inglehart	Gönüllü derneklerin kapsamlı ağlarında meydana çıkan güven ve hoşgörü kültürüdür
Putnam	Karşılıklı fayda için koordinasyonu ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal organizasyon özellikleri
Loury	Piyasada değerli beceri ve özelliklerin kazanılmasına katkıda bulunan veya yardımcı olan kişiler arasında doğal biçimde oluşan sosyal ilişkiler
Nahapiet&Ghosal	Bir bireyin veya sosyal birimin sahip olduğu ilişkiler ağından sağlanan ya da bunun aracılığıyla elde edilen ve içine gömülmüş gerçek ve potansiyel kaynakların toplamıdır. Sosyal sermaye böylece hem ağı hem de ağ aracılığıyla harekete geçirilebilen varlıkları kapsamaktadır
Pennar	Bireysel davranışı ve o suretle ekonomik büyümeyi etkileyen sosyal ilişkiler ağı
Schiff	İnsanlar arasındaki ilişkileri etkileyen ve fayda fonksiyonu ve/veya üretimin girdileri olan sosyal yapının unsurları

Kaynak: Adler ve Kwon, 2002: 20.

Sosyal sermaye kavramında üç önemli nokta belirginleşmektedir. Bunlardan birincisi sosyal sermaye herhangi bir grup üyeleri için pozitif dışsallık oluşturur. İkinci nokta ise bu dışsallıklara karşılıklı güven, normlar, değerler ve bunların beklentiler ve davranışlar üzerindeki etkisiyle ulaşılabilir. Üçüncü nokta ise karşılıklı güven, normlar ve değerler, resmi olmayan sosyal ağlar ve derneklere bağlı olan organizasyonlar yoluyla ortaya çıkar.

Sosyal sermaye, bir örgütü ya da işbirliği içindeki herhangi bir grubu kendi özel amaçlarını gerçekleştirme niyeti taşıyan bireyleri topluluğundan daha fazla bir şey haline getirir. Sosyal sermaye insanlar arasındaki mesafe üzerine kurulmuş bir köprüdür. Tipik unsurları ve göstergeleri arasında yüksek düzeyde güven, sağlam kişisel şebekeler ve canlı topluluklar, anlayış ortaklığıyla ortak bir girişime eşit katılım duygusu gibi bireyler bir grup haline getiren her şey bulunur.

Bu türden bağlılık işbirliğini, sadakati, bilgiye ve yeteneğe hızlı erişimi ve düzenli örgütsel davranışı destekler. Sosyal sermaye kanıtlanabilir, incelenebilir, ona yatırım yapılabilir, üzerinde çalışılabilir ve fayda sağlayacak hale getirilebilir. Diğer sermaye biçimleri gibi etkin kullanımı halinde büyür. İşbirliğinin ekonomik bir kavram olan sermaye ile ilişkilendirmesi bir grubun ortak iş yapma yeteneğinin sahip olduğu yatırım ya da büyüme potansiyelinin belirtisidir. Güven, normlar ve şebekeler gibi sosyal sermaye stokları kendi kendilerini pekiştiricidir ve birikerek çoğalırlar.

1.4. SOSYAL SERMAYENİN UNSURLARI

Sosyal sermayenin unsurları, sosyal sermayenin meydana getirilmesi ve işlerliğini sağlayan kaynakların birbirlerini etkileyerek sosyal sermayenin artırılmasına yol açan temel olgulardır. Bu çerçevede sosyal ağlar, normlar ve güven sosyal sermayenin ana unsurları olarak sayılabilir.

1.4.1. Sosyal Ağlar

Sosyal ağlar, sosyal sermayenin en önemli kaynağı ve göstergelerindendir. Sosyal sermaye, sosyal yapılarda bulunan ağ yapılanmalarındaki bağlantılarla doğru orantılıdır. Sosyal bağlantıların sayısı, yoğunluğu, ağlardaki iletişimin niteliği sosyal ağlardaki sosyal sermaye seviyesini belirler. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye

sosyal ağlarda hayat bulur. Sosyal ağlar, yoğunlaşmış sosyal ilişkilerle beslenir. Grupları, bireyleri ve çeşitli organizasyonları çevreler.

Sosyal ağlar, karşılıklılığa ilişkin normları besleyerek güçlendirir ve toplumsal güvenin ortaya çıkmasına imkan verir. Böylece toplumsal ağlar, işbirliği ve iletişimi kolaylaştırarak bireylerin kollektif eylemelere dair çıkmazları kararlı bir şekilde çözmelerine imkan sağlar. Ekonomik ve politik aktiviteler, yoğun sosyal etkileşimi besleyen ağlarla örüldüğünde bireysel fırsatçılığı da azaltan toplumsallık bu bağlamda bir artı değer olarak işlev görür. Netice itibariyle, yoğun etkileşime imkan veren sosyal ağlar toplumda bireylerin kollektif eylemelere katılmasını sağlar ve bireyselliğe karşı biz duygusunun gelişimine imkan vererek toplumsal fayda çerçevesinde bireyleri buluşturan bir güç niteliği kazanır (Putnam, 1995: 66).

Field (2006), sosyal sermayenin temel unsurlarından birisi olan sosyal ağlar konusunda şu çarpıcı tespitlerde bulunmaktadır:

İnsanların iletişim ağları gerçekten önemlidir. Çok klişe gözükse bile, ne bildiğin değil kimi tanıdığın önemlidir. Daha açıkçası, hem ne bildiğin hem de kimi tanıdığın yararlıdır. Eğer insanlar bize yardım etmek için bir zorunluluk hissetmiyorlarsa, onları sadece tanıyor olmak yeterli değildir. İnsanlar birbirine yardım edeceklerse, bununla ilgili kendilerini iyi hissetmeleri, yani diğerleriyle ortak bir şeylerinin olduğunu hissetmeleri gerekmektedir. Eğer, ortak değerleriyle paylaşırlarsa, karşılıklı hedeflere ulaşmak için birlikte hareket etme olasılıkları da yüksektir (Field, 2006: 3-16).

Sosyal sermaye olgusu, birlikte hareket etme enerjisini pekiştirir. Böylece bireyler çok yönlü olarak birbirlerini destekleyecek şekilde faaliyet gösterebilirler (Çetin, 2006: 75). Bu durumda toplumsal verimliliği artırır. Bu noktada ağ kavramının sosyal sermaye içindeki önemi ön plana çıkmaktadır. Sosyal sermayenin unsuru olarak nitelendirebileceğimiz ağların çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Bu ağlar, aktörler olarak nitelenen birey veya kurumlara ulaşmasını sağlayan iletişim kanalları bütünüdür. Sosyal sermaye, bireyler arasındaki iletişimle kaynaklara ulaşır. Bu yönüyle sosyal sermaye, içerdiği ilişkiler ve ağlarla kaynakların tahsisinde etkili olan bir unsurdur. Bu çerçevede sosyal sermaye, bireyin ilişki içerisinde olduğu ve söz konusu kaynaklara ulaşımı kimin vasıtasıyla sağladığıyla ilgilidir.

Cohen ve Prusak'a göre sosyal ağlar, sadece bir bireyin tek başına birçok insanı tanınması değil, daha aktif bir biçimde bir miktar zaman, enerji ve duygu yatırımıyla güçlü bir karşılıklılık potansiyeli gerektirir (Cohen ve Prusak, 2001: 86).

Sosyal ağlar, farklı analiz düzeylerinde, farklı şekillerde kullanılabilir. Bireysel düzeyde sosyal ağlar, ilişkilere özgülenir. Örgütsel düzeyde ise, bir örgütün çevresindeki diğer örgütlerle olan ilişkilerini konu alır. Gerek bireysel bazda gerekse kollektif bazda olsun sosyal ağ yapıları ilişkiyel bağlardan oluşur. Bağlar, malların, hizmetlerin ve bilginin çıkışına ivme kazandıran ve etkileşimi sağlayan bir bağlantı kurar. Aktörler, etkileşime geçtiği zaman bir ağ yapısı oluşur (Uğuz, 2010: 68).

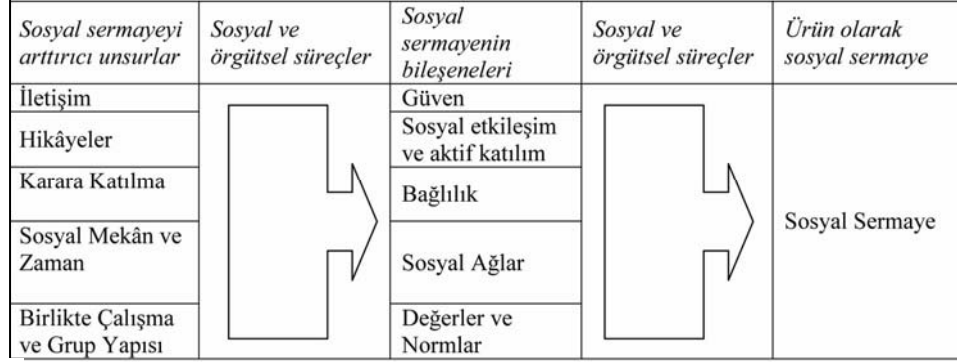
Sosyal sermayenin bir unsuru olarak nitelendirebileceğimiz ağların çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Bu ağlarda aktörler olarak nitelenen birey veya kurumların başka birey veya kurumlarla iletişimi kadar kendi aralarındaki iletişimi de önemlidir. Bilgi ve iletişim sosyal ağların önemli bir fonksiyonudur. Aktörlerin farklı sektörlerden ve tecrübelerden elde ettikleri bilgiyi diğer aktörlere aktarması, söz konusu ağ içerisindeki etkinliği artıracaktır. Sosyal ağlar, üyelerine birçok yönden avantaj sağlayarak sosyal sermaye oluşumuna katkı sağlar. Sosyal sermaye, bilginin elde edilmesi ve yayılması konusunda ortaya çıkabilecek riskleri, maliyetleri ve belirsizlikleri azaltabilir.

Sosyal sermayenin kendisinden beklenen bu önemli özelliği sosyal ağlarla biçimlenir. Sosyal ağlarda, sosyal sermayenin kendisinden beklenen sinerji elde edilmesi sürecini kolaylaştırır. Sosyal ağlar, işbirliği aktivitelerinin oluşumu, koordine edilmesi ve yürütülmesinde önemli paya sahiptir. Bir aktörün sosyal bir ağa katılması ortak bir değer ya da fayda nedeniyle olabilir yani arkadaşlığı geliştirmek, bir esnaf ya da birliğe dahil olmak ya da firma birleşmelerini sağlamak amacı güdebilir. Sosyal ağlar, iş fırsatları meydana getirdiği ve iş hareketliliği kolaylaştırdığı gibi bilgi birikimi de sağlar (Dasgupta, 2005: 13).

Sosyal ağlar, bireylerin statü elde etme, işe gitme gibi faydalarına neticeler meydana getirmekte ve hayatlarına ilişkin fırsatları çoğaltmaktadır (Putnam, 2000:319).

Sosyal ağların, sosyal gruplar arasında işbirliğini artırdığı ve onlar arasındaki güveni de pekiştirdiği iddia edilmektedir. Sosyal ağlara üye olmak suretiyle, piyasa rekabeti gibi iktisadi bir kazanç ya da sosyal dayanışma gibi toplumsal bir kazanım da sağlanabilmektedir. Doğal olarak bu değerlendirme dahil olunan sosyal ağların niteliğine göre değişecektir (Alacahan ve Duman, 2011: 184).

Şekil 3: Sosyal Sermayenin Oluşumu

Kaynak: Ekinci, 2010: 50.

1.4.2. Normlar

Toplumsal yaşantıda bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen ahlaki yargı ve standartları belirleyen normlar, bir toplumu ayakta tutan önemli sosyolojik yaptırımlardan birisidir. Normlar, yazılı olmayan değerler bütünüdür. Normlar, bir topluluk açısından hangi tür tutum ve davranışların kabul edilip edilmediğini ortaya koyar. Toplumsal normlarda, sosyal sermayenin izlerini görmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle normlar, toplumun sahip olduğu ahlaki değerler silsilesidir. Normların sosyal sermaye sürecine dahil olması, onun toplumun faydası için insanların kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngörmesinden kaynaklanmakta, sosyal destek, statü, onur ve bunun gibi diğer ödüllerle desteklenen normlar, bireylerin kamu yararını gözetmesini gerektirmekte ve bireyler arasındaki bağları güçlendirmektedir.

Normların uygulanması neticesinde ortaya çıkan sosyal sermaye seviyesini o gruptaki bireyler belirler. Toplumda güven tesis edecek normların işlem maliyetini azalttığını ve işbirliği zeminini geliştireceği belirtilir. Bir topluluğu oluşturan bireyler arasında anlaşmazlık söz konusuysa ve bu anlaşmazlık normlarla giderilmiyorsa sorunlar yasal kurallarla giderilmeye çalışılacaktır. Bu durumda kuşkusuz maliyetleri arttıracaktır.

Sosyal sermaye kavramının gelişiminde önemli katkıları olan Putnam'ın çalışmalarında da normlara önem verildiği görülmektedir. Putnam'a göre normlar düzenli bir toplum olma sürecine katkıda bulunacak, bunu da toplumu oluşturan bireylerin kurallara uyulacağı şeklinde bir beklentiyle başaracağını, bu beklentinin de

sosyal sermayenin üretimini ve sürdürülmesini kolaylaştıracağı ifade edilmektedir. Coleman'a göre bir toplumda, toplumsal yaşantıya yön veren normlar önemli bir ağırlıktaysa, o toplumda sosyal sermaye üretebilecek ve sürdürülebilecektir. Bireylerin dahil oldukları ağların durumu da sosyal sermaye üretiminde ön plana çıkar. Eğer ağlar dışa kapalı ise o ağa dahil olan bireylerin kendi içlerinde o ağın temel normlarına uyma ihtimali yüksektir. Bu durumu güven unsuru pekiştirir. Coleman bu durumu New York mücevher piyasası örneğinden vererek açıklar. Bu piyasada tüccarlar, birbirlerine duydukları güven neticesinde değiş tokuş ederler. Bu işlem için ayrıca bir tedbir almazlar. Normlara uymayan tüccar, o sosyal ağdan dışlanır. Bireyler, bilginin yayılması neticesinde o topluluktaki normlara riayet etme ve etmeme durumlarında ne gibi sonuçlarla karşılaşacaklarını bilirler (Uğuz, 2010: 62).

Normların sosyal sermayeyi meydana getirme kapasitesi ise, onun toplumun yararı için bireylerin kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öngörmesinden kaynaklanmakta, sosyal destek, statü, onur ve bunun gibi diğer ödüllerle desteklenen diğer normlar, insanların kamu yararını gözetmesini gerektirmekte ve insanlar arasındaki bağları güçlendirmektedir (Özdemir, 2007:74).

1.4.3. Güven

Sosyal sermaye, bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hakim olmasından ileri gelen sosyal bir güçtür. Bu ulus gibi en geniş grupların yanı sıra aile şeklinde en küçük ve temel sosyal grupların ve bu iki uç arasındaki tüm diğer grupların içine gömülmüştür. Sosyal sermaye, tarihsel alışkanlıklar, gelenek veya din gibi kültürel mekanizmalar aracılığıyla meydana getirildiği ve iletildiği için insan sermayesinin diğer türlerinden farklıdır (Fukuyama, 2005: 42). Güven kendine değer verme duygusuyla başlayan ve zaman içinde şirket, bilim ve ekip içinde bulunan herkesle temas eden duygusal bir güçtür. İnsanın kendisine ve diğer insanlara olan güvenmenin ve onlar tarafından da güveniliyor olmanın verdiği güç, hayatta başarıya ulaşılmamasını sağlayan en önemli unsurlardan birisidir. Bu olgu sayesinde iç yapımızı genişletir, bir konudan diğerine, bir fikirden diğerine ve bir insandan diğerine uzanan güven köprüleri kurarız (Türemen, 2002: 562).

Güven, bireylerin ve kurumların aralarındaki ilişkilere canlılık kazandıran dinamik bir unsurdur. Ayrıca güven, taahhütleri yerine getirme, içtenlik, gerçeklik, dürüstlük ve erdemi kapsayan tutarlı davranışlar bütünüdür. Güven, toplumsal düzenin, bireysel yaşantının, ekonomik ve demokratik gelişmenin temelini oluşturmaktadır (Gökalp, 2003: 163). Sosyal sermayenin öne çıkan özelliği, bireylerin biraraya geldiklerinde sorun meydana getirecek problemlerini çözmesi ve insanların birlikte çalışmasını sağlamasıdır. Bu durumda kuşkusuz güven kavramının hayata geçirilmesiyle oluşur. Güvenilmek, kendi başına bir özgüvene ve tatmine yol açar.

Güven, bireylerin ilişkilerinden kaynaklanan sosyal sermayenin meydana getirilmesi ve geliştirilmesi sürecine katkıda bulunan önemli bir unsurdur. Güvenin tesis edilmediği toplumlarda insan ilişkilerinde çıkarlara dayanan, ikiyüzlü davranışlar, gereksiz kuşkular yaşanacak bu durumda toplumsal yaşamı sıkıntıya sokacaktır. Bu nedenle güven toplumsal yaşama dinamizm kazandırarak sosyal ağları güçlendiren önemli bir unsurdur (Newton, 2001: 22). Güven seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda yaşanan sorunları yargı dışında uzlaşmayla giderebilen, kolektif problem çözme yeteneği gelişmiş ve o toplumu oluşturan bireyler arasında hoşgörü kavramının tesis edildiği bir toplum yapısı ön plana çıkar (Putnam, 2000: 288). Sosyal sermayenin temelinde güven olgusu vardır. Sosyal sermayeyi belirleyen ilişkiler, topluluklar, işbirliği ve dayanışma ruhu gibi unsurlar belirli bir güven düzeyi olmadan var olamazlar. Güven, sosyal sermayenin çıkış noktasıdır. Güven olgusunun sosyolojik çerçevede üstlendiği rol, bireyler arasındaki iletişim için sağlıklı bir zemin oluşturmasıdır. Bu durumda belirsizliği ortadan kaldıran, ilişkileri sağlamlaştıran bir durumdur. Bir toplumda var olan gelenekler, adetler, özel günler ve davranış biçimleri gibi ortak paylaşılan normlara dayalı güven duygusunun varlığı o ülkedeki sosyolojik yapıyı istikrarlı hale getirir. Hemen her kavramda olduğu gibi güven kavramının da olgunlaşma süreci vardır. Güvenin belirli bir seviyeye gelmesi için belirli bir zaman ihtiyaç duyulur. Güven seviyesi arttıkça, yardımlaşma, işbirliği, dayanışma ruhu gibi kavramlar toplumsal yaşantıda önemli ölçüde yaşanmaya başlar. Bu durumda toplumsal güveni perçinler ve toplumsal bütünleşmeyi sağlar.

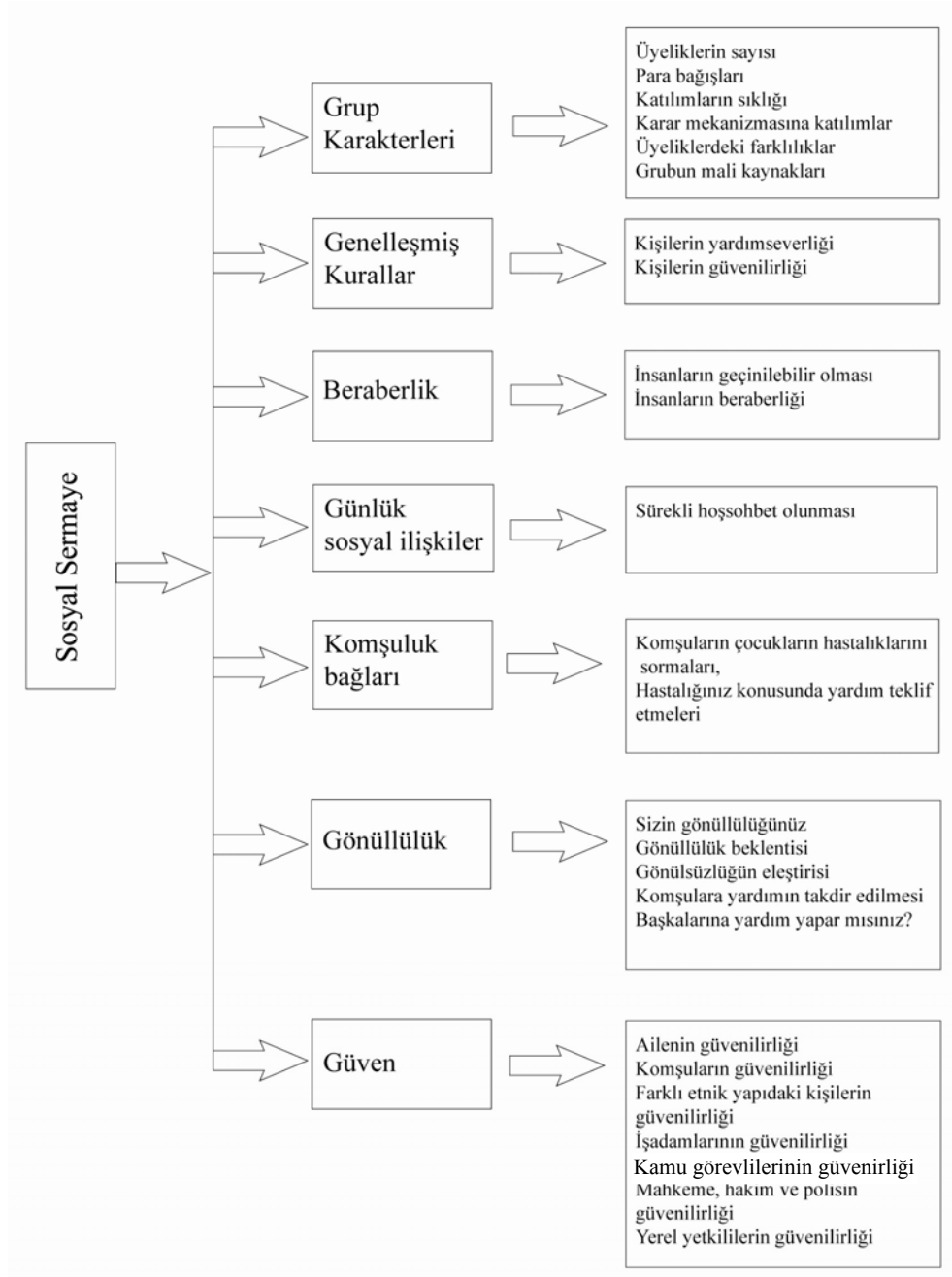
Güvensizliğin beraberinde getirdiği sıkıntı, öfke, bıkkınlık ve hayal kırıklıklardan uzakta, rahat bir ortamda yaşamak hem bireye hem de bireyin içinde

bulunduğu çevreye bir ödüldür. Sosyal sermaye, güvene dayalıdır. Sosyal sermayeyi karakterize eden ilişkiler, topluluklar, işbirliği ve karşılıklı bağlılıklar makul bir güven düzeyi olmadan var olamazlar (Cohen ve Prusak, 2001:51). Güven güveni doğurur. Sosyal sermaye tükettiğinden daha fazla yakıt üreten bir reaktör gibi, güven üreten koşulları meydana getirmek için güveni kullanır. Dolayısıyla, daha çok güven üreten bir sosyal sermaye motorunun temel yakıtı güvendir. Güven, sosyal sermaye unsurlarının kendi kendilerini pekiştirici olmalarına ve birikerek çoğalmalarına verilebilecek en açık örnek güven olabilir. Güven, sosyal sermayenin bir ön koşulu, göstergesi, bir ürünü, ondan sağlanan fayda olduğu kadar, aynı zamanda diğer faydaların elde edilmesini mümkün kılan unsurlardan birisidir.

Güven kavramı da kendi içinde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Güven kavramı, genelleştirilmiş güven, yoğun güven, kamusal güven olarak üçe ayrılır. Genelleştirilmiş güven, ekonomik faaliyetlerde çeşitli faaliyetlere imkan tanıma kabiliyetine erişmiş bir güven çeşidi olarak ekonomideki işlem maliyetlerini en aza indirmektedir. Genelleştirilmiş güven, ekonomideki aktörlerin ortak faaliyet sorununu çözmelerini sağlar. Yine bu çeşit güvenin bir diğer fonksiyonu da çalışan çalıştıran problemlerini çözmesidir. Güven düzeyi yüksek toplumlarda işçi işveren problemi daha az görülmektedir. Ayrıca genelleştirilmiş güvene sahip ülke ekonomilerinde güven, beşeri sermaye, fiziksel yatırım gibi ekonomik kalkınmaya etki eden faktörlerle etkileşime girerek iktisadi kalkınmayı dolaylı olarak olumlu bir şekilde etkilemektedir (Öksüzler, 2006: 11).

Toplumdaki etkin bir sosyal sermaye, ortak hedeflere sahip bireylerin hedeflerine daha etkin ve verimli bir şekilde erişmelerini sağlar. Bu çerçevede sosyal sermaye, toplumdaki bireyler arasında tutkal işlevine sahip bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tutkal bireylerin dayanışma ruhu içerisinde bir arada çalışmalarına, yaşamalarına ve bir şeyler paylaşmalarına imkan verecek bağların oluşmasını sağlamaktadır (Karakurt, 2008:78). Sosyal sermaye bu işlevini büyük oranda güven unsuru ile gerçekleştirmektedir. Brehm ve Rahn, güvene sosyal sermayenin tezahürü ve göstergesi olarak değerlendirip, kolektif eylem gerektiren sorunların çözümünü kolaylaştıran vatandaşlar arası işbirliği ilişkileri olarak tanımlamaktadır (Brehm ve Rahn, 1997:999).

Şekil 4: Sosyal Sermayenin Unsurları

Kaynak: Karagül ve Masca, 2005: 44.

Güven kavramının bir diğeri çeşidi de yoğun güvendir. Yoğun güven ile kastedilen ise kişilerin kendi aile üyeleri arasındaki güvendir. Bu tip içsel güveni kendi içlerinde yerleştirebilmiş ve organize olabilmış aileler hayat yolculuğunda daha başarılı oldukları toplumsal bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Güven, dayanışma, işbirliği gibi kavramların sosyal sermaye kavramı içinde önemli bir yeri vardır. Karşılıklı güvene dayalı ilişkiler birçok olumsuzluğu bertaraf edebilir.

Ekonomik hayatın incelenmesinden çıkarılabilecek en önemli sonuç, bir milletin rekabet kulvarında kat edeceği mesafe kadar, o ülkenin refahının da yaygın bir kültürel karakteristikle koşullandırıldığıdır. O da toplumda doğuştan gelen güven düzeyidir.

1.5. SOSYAL SERMAYENİN ÖNEMİ

Kalkınmayla ilgili geliştirilen doktrinlerde sosyal ilişkilerin hep geri plana itildiği hatta hiç dikkate alınmadığı görülmüştür. Aktif hayatın temelini oluşturan sosyal ilişkilerin ekonomik kalkınma gibi toplumsal yaşantıya direkt etki edebilecek bir konuyla ilişkilendirilmemesi şaşırıcı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Halbuki insanoğlunun tarihsel süreçlerinden beri her alanda finansal krizler, yoksulluk, iç savaşlar gibi daha da sayısı arttırılabilecek olayların temelinde önemli sosyal unsurlar yatmaktadır. Bu olaylara çözüm ararken sosyal kavramları arka plana atmak çözüm değil çözümsüzlük sürecine katkıda bulunmaktadır. Sosyal sermaye, bu noktaya neşter vuracak fonksiyonel boyutuyla birçok disiplinde kendisini göstermekle birlikte, ekonomik kalkınma için vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sosyal sermayenin kaynaklarını, boyutlarını, unsurlarını iyi analiz edip kavramın tesis edilmesi ve seviyesinin artırılması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Sosyal sermayesi üst noktalarda olan toplumların daha güvenli, daha temiz, daha sağlıklı, daha kültürlü, kısacası daha çağdaş bir toplum olduklarını buna karşın sosyal sermaye seviyesi daha düşük toplumların ise bu gelişmeyi gösteremedikleri görülmüştür. Sosyal sermayesi yüksek toplumlar da kaynaklar daha etkin kullanılabilir, maliyetler en aza inerek daha konforlu ve kalkınmaya yönelik bir sosyolojik süreç yaşanabilir. Bireysel yaşantıda da bir ağa dahil olup, başkalarından fayda alabilen bireylerin her yönden daha dengeli bir hayat sürdürdükleri görülmektedir. Öte yandan sosyal sermayesi düşük olan toplumların sürekli etnik, dini ve mezhep temelli siyasi iç çatışmalar yaşadığını bunların da var olan kıt kaynakları boşa harcanmasına ve dışarıdan gelen olumsuz etkilere karşı koyamamalarına neden olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Çetin (2006), Sosyal sermayenin önemini şu şekilde belirtmiştir: Sosyal sermaye ekonomik anlamda önemli çıktılar sağlayabilecek dışsallıkların kaynağı niteliğindedir. İlk olarak, sosyal sermaye, kolektif faaliyetleri güçlendirir, birlikte

faaliyet gösterme arzusu ve gönüllülüğü verir. Böylece bireyler çok yönlü olarak birbirlerini destekleyecek şekilde faaliyet gösterebilirler. Sosyal faktörlerin bu bileşik etkileri neticesinde sosyal sermaye birikimi kurumlara farklı amaçları gerçekleştirme yeteneği kazandırır. İkinci olarak, sosyal sermaye, beşeri ve entelektüel sermayenin yayılmasında bir katalizör görevi görür. Beşeri sermayenin birikiminin etkin ve başarılı şekilde uygulanabilmesi için akademik çevreden endüstriyel çevreye ya da politika çevresine transferi gerekir. Genel davranışlar ve işbirliği temeline dayalı farklı sosyal ağların oluşumu ve sürekliliği, bilgi ve yeniliklerin transferi yayılımında bir ön koşul niteliğindedir. Üçüncü olarak: sosyal sermaye, sinerji ve işbirliğinin temelini oluşturur. Bu yaklaşımın temel amacı; bir toplumun sosyal ilişkileri, sosyal kurumları ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşimin yapısı ve boyutunu belirlemek, sosyal ilişkilere dayalı kurumsal stratejiler geliştirmektir. Son olarak; sosyal sermaye sosyal ağların oluşması ve gelişmesini sağlayan önemli bir dinamiktir (Çetin, 2006: 75).

1.6. İÇSEL VE DIŞSAL SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMLARI

İçsel sosyal sermaye yaklaşımının öncülerinin yaptığı tanımlamalara bakıldığında öne çıkan kavramlar, sosyal yapı, işbirliği ve ortak faydadır. İçsel sosyal sermaye yaklaşımı ve topluluktaki bireylerin, işbirliği içinde ortak hedeflere erişebilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleridir (Aslan ve Özen, 2006: 113).

İçsel yaklaşım, sosyal sermayeyi bir topluluğu oluşturan bireyler arasındaki içsel bağlardan doğan ve o topluluk içindeki bireylerin ortak hedeflere ulaşmak için faydalandığı bir kamu malı olarak görmektedir (Aslan ve Özen, 2006: 134). Bu yaklaşım sosyal sermayenin kaynağı olarak topluluk içindeki sosyal ilişkileri biçimleyen değerler ve inançları ön plana çıkarır, buradan hareketle güven merkezi bir önem taşımaktadır (Aslan ve Özen, 2006: 136). İçsel sosyal sermayenin bir diğer önemli boyutu topluluğun ortak kamusal malı olan sosyal sermayenin üretilmesini ve sürdürülmesini sağlayan sosyal ajanların varlığıdır. Bu sosyal ajanlara örnek olarak topluluk düzeyinde sivil toplum kuruluşları veya ilişkiler düzeyinde topluluğu bir arada tutma konusunda katılım oranı yüksek olan yaşlıların varlığı verilebilir. Benzer şekilde dernekler gibi sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra toplumda oy verme oranları ve gazete okuma oranları gençlere göre daha yüksek olan yaşlıların toplumsal katılımlarının daha yüksek olması dolayısıyla sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde önemli ajanlar olarak görev yaptıkları belirtilmektedir.

İçsel sosyal sermaye yaklaşımının bir diğer boyutu topluluk üyelerinin birbirlerine mekansal olarak yakın bulunmalarının önemi olarak ortaya çıkmaktadır. Putnam'a göre büyük metropollerin sakinleri dağınık kentsel ceza olarak

isimlendirdiği faktörlerden negatif olarak zamana ihtiyaç duymakta ve sonunda sahip oldukları bağlar daha parçalı hale gelmektedir (Field, 2006: 50).

İçsel sosyal sermaye türünde ortak bir geçmiş, yaşanmış deneyimler, akrabalık, dostluk, komşuluk gibi sosyal sermayeyi besleyen yapıların aktif katılımıyla hayat bulan bir kavramdır. Aynı sosyal yapı içindeki insanları birbirine bağlayan bir sosyal sermaye çeşididir. İçsel sosyal sermaye, bir topluluk tarafından paylaşılan ortak bir fayda olabilir. Böyle bir yapı o topluluktaki bilgi kanallarının o grup içinde açık olmasını gerektirir. Bu durumda örtük bilgilerin aktarımındaki etkinlikler yüksektir. Diğer bir ifadeyle özel bilgiler sadece o topluluğa üye bireyler arasında paylaşılır. Kuşkusuz bu tablo sahip olunan topluluk açısından bir üstünlük vesilesidir. İçsel sosyal sermayenin eleştirilere maruz kalması doğaldır. Bu sosyal sermayeye sahip kapalı ağların, kendi çıkarları ön planda olduğu için genel için olumlu sayılan bir çıkarı kendi çıkarlarına ters düşüyorsa, üretmekten kaçınmaları doğaldır (Erbil, 2010: 50). Sosyal sermayeye yöneltilen eleştirilerden birisi içsel sosyal sermayenin güçlü bağları neticesinde bu tip ağa üye olanların, kendileri için avantajlar sağlayan bir yapının toplum için dezavantajlar meydana getirebileceği şeklindedir. Örnek olarak organize suç örgütleri kendi aralarında işbirliği içerisinde ortak fayda temelli hareket ederlerken, bu durum toplum için uygun olmayabilir.

Dışsal sosyal sermaye daha uzak bağlarla birlikte zayıf ve yoğun bağlardan oluşan, ortak bir kimliği bulunmayan bir yapıyı ifade eder. Bu ağ yapısına üye bireyler, kendi hedeflerine ulaşmak için daha önce ilişkilerinin olmadığı uzak ağlara üye olmakta ve ortak eylemlerde bulunmaktadır. Dışsal sosyal sermaye kapsamında bir bireyin dışsal ilişkilerinden, farklı sosyal aktörler arasındaki ilişkilerinden elde ettikleri sosyal sermayeyi kendi çıkarları için nasıl kullandıkları konusu ön plana çıkmaktadır. Bu durumda bu yaklaşımda sosyal sermaye özel mal türünden bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

Dışsal sosyal sermayenin önemli boyutu olan güven sosyal sermayenin oluşmasına katkısı olan önemli bir faktördür ancak sosyal sermayenin kendisi değildir (Aslan ve Özen, 2006: 137). Dışsal yaklaşımda sosyal sermaye zaman içinde sosyal ilişkiler yoluyla oluşur, azalır veya çoğalır. Dışsal sosyal sermayenin bir diğer

boyutu ise, sosyal sermayenin aktörün bizzat içinde bulunduğu sosyal ilişkiler ağının yapısından ve niteliklerinden kaynaklanmaktadır.

Dışsal sosyal sermaye, bireysel bağlardan ziyade makro açıdan ele alınması gereken bir konudur. Güce ve etkiye sahip bireylerle bunlara sahip olmayanları bir araya getiren dikey bağlantılar olarak tanımlanır. Farklı toplulukların güce, sosyal statüye ve refaha erişimlerinin söz konusu olduğu bir hiyerarşi içerisindeki değişik sosyal tabakalarda yer alan bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkiyi ifade eder (Erbil, 2010: 56).

Tablo 2: İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Arasındaki Farklar

Farklılık Boyutları	İçsel Sosyal Sermaye	Dışsal Sosyal Sermaye
Öncülleri	Putnam, Coleman ve Fukuyama	Burt, Baker, Bourdieu ve Wacquant
Tanımlardaki vurgu	Bir topluluğun işbirliği içinde ortak amaçlara ulaşabilmesini sağlayan sosyal yapı özellikleri	Sosyal ilişkilerden doğan ve ona çeşitli avantajlar sağlayan kaynaklar, fırsatlar bütünü
Sahiplik	Topluluğun ortak malı	Aktörün özel malı
Oluştugu yer	Topluluğun içinde	Yapısal boşluklarda
Sosyal ağ anlayışı	Topluluk içinde yer alan diğer aktörlerle biçimsel olmayan ilişkiler	Aktörün, topluluğun içinde ve dışındakilerle farklı nitelik ve konfigürasyonlardaki bağlar
Kaynağı	Egemen değerler, inançlar ve normlar	Sosyal ilişkilerin yapısı
Oluşumu	Verili bir varlık	Sonradan edinilebilir
Güven kavramının statüsü	Güven, sosyal sermayenin kendisi ya da bir türü	Güven, sosyal sermayenin oluşmasını sağlayan bir etmen

Kaynak: Aslan ve Özen, 2006: 13.

1.7. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜM SORUNU

Sosyal sermaye kavramının toplumsal ve bireysel yaşantı açısından önemli olması, kavramın eksikliği veya istenilen seviyede olmamasının beraberinde meydana getireceği olumsuzluklar, ilgili toplumda sosyal sermaye seviyesinin hangi durumda olduğunun tespitine yönelik çalışmaların başlamasına neden olmuştur. Sosyal sermaye, ölçülmesi kolay olmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermayenin ölçümünün zorluğu, sosyal sermayeyle ilgili olan unsurların ilişkilere dayanmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal sermayeyi ölçmenin kesin bir metodu yoktur. Bu nedenle sosyal sermayeyi net ölçmek de pek mümkün değildir. Ancak sosyal sermayenin varlığının bir dizi yansımalarını sosyal ve ekonomik alanda gözlemlemek mümkündür. Herhangi bir toplum için sosyal sermayenin hangi boyutta olduğunun anlaşılabilmesi için ilgili toplum üzerinde gözlem ve anket türü bir dizi analizler yapmak gerekmektedir.

Sosyal sermayenin ölçümüne ilişkin olarak bireysel bazda çeşitli ölçümler yapılır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve faaliyetlere aktif olarak katılım gibi kriterler göz önünde bulundurularak anketler yoluyla veri elde edilmesi söz konusu olmakta ve bu veriler sosyal yapı hakkında bilgi verici olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve bunlara üyelik durumu, yardım için kurulmuş derneklere, kulüplere ve çeşitli organizasyonlara gönüllü olarak katılmak, bir toplumda beşeri ilişkilerin medeni düzeyde gerçekleşip gerçekleşmemesi, halkın demokrasiye katılım oranı, güven unsurunun toplumsal çerçevede anlam kazanması gibi faktörlerle o toplumdaki sosyal sermaye seviyesi hakkında fikir edinilebilir. Bir toplumda mala ve cana yönelik suçların oranı, bireyler arasında alacak borç ilişkilerinde senet kullanma oranı, ticari işletmelerin ne ölçüde aile ile kişi boyutunu aşmış profesyonelleştiği, yolsuzluklar ve boşanmaların yoğunluğu konuları üzerinde durulması gereken önemli kriterlerdir. Bu kriterlerdeki artışlar söz konusu toplum açısından sosyal sermaye zayıflığına işaret etmektedir.

Çeşitli kuruluşlara göre demokrasi, rüşvet oranı, mahkemelerin bağımsızlığı, grevler, öğrenci hareketleri, protestolar, her 100.000 kişi başına düşen tutuklu sayısı, hükümetlere ve sendikalara olan güvenin derecesi, bireysel özgürlük, seçmen mevcudu, yerel topluluklara katılım, sosyal bağlamda etkinliklere katılma, aile ve

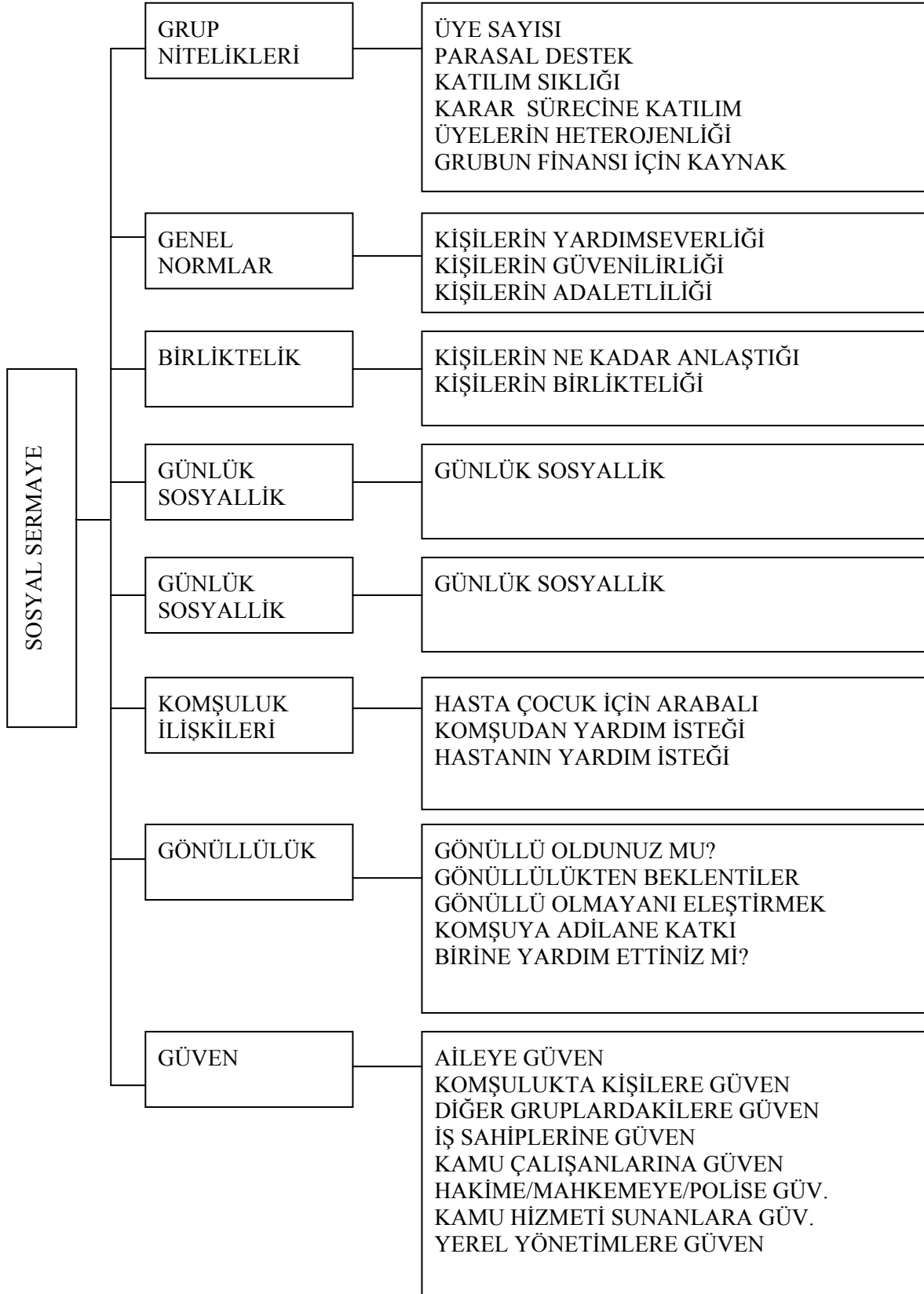
arkadaşlık bağlantıları, farklılığa tolerans gösterme gibi sosyal sermayeye ilişkin bir takım göstergeler, belirteçler oluşturulmuştur. Ülkeler bu kriterler sayesinde kendi durumlarını analizler yapıp hangi aşamada olduklarını bu sayede sosyal sermayenin gelişmesi için neler yapılabilir sorularına yanıt bulabilmektedir. Bir toplumda sosyal sermayenin ölçülmesinde devlete ve onun birimlerine duyulan saygının derecesi, bireylerin sivil toplum örgütlerinde ne ölçüde görev aldıkları, firmaların ölçekleri ve yönetim şekilleri, firmaların faaliyet alanlarının yaygınlığı gibi göstergeler kullanılır.

Tablo 3: *Sosyal Sermayenin Makro Düzlemdeki Göstergeleri*

Yatay Birliktelikler	Sivil ve Siyasal Toplum	Sosyal Entegrasyon	Yasal ve Yönetimsel Görünümler
Yerel kurum ya da birlikteliklerin türü ve sayısı	Sivil özgürlükler endeksi	Sosyal hareketlilik göstergeleri	Bürokrasinin niteliği
Üyeliklerin boyutu	Siyasal ayrımcılığa uğrayan nüfusun oranı	Sosyal gerginliklerin gücünün ölçümü	Mahkemelerin bağımsızlığı
Karar alma süreçlerine katılımın boyutu	Siyasal ayrımcılığa uğrayanların yoğunluğu endeksi	Etnik ve dilsel parçalanmışlık	Kamulaştırma-millileştirme riski
Birlik içerisinde akraba türdeşliğinin boyutu	Ekonomik ayrımcılığa uğrayan nüfusun oranı	Protesto gösterileri ve ayaklanmalar	Hükümet tarafından tanınmayan sözleşmeler
Birliklerdeki gelir ve meslek türdeşliği	Ekonomik ayrımcılığa uğrayanların yoğunluğu endeksi	Grevler	Sözleşmelerin uygulanabilirliği
	Ayrımcı hareketlere katılım oranı	Cinayet oranları	Parasal sözleşmeler
		Diğer suç oranları	

Kaynak: Grootaert, 1998: 15.

Tablo 4: Topluluklarda Sosyal Sermayenin Ölçümü

Kaynak:Şahin ve Ünal, 2010: 301.

1.8. SOSYAL SERMAYENİN DİĞER SERMAYE TÜRLERİYLE KARŞILAŞTIRMASI

Sosyal sermaye, diğer sermaye türleriyle birlikte iktisadi kalkınma sürecinde önemli etkileri bulunmaktadır. Ekonomik kalkınma süreci, sermayenin çeşitli bileşimlerinin belirli bir süreçte etkileşiminden ortaya çıkan bir olgudur. Sosyal sermaye, fiziki ve beşeri sermayenin verimliliğini artıran onlar üzerinde tamamlayıcılık özelliği bulunan bir kavramdır.

Sosyal sermaye, fiziki ve beşeri sermayeden mülkiyet noktasında farklılaşır. Fiziki ve beşeri sermaye bireysel mülkiyet kapsamına girer. Sosyal sermaye ise bir bireyin mülkiyetinde olmaktan ziyade ilişkisel olma özelliği vardır. Sosyal sermaye, ilişkiler üzerine oturur. Sosyal sermaye topluluğun ortak malıdır. Sosyal sermaye, toplumsal çaba, kültür ve davranış normları tarafından üretilmesi gibi nedenlerden dolayı fiziki ve beşeri sermayeden farklı bir sermaye türü olarak kabul edilmektedir. Sosyal sermaye kullanımla azalmaz, fakat kullanımı dışlayıcıdır. Yani bazı bireyler veya kurumlar belirlenen ilişkiler açısından dışlanabilir.

Üretimde kullanılan fiziksel sermaye ve sosyal sermayeyi bölünebilir parçalara bölmek ve birbirinden ayırmak çoğunlukla mümkün değildir. Yeterince tasarruf varsa fiziksel sermaye oluşturmak kolay olabilirken, sosyal sermaye genellikle çok kolay ve çok hızlı bir şekilde ortaya çıkmayabilir. Beşeri sermaye ile sosyal sermaye arasındaki farklılıklara gelince ise beşeri sermaye kavramı sosyal sermayeyi açıklayıcı bir kavram değildir. Beşeri sermaye bireylerin niteliğini belirtir. Oysa sosyal sermaye bireyler arasında meydana getirilen bir niteliğe işaret eder. Bu çerçevede sosyal sermayeyi oluşturan yatırımlar arasında temel farklılıklar olması doğaldır. Beşeri sermaye yeteneklerle ilişkiliyken sosyal sermaye olanaklarla ilgilidir. Beşeri sermayeyle sosyal sermayenin birbirine benzer şekilde değer kaybetme oranı tahmin edilemez. Beşeri sermayeyle sosyal sermaye benzerliğine örnek olarak sosyal sermayenin korunmaya ihtiyacı vardır. Sosyal bağlar periyodik olarak yenilenmeli ve yeniden teyit edilmelidir. Aksi takdirde etkinliğini yitirir.

İnsanlar arasındaki güvene dayalı iletişimin ekonomik getirilerini analiz eden sosyal sermaye kişinin sosyal, eğitim, sağlık, aile, çalışma hayatı ve kamu idaresindeki faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle sosyal sermaye

beşeri sermaye verimliliğine de önemli ölçüde katkı yapan unsurlar arasında yer almaktadır. Beşeri sermayenin rasyonel biçimde kullanılabilmesi büyük ölçüde sosyal sermayenin varlığına bağlı olduğu için, son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde, sosyal sermayeye verilen önem artmıştır. Bu bakımdan sosyal sermaye ile beşeri sermayenin birbirini tamamlayan iki ayrı ekonomik değer olarak ele alınması gerekmektedir.

Karagül (2005) ve Masca (2005), sosyal sermayenin fiziki sermayeden farklılıklarını şu şekilde açıklamaktadırlar:

Fiziki sermayenin oluşturulması ve üretime koşulması nasıl ciddi anlamda maliyet ve uğraşı gerektirmekteyse sosyal sermayenin birikimi için de benzer uğraşı ve maliyete katlanmak zorunludur. Ancak sosyal sermaye alanında birikim yapabilmek, fiziki sermayeye göre daha farklıdır. Çünkü bu amaç doğrultusunda yapılması gerekenler, ağırlıklı olarak sosyal içerikli faaliyetlerden oluşmaktadır. Sosyal sermayenin fiziki sermayeden bir başka farkı, statik olmamasıdır. Çünkü sosyal sermaye beşeri sermayede olduğu gibi devamlı değişken bir yapıya sahiptir. Bu manada, sosyo-ekonomik yapıdaki ve hukuk sistemindeki değişimler ile toplumsal yapıyı oluşturan diğer dinamiklerdeki farklılaşma süreci, olumlu veya olumsuz manada sosyal sermayeyi etkilemektedir. Öte yandan sosyal sermayenin dinamik bir yapıya sahip olması sebebiyle kullanılmadığı zaman stoklanması mümkün değildir. Buna denk sosyal sermayenin kullanım dışı olduğu her zaman dilimi onun kaybı anlamına gelmektedir. Sosyal sermayenin fiziki sermayeden ayrıldığı önemli bir başka yönü ise, nötr olmamasıdır. Fiziki sermaye kullanılıp kullanılmama ve nerede ne zaman kullanılacağı konusunda tamamen yansızdır. Fakat sosyal sermaye hakkında aynısını söylemek mümkün değildir. Çünkü sosyal sermaye kendisi bizatihi üretimde yer almamaktadır. Ancak, beşeri ve fiziki sermaye ile diğer üretim faktörlerini kullanım yetkisini elinde bulduran kişilerin, çalışma hedeflerinin belirlenmesinde ve bu doğrultudaki faaliyetlerin yönlendirilmesini ve gerçekleştirilmesini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu nedenle sosyal sermayenin varlığı pozitif bir değer ifade ederken, yokluğu diğer sermayelerde olduğu gibi nötr değil, negatif bir değere işaret etmektedir. Bu anlamda, eğer fiziki sermaye yoksa sadece yokluğunun sıkıntısı konu olmaktadır. Ancak, sosyal sermayenin yokluğu, mevcut kaynakların yansız kullanılmasına değil, ülke ve toplumun genel çıkarlarının aleyhine kullanılmasına yol açabilmektedir (Karagül ve Masca, 2005: 40).

Sosyal sermaye, ekonomik sermayeye dönüştürülebilme ve temel yeteneklerin oluşumunda kurumsallaştırılabilme özelliği sergileyen sosyal yükümlülükleri ve bağlantıları içerir (Bourdieu, 1986: 243).

Esas itibarıyla sosyal sermaye; doğal sermaye, fiziksel sermaye ve beşeri sermaye gibi diğer sermaye biçimlerinden artakalan yeri doldurmaktadır. Bu artakalanlar da ağlar, gelenekler, kurumlar, sivil toplum ve aileye kadar uzanıyor

(Fine, 2008: 42). Fiziksel sermayenin aksine, sosyal sermayenin birikimi kullanılması neticesinde gerçekleşir (Bastealer ve Grootaert, 2007: 7).

Sosyal sermaye, ekonomik sermayeden farklı olarak başka bir ülkeden satın alınamaz. Onu her toplum kendi inanç, gelenek ve eğitim sistemi içerisinde kendisi inşa etmek zorundadır (Sönmez ve Türemen, 2003: 111). Sosyal sermayeden faydalanabilmek için beşeri sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Beşeri sermaye ile sosyal sermaye birbirini tamamlayıcı iki farklı değerdir. Çünkü sosyal sermayenin olmadığı ve buna bağlı olarak sosyal sorumluluğun gelişmediği bir toplumda beşeri sermaye, toplumsal çıkarlara lehine değil, bireysel çıkar veya toplum aleyhine kullanılabilir (Karagül, 2003: 84). Sosyal sermayenin önemli etkilerinden birisi de beşeri sermaye oluşturma etkisidir. Beşeri sermaye, bireysel yeteneklerle ilişkiliyken sosyal sermaye olanaklarla ilişkilidir (Burt, 1997: 339).

Tablo 5: *Beşeri ve Sosyal Sermaye Arasındaki Farklar*

	Beşeri Sermaye	Sosyal Sermaye
Odak	Birey	İlişkiler
Ölçüm	Süre, diplomalar	Üyelikler, katılım, güven düzeyi
Sonuçları	Direkt Gelir, verimlilik Dolaylı: Sağlık, kentsel katılım	Sosyal bütünleşme Ekonomik başarı Daha fazla sosyal sermaye
Politika	Yetenek, ulaşılma, geri dönme oranı	Yurttaşlık, kapasite geliştirme, güçlendirme

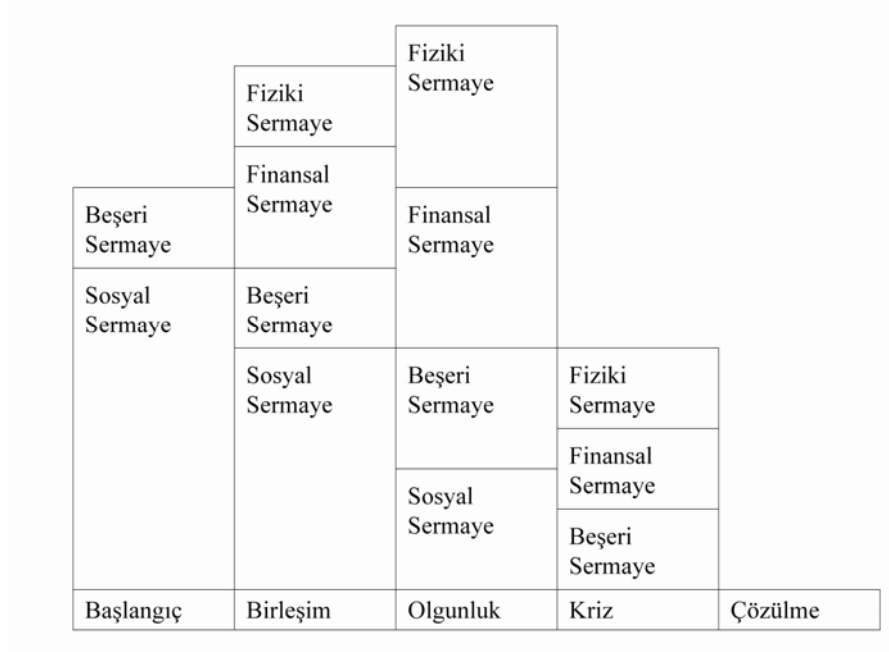
Kaynak: Uğuz, 2010:89.

Portes, sosyal sermayenin diğer sermaye türleriyle farkına değinirken sosyal ilişkileri ön plana çıkarmaktadır. Portes, ekonomik sermayenin bireylerin banka hesaplarında olduğunu, beşeri sermayenin insanların beyinlerinde olduğunu, sosyal sermayenin ise insanların ilişkilerinde hayat bulduğunu ifade etmektedir (Portes, 1998: 7).

Şekil 5’te görüleceği üzere, bir toplumun ekonomik ve diğer alanlardaki başarısının temel kaynağı, öncelikle beşeri ve sosyal sermayeye bağlıdır. Fiziki ve finansal sermayeyi ise sosyal ve beşeri sermayenin bir ürünü olarak algılamak da mümkündür.

Fiziksel sermaye, elle tutulur bir sermaye biçimi iken, beşeri sermaye ise bir birey tarafından elde edilmiş yetenek ve bilgide bulunduğundan daha az elle tutulur bir sermaye çeşididir. Sosyal sermaye ise bireyler arasındaki ilişkilerde var olduğundan, ilişki temelli bir süreç olduğundan, daha az elle tutulur bir sermaye biçimidir. Fiziksel ve beşeri sermaye nasıl üretici etkinliğini kolaylaştırıyorsa, sosyal sermaye de aynısını yapar. Örneğin; içinde yoğun güven ilişkilerinin olduğu bir grup, böyle bir güvene sahip olamayan karşılaştırılabilir bir gruptan daha çok başarılı olur.

Şekil 5: *Sermaye Karışımları İçinde Sosyal Sermaye ve Olası Bir Kalkınma*

Kaynak: Karagül ve Dündar, 2006: 66.

1.9. SOSYAL SERMAYENİN ÇEŞİTLİ KAVRAMLARA ETKİSİ

Sosyal sermaye, toplumsal bir olgu olmasından dolayı birçok alanda etkisini gösterebilmektedir. Bu alanlara örnek olarak sosyal sermayenin toplumsal rekabet düzeyi üzerindeki etkisi, sosyal sermaye ve sağlık ilişkisi, okullarda sosyal sermaye buna örnek olarak sayılabilir.

1.9.1. Sosyal Sermaye ve Toplumun Rekabet Düzeyi İlişkisi

Davranışlarda rasyonaliteyi ön plana çıkartan klasik düşünce, toplumsal süreçte devletten ziyade bireysel yönetime ağırlık vermektedir. Ancak firma ve bireysel bazda aktörlerin toplum ve uluslararası düzeyde varlık gösterebilmesi için kendine olan özgüvenin yüksek olması gerekmektedir. Bu da ancak ait olduğu toplumla iletişim ve güven seviyesinin yüksekliğine bağlıdır. Görüldüğü gibi, sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerinde makro düzeyde olduğu kadar, mikro seviyede de olumlu etkileri bulunmaktadır. Toplumda güven seviyesinin yüksek olması bir pozitif değer olarak üretime yansiyacak, bu durumda uluslararası arenada o toplumu söz sahibi yapmaya sevk edecektir (Karagül ve Dündar, 2006: 68).

Az gelişmiş ülkelerde ise sermaye birikiminin istenildiği seviyede olmamasının ekonomiye birçok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu tip ülkelerde üretim kesimi yeterince gelişemediği için girişimcilik de yetersizdir. Az gelişmiş ülkeler de toplumun kendi içinde rekabete açık olması son derece önem arz eder. Bu durumda sosyal sermayenin güçlü olmasıyla mümkün olabilecektir. Güvenin tesis edildiği toplumlarda bireysel başarılar, toplumsal başarıların ilk adımı olarak algılanacağı için insanlar birbirinin başarısını destekleyecekler ve bu durumda ekonominin geneline olumlu yansiyacaktır.

1.9.2. Sosyal Sermaye ve Sağlık

Sosyal yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma ruhu tesis edilmiş, birbirine sıkıca bağlanmış toplumlarda sorunların özellikle sağlık ile ilgili problemlerin daha kolay çözüldüğü bilinen bir gerçektir. Nitekim Durkheim 19.yüzyılda intihar oranlarının toplumsal bütünleşmenin az olduğu toplumlarda yüksek, dayanışma içinde şekillenen birbirine bağlı toplumlarda ise düşük olduğunu göstermiştir (Uğuz, 2010: 110).

Putnam'da sağlık ve sosyal sermaye ilişkisine değinmiş, sosyal iletişim ağlarına işaret etmiştir. Sosyal ağların, ağ üyelerine maddi ve manevi destek olduklarını ifade etmektedir. Ağların, sağlıkla ilgili normları uygulama ve uygulatma konusunda uygun bir zemin olduğu, tıbbi hizmet için daha etkili faaliyet gösterebileceklerini ifade etmektedir (Field, 2006: 81).

Bir toplumda aile bağları, komşuluk, arkadaşlık veya diğer sosyal ağlarda samimiyet ve yardımlaşma başarıyla tesis edilmiş ise, o toplumdaki bireylerin sorunları fazla büyümeden çözülecektir. Bireyin yakın çevresinde veya dahil olduğu sosyal ağlarda sorunlarına çözüm yolu geliştirilecek ve uygulanacaktır. Bu ortamda sosyallikten uzak, yakın çevresiyle olan ilişkileri iyi gitmeyen, yardımseverlikten uzak, bencil bir bireyin karşılaştığı sorunlar ise çözümden uzak olacaktır. Bu durumda o bireyin hem ruhsal hem beden sağlığı bozulacaktır. Sosyal sermaye, sağlıklı nesiller yetiştirmek için vazgeçilmez bir koşuldur. Sosyal sermayeye sahip olan birey ve toplumlar her yönden dengeli, sağlıklı bir hayat sürmeye yönelmişlerdir.

1.9.3. Sosyal Sermaye ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Bir toplumda gelir dağılımında büyük uçurumlar olması bireyler arasındaki güveni ve toplumsal kenetlenmeyi tehdit eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde halk arasında önemli ölçüde yolsuzlukların ve haksız kazançların yapıldığı şeklinde ciddi endişeler yaşanabilir (Karagül ve Dündar , 2006: 69). Bir toplumda bir yandan lüks tüketim artarken diğer yandan yoksul sayısında bir artış yaşıyorsa, böyle bir zeminde sosyal sermayenin artırılması çok zordur. Böyle bir toplumda sosyal sermayeyi besleyen güven, dayanışma, yardımlaşma gibi unsurların yerine kuşku, endişe ve fitnessel davranışlar ön plana çıkar.

Sosyal sermaye açısından gelir dağılımının dengeli olması, ilgili ülkedeki GSYİH'nin yüksek olmasından daha etkilidir. GSYİH yüksek olup, gelir dağılımı bozuk ise o toplumun sosyal sermayesinin düşük olması muhtemeldir.

1.9.4. Okullarda Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramının gelişiminde okulların önemli bir yeri bulunmaktadır. Kaliteli bir eğitim sisteminin oluşturulması için sosyal sermayenin temel unsurlarının eğitim sürecini oluşturan okullarda tesis edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede okul yöneticilerine büyük görevler düşmektedir. Sosyal sermayenin eğitim ortamlarında ve süreçlerinde pozitif bir değer olarak kendisinden beklenen

etkiyi gösterebilmesi, sosyal sermayenin bilincinde olan, onu geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi için çaba harcayan okul idarecilerinin varlığına bağlıdır.

Okullarda sosyal sermayenin başlangıç noktası, güven kavramının ön planda olduğu, öğretmen, öğrenci ve veliler arasında işbirliğini geliştirecek bir eğitim politikasını yerleştirmek olmalıdır. Eğitim sürecinde, öğrencilerin birbirleriyle bilgi alışverişi bir işbirliği modeli olarak sosyal sermayeyi içeren önemli davranışlar olarak kendisini gösterir. Kendi içinde dengeler sağlamış öğretmenler ve öğrenciler arasında uyumlu, öğrencilerin benimsediği, idarecilerin işbirliği ve güveni ön plana çıkartan politikaları hayata geçiren okullar sosyal sermaye bakımından güçlü hale gelirler. Bu durumda okulun kendisinden beklenen eğitsel ve sosyal işlevleri etkin bir şekilde yerine getirmesi beklenir. Okullarda okul idarecilerinin kılavuzluk yapmaları neticesinde ortak bilinci artırma işbirliğine ve değerlere dayalı bir anlayışa kavuşarak eğitimsel hedeflere ulaşmak ancak sosyal sermaye unsurlarının gelişme sürecine gösterilecek özenle mümkündür.

Okul idarecileri öğrencilere eşit mesafede olmak, öğrenciler arasında güveni, işbirliğini sağlayacak faaliyetlerin organizasyonunu yapma, öğrencilerle iletişimi ön plana çıkartmak gibi sosyal sermayeyi hayata geçirecek davranışlarda bulunmak durumundadırlar. Sosyal sermaye, okul ile aile arasında doğrudan ağları ve ilişkileri geliştirme imkanı sağladığından dolayı önemli bir imkandır. Bu ilişkiler toplumsal bağları güçlendirmekte ve okulda çocukların yetişmesinde önemli bir kaynak olarak kullanılabilir bir nitelik gösterebilmektedir. Bu bağlar ayrıca okuldaki öğretmenlerle öğrenci ve aileler arasında da kurulan sosyal ağlar aracılığıyla güçlü ilişkilerin kurulmasına hizmet etmektedir. Okul ortamındaki sosyal sermaye düzeyi, okulda çalışanlar tarafından okul ortamındaki davranış, tutum ve işbirliğine dair algılamalarına yön veren bir sinerji kaynağıdır. Sosyal sermaye düzeyinin okulu etkileyen tüm sosyal çevreler açısından yüksek olmasıyla birlikte özellikle okul çalışanları arasında nitelikli bir düzeyde olması, eğitimsel amaçlara erişmede ve okulla ilgili tüm tarafların aynı hedef ve vizyon etrafında toplanmalarına katkı sağlayacaktır (Ekinci, 2010: 49).

1.9.5. Sosyal Sermayenin Artırılması

Sosyal sermayenin kendisinden beklenen etkilerinin süreklilik kazanmasında, sosyal sermayenin artırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun yolu da sosyal sermaye unsurlarını güçlendirmek ve işlevsel kılmayı mümkün kılacak tedbirleri almaktır. Sosyal sermayeyi arttırmada hükümetlere ve kurumsal anlamda yöneticilere büyük görevler düşmektedir. Devletler sosyal sermaye oluşturmak için birtakım olumlu şeyler yapabilir. Aynı zamanda toplumun mevcut sosyal sermayesini azaltan diğer şeylerin yapılmasını engelleyebilir. Devletlerin birçok sermaye biçimini oluşturmada açık araçları yoktur. Sosyal sermaye, din, gelenek, tarihsel tecrübeler ve hükümetin kontrolü dışında yer alan diğer unsurların yan ürünüdür. Sosyal sermayenin geliştirilmesinde hükümetlerin yanı sıra kurumsal bazda yöneticilere de büyük görevler düşmektedir. Her ne kadar sosyal sermaye üretimine doğrudan imkan olmasa da dolaylı olarak bazı etkileri bulunabilir. Yöneticilerin, sosyal sermayeyi geliştirecek unsurları besleme ve koruma çabaları, bu çerçevede sosyal sermayenin gelişmesine ve güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Bunlardan birisi devletin adaleti, can ve mal güvenliğini sağlayarak sosyal etkileşimi artırma ve güven duygusunu hakim kılarak sosyal sermayeyi güçlendirmesidir (Ekinci, 2010: 79).

Hükümetlerin sosyal sermayeyi doğrudan etki edebileceği yer eğitimidir. Eğitim kurumları, sosyal sermayenin oluşturulması, geliştirilmesi ve aktarımında önemli bir yere sahiptirler. Eğitim süreçlerinin toplumda ve ailede sosyal sermayenin geliştirilmesi sürecindeki etkisi, okulları bu kapsamda ön plana çıkartır. Bu aşamada okul yöneticilerine büyük görevler düşmektedir. Okul yöneticileri adeta bir lider olarak model olmalıdır. Okullarda oluşturulan görev ve dayanışma ruhu okulun etkinliğini artıracaktır.

Bir ülkede sosyal sermayeyi artırmak için gelir dağılımının düzeltilmesi, adli sistemin dağıttığı adaletten kimsenin kuşku duymaması, yolsuzlukların önlenmesi ve yapana hak ettiği cezanın verilmesi, kişilerin gelecek konusunda ortak beklentilere sahip olmaları dikkat edilmesi gereken önemli hususlardır. Çok daha önemli bir konu ise ülke farklılıklara pozitif ya da negatif bir anlam yüklemekten onları kendi haline bırakarak, ortak değerlere sahip çıkılması gerekmektedir. Çünkü farklılıklar beraberinde ayrıştırmayı getirirken, ortaklıklar beraberliği ve sinerjiyi getirecektir.

1.9.6. Sosyal Sermayenin Kamu Malı Olma Özelliği

Literatürde sosyal sermaye kavramına ilişkin yer alan yaklaşımlarda sosyal sermayenin ağırlıklı olarak kamusal boyutunun ön plana çıktığı görülmektedir. Konuyla ilgili olarak bireysel yaklaşımı benimseyenler de mevcuttur. Sosyal sermayenin gelişimine büyük katkısı olan Putnam, sosyal sermayenin bir kamu malı ve toplumsal bir olgu olduğu görüşünü benimsemiştir. Kamusal mallar, farklı bireylere farklı faydalar sağlarlar. Sosyal sermaye de bu çerçevede değerlendirilebilir. Sosyal sermayenin kim tarafından üretildiği ve geliştirildiğinden çok sonuçların toplumsal yansımaları önemlidir. Diğer bir ifadeyle sosyal sermayenin kamu malı olma özelliği onun ürettiği sosyal çıktının toplumsal olması ve etkin bir dışsallığa sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal sermayenin ürettiği kamusal boyutlu hizmetler ekonomik hizmetlerle, bireysel ilişkiler ağıyla sağlanan hizmetlerle ve bir ülke ekonomisindeki tüm kesimlere yardımcı olan hizmetler olarak sınıflandırılabilir (Altay, 2007: 346).

Sosyal sermaye, sosyal ilişki kültüründen filizlendiği için önemli boyutu kamu malı olmasıdır. Çıktılarının herkes tarafından paylaşıldığı klasik bir kamu malıdır.

1.10. SOSYAL SERMAYENİN KAYNAKLARI

Ekonomik gelişme sürecinde önemli rol alan sosyal sermayenin artırılması ve geliştirilmesi her ülke için vazgeçilmez zorunluluklar arasında yer almaktadır. Bu nedenle sosyal sermaye kaynaklarının neler olduğu ve geliştirilebilmesi için alınması gereken tedbirleri ortaya koymak gerekmektedir. Sosyal sermayenin kaynaklarını aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, kamu sektörü, etnik ve diğer sosyal gruplar, oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere söz konusu gruplar, toplumun en küçük unsuru olan aileden en geniş hali olan millete kadar uzamaktadır. Ayrıca sosyal ilişkilerin güvenilirliği açısından adli sistemin iyi çalışmasının toplumdaki gelir dağılımının düzgün olmasının önemi oldukça büyüktür. Bu bağlamda haklı olarak kişisel refahın artırılması için öncelikle toplumsal kalkınmanın gerekli olduğu gerçeği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

1.10.1. Sosyal Sermaye ve Aile

Aile, bireyin ilk eğitimi aldığı sosyal birimdir. Gerek beşeri, gerekse sosyal sermayenin ilk filizlendiği yer aile kurumudur. Kişilerin çevreleriyle düzenli bir iletişim kurabilmelerine, kendilerine ve çevrelerine olan güvenlerinin oluşmasında ait oldukları aile yapısının etkisi azımsanmayacak düzeydedir. Çünkü aile kurumu bir taraftan sosyal bağlarla kuralların oluşmasında diğer yandan da aile üyelerinin yaşantılarında ihtiyaç duydukları sosyal iletişim ağlarını kurabilmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda ailede alınan eğitimin o bireyin beşeri ve sosyal sermayesinde önemli bir rolü vardır.

Sosyal sermayenin oluşumu ve bireyin başarısında aile geçmişi önemli bir faktör olarak rol oynamaktadır. Bir bireyin aile geçmişi üç kısma ayrılabilir. Bunlar, finansal sermaye, eğitime ve öğrenmeye katkı sağlayacak maddi kaynakları sunarken, beşeri sermaye çocuğun eğitiminde bilinçli bir ortam sunar. Aile içi sosyal sermaye ise çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişkileri göstermekte olup, çocukların yetişkinlere ait beşeri sermayeye ulaşmasını sağlar. Sosyal sermaye kavramına büyük katkısı olan Coleman, Bourdie, Putnam gibi yazarlar aileyi önemli bir sosyal sermaye kaynağı olarak görürler. Coleman'a göre sosyal sermaye kaynağı aile kurumudur. Ailenin bu konuda belli bir bilinçle davranması ve sosyal sermaye seviyesinin hangi seviyede olacağı aile dışı ilişkilerindeki başarıyla doğru orantılıdır. Sosyal sermaye, ailelerin durağan olarak sahip oldukları bir kavram değildir. Aileler çocuklarına zaman ve emek sarf ederek, çocuklarıyla aralarında sağlam bir diyalog süreci geliştirerek, çocuklara doğru davranışlar konusunda model olabilirler ve kendilerinden sonra gelen kuşaklara nakil edeceklerdir (Uğuz, 2010: 147).

Aile üyeleri kendi içlerinde ve dışarıyla olan ilişkilerinde güçlü bir iletişim yeteneğine sahip iseler, birbirlerine karşı güven duyuyorsa, ailede dayanışma ruhu, işbirliği tesis edilmiş ise bu tip ailelerde kuşkusuz sosyal sermaye üretimi üst noktalara çıkacaktır.

Ailede sosyal sermayenin belli bir seviyede olması kuşkusuz ebeveynlerinin hayatı algılamalarında yatmaktadır. Aile içi sosyal sermaye hem aile içerisindeki yetişkinlerin fiziksel varlığı ve davranışlarına, hem de yetişkinler tarafından çocuklara gösterilen özene dayalıdır. Aile büyükleri çocuklarına güven kavramını

aşılmalı, işbirliği ve dayanışma ruhu gibi kavramlarda yol gösterici olmalıdır. Çocuklarını bencil, yardımseverlikten uzak, güvensiz yetiştiren ailelerde kuşkusuz sosyal sermayenin tesis edilmesi çok zordur, bu durumdan da hem bu tip aileler hem de toplum büyük zarar görürler. Ailelerin sosyal sermaye meydana getirmedeki rolü, ailenin yapısal özellikleriyle ilgilidir. Ailedeki çocuk sayısı, ebeveynin bir veya her ikisinin ev dışında çalışması, akrabaların sayısı ve aileyle olan ilişkileri, aile içinde sık sık yaşanan tartışmalar çocuklar ile ebeveynlerin arasındaki etkileşimin niteliğini belirleyecektir. Aile içinde sosyal sermaye unsurlarının hayata geçirilememesi, çocukların kötü alışkanlıklarla dolu topluluklara dahil olmasıyla sonuçlanabilir. Güncel hayatta ailelerin parasal zenginliğe rağmen, sosyal sermaye oluşturma konusundaki başarısızlıkları, çocukları istenmeyen noktalara getirebilecek ve çözümsüzlüğe sevk edecektir.

Bir ailede ebeveynler, rol model olmaları nedeniyle çocuklar üzerindeki etkileri büyüktür. Çocuklar, ebeveynlerinin beşeri sermayelerinden etkilenirler. Ancak bunun için yoğun bir aile içi diyalog süreci gerekmektedir. Böyle olmayan aileler de ebeveynler, beşeri sermayelerini sadece işte veya ev dışında herhangi bir yerde kullanıyorsa, bu beşeri sermayenin, çocuklar üzerindeki herhangi bir etkisi yoktur. Ailenin sosyal sermayesi, çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişkilidir.

1.10.2. Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Sermaye

Sivil toplum kuruluşları, sosyal sermayenin gelişiminde önemli roller üstlenen unsurlardır. Sosyal sermayenin karakteristik göstergesi olan dayanışma ruhu, sivil toplum kuruluşları bünyesinde şekillenir. Karagül (2005) ve Masca (2005) konuyu şu şekilde açıklamaktadırlar:

Sivil toplum örgütleri, sosyal sermayeyi besleyen bir başka unsurdur. Çünkü ülke insanların belli hedeflere ulaşmak amacıyla oluşturdukları sosyal örgütler, kişilerin ortak amaçlar için ilgili alanda işbirliği yapmalarına imkan vermektedir. Özellikle üyelerine ekonomik ve sosyal alanlarda bir dizi menfaatler sağlayan söz konusu örgütler, kişilerin çevresiyle olan iletişimini daha da geliştirmekte ve kişiler bu yolla topluma çok daha kolay entegre olabilmektedirler. Sivil toplum örgütlerinin sosyal sermaye birikimine sağladığı katkı her zaman pozitif yönlü olmamaktadır. Sivil toplum örgütünün amacının ve faaliyetlerinin ülkenin ve toplumun genel politikalarıyla çatışmaması, bu konuda belirleyici bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Çünkü birçok ülkede terör, mafya ve çete niteliğinde ekonomik ve siyasi alanda faaliyette bulunan illegal yapıda değişik sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Bu tür sosyal yapıların, sosyal sermaye katkısı değil, toplumsal çözülmeye ve ayrışımara yol açmaları nedeniyle negatif etkisi konu olabilmektedir. Bazı

durumlarda da sivil toplum kuruluşları kendilerini soyutlayarak toplumun genel kurallarının aksine hareket edebilirler (Karagül ve Masca, 2005:45).

1.10.3. Sosyal Sermaye ve Devlet

Devletler sosyal sermayenin çeşitli şekillerini ortaya çıkarmak için çok fazla bir hareket kabiliyetine ve gücüne sahip değildir. Sosyal sermaye çoğunlukla tarihsel deneyimi paylaşan ve hükümetlerin kontrolü dışında yer alan gelenek, din, yardım örgütleri ve diğer faktörlerin bir ürünüdür. Bu durumda ve ilk etapta kamu politikasına düşen rol, hali hazırda mevcut bulunan sosyal sermaye şekillerinin farkına varmak ve değerlendirmek olabilir. Örneğin, mevcut sosyal ağlar insanların mikro borçlanma programları hakkında bilgilendirilmesi için kullanılabilir. Fakat bu ve benzeri örneklerde devletlerin paylaşılan değerlerin bir kaynağı olarak geleneksel kurumların gösterdiği etkiyi aynen sergilemesi beklenemez.

Hükümetlerin en büyük sosyal sermaye oluşturma yeteneğine sahip oldukları alan eğitimidir. Örneğin; yolsuzluğa karşı en büyük mücadelelerden biri yüksek nitelikte profesyonel bürokratları eğitip yetiştirmek ve eğitimde istihdam etmektir. Eğitim kurumları sadece beşeri sermaye yaymakla kalmaz, aynı zamanda sosyal kurallar ve normların çeşitli şekillerini göstererek sosyal sermayeye de çok önemli katkı sağlarlar. Bu katkı sadece ilköğretim ve lise düzeyinde değil, daha yüksek ve profesyonel eğitim düzeylerinde de ortaya çıkmaktadır.

Devletler, özellikle mülkiyet hakları, adalet ve kamu güvenliği olmak üzere gerekli kamu mallarını etkin bir şekilde sağlayarak, dolaylı bir şekilde sosyal sermayenin meydana getirilmesini hızlandırabilirler. Böylece istikrarlı ve güvenli bir ortamda rasyonel bireylerin tekrarlanan karşılıklı ilişkilerinin bir sonucu olarak, güven unsuru büyük bir olasılıkla kendiliğinden artar. Böyle bir politika, örneğin bir kamu malı olarak adalet hizmetlerinin sağlanamayışı nedeniyle ortaya çıkabilecek suç örgütleri gibi negatif bir sosyal sermayeyi de engelleyici bir politika olabilir.

Devletler, özel sektöre veya sivil topluma bırakıldığında daha iyi yapılacak olan faaliyetleri üstlenmeye başladıklarında, sosyal sermaye üzerinde ciddi bir negatif etkiye sahip olabilirler. Eğer devletler organize edilen her türlü işe girerse insanlar örgütler içinde devlete bağlı olarak hareket eder ve birbirleriyle çalışma yeteneklerini geliştiremezler. Tam tersine uygun bir politikayla devlet örgütlerine

oranla sivil örgütlerin sayısını arttırmak sosyal sermayenin yaygınlaşmasına neden olur.

Bir toplumda var olan mevcut sosyal sermayeyi geliştirmek, en azından sosyal sermaye stokuna zarar vermemek, devletin politikaları arasında yer edinmelidir. Bu durum, devletlerin önemli sorumluluklarından sadece birisidir. Devletler, sosyolojik yapıyı kuvvetlendirecek sosyal politikalar geliştirmek durumundadırlar. Gelir dağılımı, fakirliğin engellenmesi, eğitim, sağlık, adalet gibi temel kamu hizmetlerinden yurttaşların eşit olarak faydalanmasını sağlayacak devlet uygulamaları ve politikaları o toplumdaki sosyal sermayeyi güçlendirici etkiye bulunacaktır. Sosyal sermaye seviyesinin düşük olmasının getireceği sorunlar dikkate alındığında bu tür politikalar önem kazanmaktadır (Ekinci, 2010: 122).

Devletin tek başına sosyal sermaye üretiminin maliyeti yüksektir. Çünkü devlet ürettiği kamu mal ve hizmetlerin finansmanı için bireyin ve kurumların gerçekleştireceği iktisadi faaliyetlerden elde ettiği her türlü dolaylı ve dolaysız vergilerle, vergi benzeri gelirlere ayrıca devlet sunduğu malın finansmanı için bireyden bir katkı alıp almama hakkına sahiptir (Altay, 2007: 348).

Devlet en önemli ve en geniş kapsamlı ortak bir değer olduğundan onun etkin ve adil bir şekilde gerçekleştireceği faaliyetler sosyal sermayenin artmasında negatif değil pozitif bir etki doğuracağı görülecektir.

Dünya Bankası, OECD gibi birçok kuruluşun az gelişmiş ülkelerde sosyal sermayeye yönelik faaliyetlerinin temelinde sosyal politikalar içeren projeler bulunmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde sosyal sermayenin istenilen noktada olmaması bu ülkelerde yaşanan en büyük problemlerden birisidir. Bu olumsuzlukları gidermek için bu tür toplumlarda dayanışma ruhunu aşılama işbirliği geliştirecek uygulamaya yapmaya, sivil toplum ve yerel yönetimlere katılım düzeylerini artırmaya yönelik programlara öncelik verilmektedir. Bu tür toplumlarda sosyal bağları güçlendirecek sosyal sermaye seviyesi artırılmaya çalışılır. Sosyal politikalar geliştirme ve uygulama yoluyla yapılacak çalışmalar sosyal sermayenin gelişmesi ve güçlenmesiyle birlikte, sosyal eşitlik, gelir dağılımında adalet, yoksulluğun önlenmesi ve sonuçta toplumsal bütünleşmeyi sağlamada önemli katkılar sunacaktır.

2. SOSYAL SERMAYENİN VAROLUŞ ZEMİNLERİ

Sosyal sermaye incelendiğē zemine baēlı olarak büyük, küçük ve orta olmak üzere sosyal yapının farklı zeminlerinde kendisini gösterebilir.

2.1. SOSYAL SERMAYENİN BÜYÜK DÜZEYİ

Sosyal sermayenin büyük düzeyi, tüm sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin arka planına hizmet eden kurumsal ve politik çevreyle, yönetsel düzenlemelerin kalitesi biçiminde gözlemlendiğı seviyedir. Sosyal sermaye konusunda çalışma yapan bazı araştırmacılar, makro seviyeye ilişkin gelişim ve büyüme kaynaklarını sorgulamışlar ve söz konusu araştırmacıların sosyal sermayenin hukukun üstünlüğü, yargı sistemi ya da anlaşmaları yürürlüğe koyma niteliğı gibi teşvik edicilerin ve kurumlarının niteliğinin, iktisadi büyümenin ana belirleyicisi olduğunu varsaydığını, bu nedenle makro seviyenin kurumsal ekonomi alanına yerleştirildiğinden bahsetmektedirler (Erbil ve Öğüt, 2010: 59).

2.2. SOSYAL SERMAYENİN KÜÇÜK DÜZEYİ

Sosyal sermayenin küçük düzeyi, örgütlerin içerisinde geliştirilen sosyal sermaye açısından özellikle küçük düzeydeki risklerin ve belirsizliklerin azaltılması açısından önemlidir. Bu düzeydeki sosyal sermaye, ürünler ve hizmetlerle ilgili değerli enformasyonun mübadelesini geliştirir. Sözleşme ve yaygın düzenleme, uygulama maliyetlerini azaltır. Mikro düzeyde kendini gösteren sosyal sermaye gruplar ve bireyler bazında kendisini gösterip, normlar, güven, işbirliğı, gönüllülük, arkadaşlık, dostluk gibi unsurlardan oluşmakta ve daha iyi hayat standardına erişmek gibi çıktıları yakalama şansı vermektedir.

2.3. SOSYAL SERMAYENİN ORTA DÜZEYİ

Sosyal sermayenin orta düzeyi ise topluluklar arasındaki ilişkileri yöneten ağları ve normları ifade etmektedir. Orta düzey sosyal sermaye de sosyal ağların ve sosyal bağlantıların doğasının incelenmesi söz konusudur (Lin, 1999: 43). Sosyal sermayenin orta düzeyine ilişkin analizler ağ yapılarının oluşturulması ve geliştirilmesine odaklanır. Orta düzey sosyal sermaye şirketler, sivil toplum kuruluşları, dernekler gibi örgütsel ve toplumsal birliklerde kendisini gösterir.

2.4. SOSYAL AĞLARIN FARKLI ŞEKİLLERİ

Sosyal ağlar, kuşkusuz sosyal sermaye içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sosyal ağların farklı şekilleri söz konusudur. Bu durumda sosyal sermayeyi farklı görünümlere büründüreceklerdir.

2.4.1. Yatay ve Dikey, Formel ve İnfornel Ağlar

Bu ayırımda sosyal ağlar, yatay ve dikey diye ikiye ayrılır. Yatay bağlardaki eşit koşullar işbirliği ve dayanışmayı ivmelendirir. Bu durumda sosyal sermayenin artırılmasına yardımcı olur. Formel bağlar, gönüllü birliktelikler olarak ve vatandaşlarla kamu çalışanları arasındaki ilişkilerde kendisini gösterirken, infornel ağlar ise arkadaşlar, aile, komşular ve meslektaşlar arasındaki bağlantıları ifade etmektedir (Uğuz, 2010: 70).

2.4.2. Güçlü ve Zayıf Ağlar, Zayıf Bağların Gücü ve Yapısal Boşluklar

Sosyal bağların bir diğer ayırımı da güçlü ve zayıf bağlar şeklindeki ayırımıdır. Güçlü bağlar yakınlık, samimiyet, uyum gibi nitelikleri vardır. Aile bireyleri, yakın dostlar, komşular arasında görülen bu bağlar, sosyal sermayenin paylaşılması ve çoğalmasına katkıda bulunurlar. Ancak güçlü bağlara üye olanların, bağ dışındaki bireylerden soyutlanması ve sürekli olarak eleştirel bakış açısına sahip olmaları güçlü bağların olumsuz tarafıdır (Uğuz, 2010: 71). Özellikler güçlü bağların içinde çok keskin bir hiyerarşi gelişmiş ise, bu bağlara üye olanların farklı düşünce ve eylem geliştirmeleri pek mümkün görünmemektedir. Bu durumda yeniliklere, kendini kapatma anlamına gelebilmektedir. Özetle güçlü bağların kendisinden beklenen sosyal sermayeyi geliştirme ve işleviyle birlikte izole olma, yeniliklere kapanma, sosyal sermaye üretmemesi gibi olumsuz sonuçları olabilir. Zayıf bağları ki genelde tanışıklıklar olarak işaret edilir, güçlü bir bağ olmadığından, topluluk içinde bir yaptırım, bir baskı olmayacağından, bireylerin daha rahat hareket etme imkanlarını sağlayacak ve bireyler daha fazla kaynağa erişecek farklı alanlardan farklı bireylerle temas geçecek ve bilgi akışkanlığı sağlanacaktır. Literatürde bu durum zayıf bağların gücü olarak ifade edilmektedir. Literatürde yapılan bazı çalışmalarda gruplar içinde iletişim eksikliği nedeniyle boşluklar ortaya çıkmakta ve boşluklar o grup içinde tampon görevi yapmaktadırlar. Bir grup içinde farklı bilgilere

ve bakış açılarına sahip çeşitli tabakalar bulunabilir. Bir birey bu boşluğu aşarak o gruptaki çeşitli tabakalar arasında bir köprü görevi görebiliyorsa bu durum o birey için çok faydalı bir süreç meydana getirebilir. Çünkü o birey farklı bilgilere erişmiş, farklı insanlar tanımış, değişik bakış açılarına sahip olmuştur.

2.5. SOSYAL SERMAYE BOYUTLARI

Sosyal sermaye, yapısal, ilişkisel ve bilişsel olmak üzere üç farklı boyutta incelenir.

2.5.1. Yapısal Boyut

Yapısal boyut, sosyal ağları temsil eder. Sosyal ağlar, bireylerin sosyal, kültürel, iktisadi hedeflere erişmek için birbirleriyle kurdukları ilişkileri konu alır (Ekinci, 2010: 18).

Sosyal ağ kuramında bireyin merkezi konumu ve bilgi üretme ilişkisi üzerinde sıkça durulmuştur. Bilgi akışkanlığı bu yaklaşımın temelini oluşturur. Yapısal boyut, bireyler ve birimler arasındaki etkileşimi konu alır (Özdemir, 2008: 86).

Sosyal sermayenin yapısal boyutu, bireyler arası ilişkiler ağının niteliklerini kapsamaktadır. Boyutta bulunan nitelikler, bireyler ve birimler arasındaki bağlantının nasıl biçimlendiğini ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle yapısal boyut, bireyler arasındaki ilişkilerde kime ve nasıl erişildiği gibi genel bağlantı formlarını içermektedir (Aydıntan, Bingöl ve Göksel, 2010: 5).

2.5.2. İlişkisel Boyut

İlişkisel boyutta ise güven, güvenilirlik ve ilişkiler ön plana çıkar. Sosyal ağlar, bilgi oluşumuna önemli katkıları olmakla birlikte, bu ağlarda güven ilişkisinin gelişmesi de önemlidir. Güven, sosyal ağlar zemininde hayat bulan bir kavramdır (Özdemir, 2008: 87). Bir örgütte ilişkiler olumlu bir şekilde gerçekleşiyorsa, bu durum o örgütte dayanışmayı perçinleyecek bir unsurdur. Böylece bireyler, sosyalleşme, kabul görme gibi gereksinimlerini karşılayabilirler (Ekinci, 2010: 18). İlişkisel boyut, güven zeminine oturduğu için bilginin üretilmesi ve dağıtılmasında önemli bir rol üstlenir.

2.5.3. Bilişsel Boyut

Sosyal sermayenin bir diğer boyutu da bilişsel boyuttur. Bu boyutun temelinde, ortak değerler bulunur. Bu boyut farklı bireyler arasındaki etkileşimin ortak paydasını oluşturur. İletişimi sağlayan, güven odaklı ilişkilerin meydana getirdiği ortak hedeflerin paylaşımı için imkan sağlar. Bilgi, farklı sektörlerde farklı bireyler tarafından meydana getirilir. Bilişsel boyutun temelini oluşturan ortak değerler burada devreye girerler. Ortak bir dil, ortak bir görüş gibi unsurlarla bilgi akışı gerçekleşir. Bu durum sosyal sermayeyi yükseltebilir.

Bilişsel boyut, bireyler arasındaki paylaşılan dil ve başarı hikayelerinden oluşan paylaşılan değerleri içerir. Paylaşılan ortak dil, sosyal ilişkiler sonucu bilgi değişimi, soru sorma ve tartışma gibi yollar bireylerin bilgiye erişimini ve bunları paylaşma olanaklarını artırır (Aydın, Bingöl ve Göksel, 2010: 6).

Tablo 6: Sosyal Sermaye Boyutları

	Yapısal	İlişkisel	Bilişsel
Kaynakları Görünümleri	Ağlar ve diğer kişilerarası ilişkilerde üstlenilen roller, spesifik davranışlara rehberlik eden kurallar ve prosedürler	İnsanlar arasında geliştirilen kişisel ilişkiler, ilişkilerin kalitesi	Genelleştirilmiş davranışlara rehberlik eden değerler, tavırlar, inançlar
Çalışma Alanları	Sosyal örgütler	Bireyler arası ilişki yapıları	Katılım kültürü
Dinamik Faktörler	Yatay bağlantılar Dikey bağlantılar Kollektif eylemler	Etkileşim Kişilerarası güven İşbirliği, yönetişim	Dayanışma Güven

Kaynak: Uğuz, 2010: 82.

3.SOSYAL SERMAYENİN GELİŞİMİNE KATKI YAPAN ÇALIŞMALAR

3.1. COLEMAN'IN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Coleman, sosyal sermaye kavramının gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Coleman'a göre sosyal sermaye bir aktörün kendi sosyal davranışlarıyla geliştirebileceği yararlı bir kaynaktır (Field, 2006: 24). Coleman'a göre sosyal sermaye karşılıklılık beklentilerini içerir. Coleman, sosyal sermayeyi bireye özgülemez, onun anlayışında sosyal sermaye bireyi de aşan bir yapı sergiler. Coleman, bireyler arasında kurulan sağlam ilişkilerin bireylerin yükümlülüklerin ve beklentilerinin kurulmasına yardımcı olduğunu, sosyal yapıda şeffaflık sağladığını, bilginin yayılımını kolaylaştırdığını ve böylece sermaye kaynaklarını oluşturduğunu, bu şekilde de eğitimsel sürece sosyal sermayenin katkıda bulunduğunu ifade eder (Field, 2006: 26).

Coleman'a göre, sosyal sermaye yapısal kaynakların oluşturduğu bir sermaye değeridir. Fakat burada Coleman bireysel ve kollektif arasında bir bağ kurmaktadır. Adeta sosyal sermaye bir köprü vazifesi kurar. Dolayısıyla sosyal sermaye, insanların birarada kendi sorumluluklarını bilerek ortak hedeflere ulaşmalarını sağlar. Coleman'a göre sosyal sermaye, insanların nasıl birarada çalışmayı başardığını açıklayan bir kavramdır.

Coleman sosyal sermayeyi, yalnızca onu gerçekleştirenlerin emekleriyle değil, aynı zamanda sosyal yapının bütün parçaları tarafından faydalanabilecek bir kamusal mal olarak görür. Coleman'da sosyal sermaye, tek tek bireylerin bir kaynak elde etmek için kurdukları atomize ilişkilerden ziyade topluluğun ortak malıdır. Coleman, sosyal sermayenin içinde vücut bulduğu sosyal yapının üç boyutuna dikkat çeker. Bunlardan ilki, yükümlülükler, beklentiler ve yapıların güvenilirliğidir. İkinci boyutu ise bilgi kanallarıdır. Sosyal sermayenin bilginin elde edilmesi ve paylaşımında engelleri ortadan kaldırdığı ve bir unsur olduğudur. Coleman'a göre üçüncü boyut ise, normlar ve etkili yaptırımlardır. Norm ve yaptırımlarla sosyal sermayenin bireyleri toplumsal fayda ve işbirliğine özendirme ve zorlama yoluyla yönlendirmesi olarak belirlemektedir (Ekinci, 2010: 27).

Coleman'a göre sosyal sermaye yaşayan canlı bir olgudur. Bu nedenle sürekli yenilenmesi gerekir. Sosyal ilişkilere ivme kazandırılmalıdır. Aksi takdirde sosyal ağlar ve normlar kendilerinden beklenen etkiyi gösteremeyeceklerdir. Coleman'ın sosyal sermaye kavramına yaptığı en büyük katkı, kavramın dayandığı sosyolojik tabanı genişletmiş olmasıdır.

3.2. BOURDIEU'NUN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Ünlü Fransız sosyoloğu Bourdieu, sosyal sermayenin gelişimine büyük katkı yapmıştır. Bourdieu, sosyal sermayeyi var olan ilişkilerin yeniden üretimi şeklinde kurumsallaştırmıştır. Sosyal sermaye onur ve prestij üzerine kurulan bir sermaye türüdür. Bourdieu'ye göre sosyal sermaye, bir bireyin ya da grubun kalıcı ilişkiler ağına karşılıklı tanıma ve tanımlamalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek veya potansiyel kaynakların toplamıdır. Bourdieu'nun sosyal sermayeye bakış açısı bireyseldir. Bourdieu, ayrıcalıklı bireylerin mevcut ayrıcalıklarını sürdürmek veya korumak için kurdukları ilişkiler boyutuyla sosyal sermayeyi ele almıştır. Bourdieu'ye göre sosyal sermaye, çeşitli prensiplerden meydana gelir. Buna göre sosyal sermaye iletişim ağlarını içinde barındırır. Bourdieu'ye göre, sosyal sermayenin istenilen seviyeye erişebilmesi için, bireylerin bu hedef için çalışması gerekmektedir (Field, 2006: 20). Bourdieu'ye göre sosyal ağlar, sosyal sermayeye yön veren önemli bir unsurdur. Çünkü sosyal ağlar, karşılıklı ilişkilerde güç ve ilişkilerin sürekliliğini sağlayan yapısal unsurlardır. Bourdieu'ye göre, sosyal sermayenin altında yatan olgu, sosyal ağlara dahil olmak ve bunu sürdürmeye dayanır. Sosyal ağlarda dernekler, gönüllü organizasyonlar, çeşitli sivil toplum kuruluşları gibi kurumlarda hayat bulur.

Bourdieu'nun görüşleri incelendiğinde sermaye kavramının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Toplumsal yaşantıyı derinliğine anlamak için sermayeyi bütün yönleriyle incelemek gerekmektedir. Bourdieu, sermaye kavramına ekonomik, kültürel ve sosyal bağlamda yaklaşır.

Bourdieu'ya göre, ekonomik sermaye doğrudan doğruya paraya dönüştürülen ve mülkiyet hakları şeklinde kendisini gösteren sermaye şeklidir. Kültürel sermaye ise, bireyin çevresi, kültürel değerleri ve sahip olduğu çeşitli diplomalar ve sertifika gibi belgelerde şekillenen kültürel unsurların meydana getirdiği, belli koşullarda

ekonomik sermayeye dönüştürülebilir sermaye türüdür. Sosyal sermaye ise sosyal yükümlülüklerle ilişkilerden meydana gelen, belirli şartlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve kendisini çeşitli aidiyet unsurlarıyla hissettiren sermaye çeşididir.

Bourdieu, sermaye kavramını güç kavramıyla eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Sermayenin üretimi bir süreçtir ve bu süreç de doğal olarak güç kavramıyla ilişkilidir. Sermayenin her üç çeşidi de sınıf farklılıklarına ve sosyal avantajlara kaynaklık etmekte, aktörlerin farklı alanlardaki pozisyonlarını ve imkanlarını belirlemektedir. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, bir bireyin ya da grubun kalıcı ilişkiler ağına, karşılıklı tanıma ve tanımlamalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır.

Bourdieu'nun sosyal sermaye tanımında iki temel unsur ön plana çıkar. Bunlardan birincisi sosyal ilişkiler bireylere sahip oldukları ağlar aracılığıyla çeşitli kaynaklara erişim imkanı sağlar. İkincisi de bu ilişkilerin miktarı ve kalitesi kişinin ulaşabileceği kaynakları etkiler. Dolayısıyla sosyal sermayenin miktarı da, bireyin fiilen kullanabileceği ağ bağlantılarının büyüklüğüne ve bireyin sahip olduğu ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye türüne ve miktarına bağlı olarak kendisini gösterecektir (Uğuz, 2010: 29).

Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, bireylerin çıkarlarını ve pozisyonlarını korumak için kullandıkları farklı kaynaklardan birisidir. Bourdieu'nun sermaye kavramını kullanmasındaki hedef bu sosyal bağlantıların bir yatırım stratejisi işlevi gördüğüne dikkat çekerek sosyal bağlantıların gücünü göstermektedir (Field, 2006: 26). Sosyal sermayenin bir yatırım stratejisi işlevi gördüğünü ileri sürse de, ona göre sosyal sermaye, kapitalist toplumlarda sadece elitlere ait olan, onların kendi görece üstün konumlarını korumak için tasarlanmış bir sermaye çeşididir (Field, 2006: 23). Sosyal sermaye her ne kadar ağlar ve ilişkiler tarafından oluşturulsa da Bourdieu'ya göre aslında sosyal sermaye, ekonomik sermayeden de bağımsız değildir. Bourdieu'nun sosyal sermaye teorisi, sosyal sermayenin imtiyazlıların serveti olduğunu onların üstünlüklerini sürdürmek için kullandıkları bir araç işlevi gördüğünü ve sosyal güçlerin eşitsizliklerini yeniden ürettiğini iddia etmektedir (Uğuz, 2010: 30).

3.3. PUTNAM'IN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Siyaset bilimci olmasına rağmen, yaptığı sosyolojik çalışmalarla dikkat çeken Putnam, ilk önemli çalışmasını İtalya'da siyasi istikrar ve iktisadi refahı oluşturan vatandaşlık katılımıyla ilgili konuda gerçekleştirmiştir. Daha sonraları ABD üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. 1940'lardan itibaren Amerika'daki birçok kentin büyüyen sıkıntılarının altında sosyal sermayenin eksikliğine bağlamıştır.

Putnam, İtalya'nın kuzeyinde yakalanan kalkınma başarısının neden İtalya'nın güneyindekinden daha yüksek olduğu sorusuna cevap aramaya çalışmıştır. Bu soruyu İtalya'nın kuzeyinin daha yüksek bir sosyal sermayeye sahip olduğunu ifade ederek cevaplamıştır. Sosyal sermaye, Kuzey İtalya'da hem devletin hem de ekonominin daha iyi çalışmasını sağladı. Bu süreci Putnam iki şekilde açıklamaya çalışmıştır. Bu süreçlerden biri kurumlara üyeliğe ve bu üyeliğin sevk ettiği yurttaşlık bilincine içsel, diğeri dışsaldır. İçselden demek istediği, belirli bir hedef doğrultusunda oluşturulan bir kurumun üyeleri, birbirlerine aşına olacaklar ve güven duyacaklardır. Bu güven, diğer faaliyet alanlarına doğru olumlu bir yayılma etkisi meydana getirecektir. Putnam'ın dışsaldan kastettiği ise, sosyal sermaye yayılma etkisinin sadece kurum üyeleriyle sınırlı kalmaması açısından çok daha genel bir güven kültürü ortaya çıkarır. Putnam'a göre sosyal sermayeyi oluşturmak zaman alabilir. Sosyal sermaye, ekonomik ve siyasal kalkınmayı gerçekleştirmek için yardımcı olur. Putnam'a göre toplumlar, sahip oldukları sosyal sermaye seviyelerine göre ikiye ayrılırlar. Bu duruma kuzey ve güney İtalya'nın durumu örnek verilebilir (Fine, 2008: 146).

Ortaçağ başlarındaki kuzeyin kendini düzenleyen, geniş ölçüde özerk şehir devletlerindeki derneklerin faaliyetlerine bakıp bu yararlı yurttaşlık erdeminin kaynaklarını izlemiştir. Tersine, güneyde devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkilerin bozulmasının nedenlerinin kurumsal reform ve yenilenme yolunda ardı ardına oluşan karşılıklı şüphe ve korku kültürü olduğunu ifade eder. Putnam, sosyal sermaye kavramını yurttaşlık katılımındaki bu farklılıkları aydınlatmak için kullanmıştır. Putnam'a göre sosyal sermaye kavramında normlar ve iletişim ağları gibi kavramlar ön plana çıkar ve sosyal organizasyonlar önem kazanır. Sosyal sermayenin kolektif harekete olan katkılarını Putnam, kolektif hareketten ayrılanların potansiyel

maliyetini artırmak, karşılıklılığın sağlam normlarını beslemek, bilgi akışını kolaylaştırmak, işbirliği çabalarının eski başarılarını somutlaştırmak ve gelecekteki işbirlikleri için bir şablon sunarak katkıda bulunmak olarak açıklar.

Putnam, sosyal sermaye seviyesini azaltan faktörleri sıralarken ev temelli elektronik aygıtlara işaret etmiştir. Özellikle televizyon alışkanlığının uzun süreli olması durumunda bunun sosyal sermaye seviyesine olumsuz yansıtacağını iddia etmiştir. Putnam'a göre, televizyona tutkuyla bağlanan insanların neredeyse günlük hayatlarını ihmal ettiklerini, arkadaşlarına ve ailelerine az zaman ayırdıklarını iddia etmiştir (Field, 2006: 50).

Putnam'a göre sosyal sermaye demokrasiyle birlikte anılır. Bir toplumun, demokratik nitelik kazanması için o toplumda sosyal sermaye seviyesinin yüksek olması gerekmektedir. Putnam'a göre sosyal sermaye, bir toplumda demokratik hayatın devamı ve sağlıklı bir işleyişe kavuşması için oldukça önemli bir unsurdur.

Putnam sosyal sermayenin iki temel biçiminin üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi köprü oluşturan diğer bir ifadeyle içselleştiren diğer biçimi ise bağlayıcı olan yani dışsallaştıran sosyal sermayedir. Bağlayıcı yani dışsallaştıran sosyal sermaye, seçkin kimlikleri desteklemek ve homojenliği sürdürme eğilimindedir. Köprü oluşturan yani içselleştiren sosyal sermaye ise çeşitli sosyal bölümler içinden insanları biraraya getirme eğiliminde olduğunu ifade eder. Her bir tür farklı ihtiyaçların bir araya gelmesinde faydalıdır. Özgün kimliklerini desteklemek ve grup içi sadakati güçlü tutmada sosyolojik bir yapıstırıcı gibi işlevi vardır.

Putnam, başta ABD olmak üzere çeşitli toplumlarda sosyal sermaye seviyesiyle ilgili çalışmalar yaparken ilginç saptamalara ulaşmıştır. Bunlardan birisi kendisinin dağınık kentsel ceza olarak isimlendirdiği durumdur. Büyük metropollerde nüfusun artması ve yerleşimin metropollerin çeşitli bölgelerine yayılması nedeniyle bir araya gelmenin zorlaştığını bunun sonucunda da bağların zayıf hale geldiği ve bunun da sosyal sermaye seviyesini azalttığını ifade etmektedir.

Putnam, sosyal sermayeye ilişkin görüşlerinin temelinde bir bölge sosyal ve ekonomik yönden gelişmiş ise, bu gelişimin ve refahın temel dayanağı yüksek sosyal sermaye birikimidir. Bu çerçevede Putnam normlar ve sosyal ağların biçimlendirdiği yurttaşlık yükümlülüklerinin hükümetlerin performansını ciddi şekilde belirleyen bir

unsurdur. Putnam'a göre, yönetimin niteliğinin temel ölçütü, sosyal sermaye belirleyicileri olarak kabul edilen ve bireyleri işbirliğine yönlendiren toplumsal normlar, yükümlülükler ve bu çerçevede oluşan sivil toplum organizasyonlarının meydana getirdiği sosyal ağlardır (Ekinci, 2010: 29).

Putnam'ın sosyal sermaye yaklaşımında ağırlık kazanan özellikleri, sosyal yaşamın ağlar, normlar ve güvenden oluşan, ortak amaçların paylaşımıyla sağlanan beraberlik ve daha etkili bir işbirliğini mümkün kılan unsurlardır (Ekinci, 2010: 29). Putnam'ın sosyal sermayeye bakış açısı kolektiftir, daha geneldir. Putnam, sosyal sermayenin bireylere bir kaynak olma noktasından ziyade, işbirliğini ön plana çıkartan kolektif eylemleri ön plana çıkartır. Putnam'ın sosyal sermayeye bakış açısında karşılıklılık kavramıyla şekillenir ve bireyler ağlarda karşılıklı olarak biraraya gelerek etkileşime girerler. Putnam'ın sosyal sermayeye bakış açısında güven kavramı da önemli bir yer tutar. Putnam'a göre güven, normlar ve ağlar gibi sosyal sermaye stokları kendi kendilerini etkilerler ve birikerek çoğalırlar. Putnam'a göre politik katılımın ve ilginin azalması, güvenin kaybedilmesi, aile yapısının farklılaşması, güçlerin sosyal hareketliliği artırması, televizyon seyretme alışkanlıklarının ve internet bağımlılığında artışlarla sosyal sermaye azalma eğilimine girer (Uğuz, 2010: 38). Putnam, sosyal sermayenin gelişiminde dernek, vakıf ve bunlara benzer çeşitli organizasyonlara önemli görevler düştüğünü iddia eder. Güven unsurunun ve normların çeşitli ortaklıklara yön vermesi nedeniyle, bu unsurların seviyesinin yükseltilmesi ön plana çıkar.

Putnam, sosyal sermayeye bireysel bakış açısından ziyade daha genel bazda yaklaşır. Ona göre sosyolojik gruplar sosyal sermaye stokuna sahip olabilirler. Bu nedenle Putnam sosyal sermayenin bireysel bazda incelenmesinden ziyade bölgesel ve ulusal düzeyde iktisadi kalkınmayı ve demokratik kurumları etkilemesi gibi daha makro konulara dikkat çeker. Putnam, sosyal sermayeyi, ortak hedefleri sağlamak amacıyla aktörlerin işbirliği halinde ve etkin şekilde ortak hareket etmesini sağlayan güven, sosyal normlar ve ağlar gibi sosyal örgütlenmenin özelliklerinden oluştuğunu ifade etmektedir (Altan, 2007: 224).

Putnam, sosyal sermaye kavramına sosyolojik bazda yaklaştığı için katılım, çeşitli organizasyonlar, gönüllü birliktelikler gibi unsurları ön plana çıkarır.

Toplumsal katılım ile sosyal sermaye arasında paralel yönde bir etkileşim vardır. Ona göre gönüllü organizasyonlar ve katılım miktarı azalınca sosyal sermaye miktarında da bir azalmaya yol açacak bu durumda ekonomik ve toplumsal olumsuz sonuçlara yol açacaktır.

Putnam, birbirlerini tanımayan bireylerin biraraya geldikleri sosyal ağlara değinir. Aracı sosyal sermaye olarak adlandırılan bu modelde sosyal sermaye açısından olumlu sonuçlar doğabilir. Bunun yanı sıra birbirlerini tanıyan bireylerin oluşturduğu dayanışmacı diye isimlendirilen sosyal ağlar bulunmaktadır. Birbirlerini tanımayan bireylerin oluşturduğu aracı tipi sosyal sermaye birliklerinde güven unsuru ön plana çıkar, bireylerin davranışları daha çok prensipler doğrultusunda şekillenir ve davranışları toplumsal bağları kuvvetlendirerek sosyal sermayenin meydana getirilmesinde önemli katkıları bulunmaktadır.

3.4. COLEMAN, BOURDIEU VE PUTNAM'IN GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bourdieu, Coleman ve Putnam gibi sosyal sermaye kavramının gelişmesine büyük katkıda bulunan isimlerin sosyal sermayeye zaman zaman değişik açılardan yaklaşmışlardır. Bourdieu'nun görüşlerinin altında yatan temel olgu, bireyler kendi ekonomik hedeflerine ulaşmak için sosyal sermayeyi bir araç gibi görürler. Coleman ise sosyal sermayenin çıkış noktası olarak, sosyal sermayeyi beşeri sermayenin tamamlayıcısı olarak görmektedir. Coleman'a göre sosyal sermaye olmadan beşeri sermayeden gerektiği kadar faydalanılamaz. Putnam ise çıkış noktası olarak sosyal sermaye kavramına daha genel yaklaşır, analizleri bireysellikten ziyade kolektiviteye dayanır. Bourdieu ise kavrama bireysel açıdan yaklaşır. Ona göre sosyal sermaye, toplumsal katmanlara bireyler yoluyla kanalize olur. Bu nedenle, sosyal derneklere, gruplara üyelik, çeşitli organizasyonlara katılım gibi toplumsal faaliyetler ön plana çıkar. Coleman'da durum ise biraz farklılaşır. Coleman, bireylerin sosyal ilişkiler yoluyla edinecekleri sosyal sermayeyi kendileri açısından faydalı bir kaynak olarak görür. Putnam ise sosyal sermayeyi bireyden ziyade topluluğun bir özelliği olarak incelemektedir. Putnam'da sosyal sermaye kavramı genel olarak ele alınmasına rağmen konuya bireysel açıdan yaklaşılmasını da reddetmez. Putnam, sosyal sermaye üretiminde sosyal çevreye büyük önem

vermektedir. Coleman, sosyal sermayeyi kamusal mal niteliğine büründürdükten sonra Bourdieu'dan bu noktada ayrılır.

Bourdieu, sosyal sermayeyi imtiyazlıların sermayesi olarak görür. Coleman'da ise sosyal sermaye, imtiyazlıların, ayrıcalıklıların kullandığı sermayeden ziyade dezavantajlı sosyal gruplarında faydasına olan bir kamusal mal anlayışına bırakır.

Tablo 7: Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın Sosyal Sermaye'ye Bakış Açıları

Analiz Düzeyi	Bourdieu	Coleman	Putnam
	Sınıfsal rekabetteki bireyler Unvanlar Arkadaşlıklar Kulüp üyelikleri Yurttaşlık	Aile ve topluluk dizgesindeki bireyler Aile büyüklüğü Ebeveynlerin Evdeki tavırları Annenin çocuğun eğitiminden beklentisi Ailenin devingenliği Dini kuruluşlara üyelik	Ulusal dizgede bölgeler Gönüllü örgütle üyelik Seçimlere katılım Gazete okur yazarlığı

Kaynak: Uğuz, 2010: 42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ

Sosyal sermaye, sosyoloji ile iktisat biliminin kesişme noktasından yer aldığından dolayı sosyolojik ve ekonomik bakış açılarını kapsayacak bir yol sunar ve böylece ekonomik kalkınmaya farklı bir perspektiften yaklaşır. Sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya ilişkin doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır. Buna rağmen sosyal sermayenin tek başına ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmesini beklemek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Sosyal sermaye birikimini oluşturan unsurlar fiziki ve beşeri sermayenin miktar ve niteliğinin artırılmasına yardımcı olan faktörlerdir. Kaynakların etkin dağılımı ve kullanımını başarılmış bir ekonomide sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya etkisi çok daha fazla olacaktır.

1. SOSYAL SERMAYE VE İKTİSAT

Gerçekte sosyal bir bilim olarak değerlendirilen iktisat biliminin sosyal yönü üzerinde yeterince durulmadığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle sosyal problemlerin, gerektiği ölçüde üzerinde durulmadığı bir gerçektir. Bu duruma rağmen her geçen gün sosyal yetersizliklerin, ekonomik sorunlar üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla dikkate alındığı da gözlerden kaçmamaktadır. Üretimin temel unsuru olarak kabul edilen üretim faktörleri emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik olarak kabul edilmektedir. Ancak söz konusu bu dört üretim faktörüyle ekonominin üretim yönü tam olarak açıklanamamaktadır. Dolayısıyla dört temel üretim faktörüne ilave olarak, çalışan bireyin bilgi ve becerisinin ele alındığı beşeri ve sosyal sermaye üretim faktörleri olarak iktisadi teoriye girmiş durumdadır.

Sosyal sermaye, az gelişmiş ülkelerin kronikleşen iktisadi sorunlarını çözmek için farklı bir boyuttan ele alma ve değerlendirme fırsatı da vermektedir. Bu tip ülkelerde ekonomik sorunların çözümü için daha ziyade finansal sermaye yetersizliği üzerinde durulmakta ve finansal disiplini sağlamak için eğitim, sağlık, kültür ve alt yapı gibi harcamalar kısılmaktadır. Ancak bu tip politikalar hem beşeri hem de sosyal sermaye birikimini zaafa uğratmaktadır. Bu durum ise ilgili toplumlarda ekonomik sorunların süreklilik kazanmasına neden olmaktadır

Yetim (2006), Sosyal sermaye ve İktisat arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır:

Neo-klasik iktisatçılar, bireyi genellikle bağımsız olarak hareket eden ve kendi çıkarlarını olabildiğince arttırmaya çalışan aktörler olarak değerlendirir. Bireyciliği ve rekabetçiliği öne çıkaran bu kurumlar, dayanışmayı ve bireyler arasındaki sosyal ağları ve nihayetinde insanı ihmal etmiştir. Böyle bir durumda bireyin eylemin sosyal yapıdan, normlardan, sosyal ağlardan ve nihayetinde güven ilişkilerinden etkilenmesi pek de mümkün görünmemektedir. İktisadi alanda sosyal sermaye kavramı bireycilik ve rekabetçilik anlayışının yerine bireyler arasında karşılıklı ilişkiyi öne çıkaran bir takas anlayışıyla biçimlenir. Aktörler arasında rekabet ilişkisi yerine dayanışma ilişkisi, bireylerin amaçlarına ulaşmasında araçsal bir nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede sosyal sermaye bireylerin toplumsal ilişkilerinde kendiliğinden oluşan ve bireyin niteliklerinin gelişmesine yardım eden bir kaynak, sosyal bağlamın bireye olan yardımudur. Bireyin formal yollardan edinmeyeceği beceriler, vasıflar, kapasiteler sosyal ağlar aracılığıyla edinilir. Kapitalist toplumlarda yüceltilen bireycilik ve rekabet gibi değerlere karşın, bireylerin birlikte çalışmasına izin veren bütün kurallar, normlar, değerler, paylaşılan davranışlar ve nihayetinde dayanışma, sosyal sermaye gibi yeni bir tanım altında kutsanmıştır (Yetim, 2006: 95).

Tüylüoğlu (2006) iktisat biliminde sermaye kavramının başkalaşım sürecini şöyle ifade etmektedir:

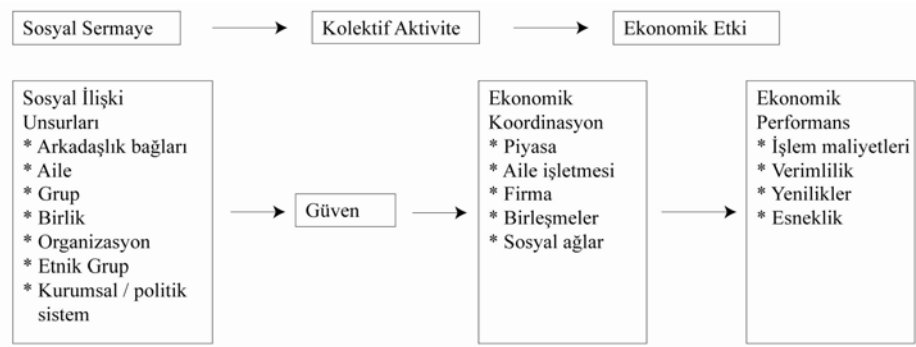
İlk aşamada klasik iktisatçılar toprak, emek ve fiziksel sermayeyi ekonomik büyümeyi belirleyen temel faktörler olarak tanımlamışlardır. Fiziksel sermayenin mal üretimindeki rolü bilinmektedir. Sermaye, çeşitli malları üreten makineleri ve fabrikaları tanımlamanın bir yoludur. Sermaye sadece mal üretimini değil aynı zamanda hizmet üretimini de kapsar. Günümüzde içsel büyüme teorileri yeni faktörler tanımlamış olmakla beraber, fiziksel sermaye halen en temel üretim faktörü olarak bilinmektedir. İkinci aşamada ise 1960'lı yıllardan itibaren bazı neo-klasik iktisatçıların ileri sürdüğü çeşitli savlar beşeri sermaye kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsani becerilerin üretimde önemli bir girdi olduğu sonucuna varılmış ve beşeri sermaye kavramına dayalı olarak ekonomik büyüme ve kalkınma açıklamaları sürdürülmüştür. Üçüncü aşamada ise büyüme ve kalkınma süreciyle ilgili çalışmalara sosyal sermaye kavramının ilave edilmesi durumuyla karşı karşıya gelinmiş bulunmaktadır. Bu aşamada sosyal sermayenin iktisat biliminde kullanılabilirliğine dair iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi, iktisat biliminin genel varsayımları gereği duygulara odaklı bir analiz yapmanın öteden beri dışlanmış olmasıdır.

İkincisi ise önemli ölçüde birincisine bağlı olarak sosyal sermayenin ekonomik bir faktör olarak alınıp alınmayacağıyla ilgilidir (Tüylüoğlu, 2006: 23).

1.1. SOSYAL SERMAYENİN EKONOMİK ETKİLERİ

Yapılan birçok çalışmada ekonomik kalkınmayla sosyal sermaye arasında paralel bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Üretim sürecinde gereksiz harcamaların önlenmesinde, işlem maliyetlerinin azaltılmasında, toplumdaki güven seviyesinin önemli bir rolü olduğu saptanmıştır. Bunun yanında sosyal sermayenin bölgesel kalkınma hedeflerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Sosyal sermaye, çeşitli kanallarla ekonomik kalkınmaya yönelik yararlı sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçları Şekil 6'dan görmek mümkündür.

Şekil 6: *Ekonomik Anlamda Sosyal Sermayenin Değer Fonksiyonu*

Kaynak: Boschma, 2005: 13.

Bir bölgedeki özel sektör, kamu otoriteleri, araştırma-geliştirme merkezleri, üniversiteler, sanayi ve ticaret odaları gibi kalkınma unsurları arasındaki işbirliğini ve tecrübe paylaşımını gerekli olan koordinasyonu sağlayarak kalkınma için gerekli zemini hazırlar. Sosyal sermaye, ekonomik kalkınma için bilgiyi eyleme dönüştürebilme yeteneğidir. Diğer bir ifadeyle, bir toplumun ve bir bölgenin kendini organize edebilme, bilgi edinebilme veya üretebilme ve bu bilgiyi ekonomik sürece dahil etme kabiliyetidir (Altan, 2007: 224).

Sosyal sermayenin ekonomik etkilerini sadece makro ölçekte değil, mikro ölçekte yani firma boyutunda görebilmek mümkündür. Sosyal sermaye, çalışanların örgütün kurumsal kimliğini benimsemeleri, üretim girdilerinin ve işlem maliyetlerinin azalmasını, sözleşme prensiplerine riayet etme, gereksiz bürokrasinin önlenmesi gibi işlemlerin verimliliğini artırıcı etkileri bulunmaktadır.

Kalkınma sürecinde kurumlar arasındaki sosyal etkileşimin niteliği de önem kazanır. Kalkınma sürecinde devlet müdahalesi, çeşitli örgütlerin, ağların ve kurumların şekillendirdiği bir sosyal zeminde gerçekleşir. Bunların kalkınma için öngörülen devlet müdahalelerinden nasıl etkileneceklerini değerlendirmek önemlidir. Bu süreç zarfında çıkarları zedelenen örgütler kamu menfaatlerine zarar verecek şekilde hareket edebilirler. Bu olumsuz durumu bertaraf edebilmek için iyi bir analize ihtiyaç duyulduğu açıktır (Şahin ve Ünal, 2010: 302).

Sosyal sermayenin ekonomik kalkınma sürecinde önemli rollerinden birisi de çeşitli sosyal kesimler arasında yakın diyalog kurma sürecine ivme kazandırmasıdır. Diğer bir ifadeyle topluluklar ve sosyal gruplar arasında adeta bir köprü kurulmalıdır. Sosyal katmanları aşarak sosyal bağlılık ve güven tesis etmek ekonomik kalkınma için ateşleyici bir unsurdur. Esasen sosyal sermayenin farkı da buradan gelmektedir. Sosyal sermayenin kalkınmayı etkileme sürecinde öne çıkan bir diğer nokta da sosyal etkileşimi istenilen seviyede sürdürebilmek için sosyal gruplar arasında iletişim ve bilgi alışverişini kolaylaştıran teknolojik gelişmelerin tesis edilmesidir.

Bir toplumda sosyal sermaye seviyesi yüksekliğinin ilgili ekonomide şu sonuçlara yol açması beklenir. Bireysel satıcılar ve alıcılar arasında, sosyal ağlar bilgi akışını kolaylaştırır ve paylaşılan işbirliği kuralları mukavele yapma, danışmanlık giderleri, ölçme ve denetleme harcamalarını azaltır. Şirketlerde ağlar ve dayanışma ruhu ekip çalışmasını perçinleyerek şirket hedefleri için olumlu hava meydana getirebilir. Ekonomide şirketler arasında kurulan ağlar ve dayanışma faaliyetleri güven unsurunu ortaya çıkartır ve firmalar arasında her türlü alışveriş kolaylıkla sağlanır. Firmalar ve yerel topluluklar arasında gönüllü çalışma ve diğer etkileşimler, problem çözme ve liderlik gibi yetenekler geliştirmede çalışanlara fırsat sunabilir. Kuşkusuz ağlar, arkadaşlıklar, komşuluk ilişkileri, bağlantılar, tanışıklıklar gibi sosyal sermaye köprüleri bireylerin iş bulma süreçlerini kolaylaştırmakta, işverenlerin de bu hususta işçi bulma maliyetlerini azaltacaktır (Uğuz, 2010: 115). Sosyal sermayenin seviyesi ve biçimi ekonominin kurumsallaşma şeklini ve seviyesini de belirleyici etkiye sahiptir.

1.1.1. İşlem Maliyetlerini Azaltıcı Etki

Sosyal sermaye, toplumun meydana getireceği endüstriyel ekonominin doğası üzerinde belli başlı neticelere yol açar. Bir işletmede birlikte çalışmak zorunda olan insanlar, ortak ahlaki kurallara uygun hareket ettiklerinden dolayı birbirlerine güveniyorlarsa, o işi yürütmenin maliyeti daha az olur. Bunun tersine, birbirlerine güvenmeyen insanlar, en sonunda kendilerini yalnızca müzakereye almışmaya ve dava etmeye iten bir formel kurallar ve düzenlemeler sistemi altında birbirleriyle işbirliği yapabildikleri bir toplumda bulacaklardır. Bazı durumlarda sistem onları baskıcı yöntemler kullanarak kendi kurallarına uygun davranmaya zorlayacaktır. Toplumdaki güvenin yerini alan bu yasal aygıt, iktisatçıların işlem maliyeti olarak isimlendirdikleri unsuru kapsar (Fukuyama, 2005: 43). İşlem maliyetleri, bankacılık, sigortacılık, finans, avukatlık ve muhasebe gibi hizmet alımlarında yapılan işlemlerde ortaya çıkmaktadır. Güven uygun alıcı ve satıcı bulmak, mukaveleler hakkında müzakereler yapmak, hükümet düzenlemelerine uymak ve anlaşmazlık durumlarında bu sözleşmeleri ileri sürerek hak aramak gibi, işlem maliyeti olarak tanımlanan maliyetleri azaltarak etkinliğini artırır. Çünkü bu işlemlerin her biri tarafların bir diğerine güvenmesi durumunda kolaylaşır. Bu durumda her ayrıntıyı sözleşmelerde uzun uzadıya belirtme ihtiyacı azalır, beklenmedik olaylar karşısında tedbir almaya daha az ihtiyaç duyulur ve daha az anlaşmazlık olur. Güvenli ilişkilerde taraflar kısa vadede kârlarını maksimize etmeyi dert etmezler. Çünkü bir dönem açık verirse bile daha sonra karşı tarafın bunu telafi edebileceğini bilirler (Fukuyama, 2005: 167). Toplumdaki yaygın güvensizlik sonucu ortaya çıkan bu işlem maliyetleri bütün ekonomik faaliyetlere bir tür vergi olarak eklenmektedir. Yüksek güven duygusuna sahip toplumlar bu vergiyi ödemek zorunda kalmayacaklardır.

1.1.2. Sosyal Sermayenin Bürokrasiyi Azaltıcı Etkisi

Sosyal sermaye seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda bürokratik işlemlerde de bir takım kolaylıklar sağlanır. Bu tür toplumlarda, ticari hayatın yoğun unsurlarından birisi olan sözleşmelerde çeşitli kolaylıklar sağlanır. Güven unsuru bu tip toplumlarda kendisini her alanda gösterdiğinden, bu tip toplumlarda yapılan sözleşmelerde her detayı belirtmeye gerek yoktur.

Güven seviyesinin düşük olduğu toplumlarda, insanların geleceğe ilişkin plan ve program yapma imkanları azalır. Böyle bir durumda, bireyler rahat bir çalışma ortamı bulamazlar, insanlar güven verici bir ortamda çalıştıklarını hissetmedikçe yaratıcı yeteneklerini ortaya koyamazlar. Çalışanların kapasitelerine güvenilmesi, onlara rahat bir zemin sağlanması, müşteri odaklı yaklaşımlar iş hayatında birçok sorunun üstesinden gelip gereksiz iş yükünü azaltacaktır. Güven, dayanışma ruhu, işbirliği yaklaşımları gibi sosyal sermayenin boyutlarıyla ekonomik performans arasında güçlü bir ilişki vardır. İktisadi organizasyonlar, faaliyetler güven seviyesinin yüksek olduğu çevrelerde daha düşük maliyetle gerçekleştirebilmektedir. Ekonomik hayatta yazılı anlaşmalara muhtemelen daha az ihtiyaç duyulacak ve bütün muhtemel durumlar anlaşmalarda açıkça belirtilmek zorunda kalmayacaktır.

Güven seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda anlaşmalar yasal zeminde değil, karşılıklı güvene dayalı olarak yapıldığından işlem maliyetleri azalmakta ve bir anlamda bireyler dolaylı vergilerden kurtulmaktadır. Bunun yanında güven sonucu, bireylerarası etkileşim ve karşılıklı ilişki daha fazla olduğundan işletmeye yeniliklerin gelmesi daha kolay olmaktadır.

Sosyal sermayenin çekirdeğini oluşturan güven unsuru denetim, ödemeler, fatura kullanımı, ticari kredi sağlama, kefil olma gibi birçok açıdan bireylere kolaylık sağlar. Piyasaların bu genel özellikleri geliştirmekte olan ülkelerde bunlar tam anlamıyla yerine getirilemediği için sosyal sermayeye ihtiyaç daha fazladır. Bu durumda sosyal sermaye dolayısıyla güven unsuru önemli bir ikame görevi görebilmektedir. Sosyal sermayenin ana teması olan güven unsurunun toplumda tesis edilmesiyle, o toplumda resmi kurumlara yönelik yığılma önlenecek daha az bağımlı hale gelinecektir.

1.1.3. Sosyal Sermayenin Yolsuzlukları Azaltıcı Etkisi

Bir ülkenin sahip olduğu sosyal sermaye seviyesiyle o ülkedeki yolsuzluklar arasında yapılan çalışmalarda negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Sosyal sermaye açısından fakir olan ülkelerde yolsuzluklar fazla, sosyal sermaye açısından zengin olan ülkelerde ise yolsuzluklar azdır. Sosyal sermaye seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda hem ekonomik eşitsizlik hem de vatandaşlar arasındaki eşitsizlik daha azdır ve vergi kaçırma oranı daha düşüktür. Eşitsizlik az olunca da toplumdaki suç

oranları da en aza inmektedir. Sosyal sermaye, diğer insanlara olan hoşgörü, tolerans gibi kavramlarla pozitif ilişkilidir. Bir toplumda sosyal sermaye seviyesi ne denli yüksek olursa, o toplumdaki bireylerin birbirine bakış açıları hoşgörü ekseninde gelişir. Böyle bir toplumda güven, işbirliği, dayanışma ruhu, farklılıklara tolerans gibi kavramlar ön plana çıkar. Kuşkusuz bu durumda suç oranlarını en aza indirgeyen bir tutumdur. Sosyal sermaye seviyesinin yüksek olduğu toplumlara bakıldığında, cinayet oranlarının düşük olduğu, insanların birbirleriyle daha az çatışmacı olduğu görülmüştür. Sosyal sermayenin ilgili toplumda suç oranını azaltmasının kuşkusuz o toplumun ekonomisine de olumlu yansıtacaktır. Sosyal sermaye, vergi kaçırma oranlarını azaltarak, ülkelerin daha fazla vergi toplamalarına ve suçları azaltarak devletin, suçlunun aranması yakalanması gibi masraflarını azaltmasına yol açarak iktisadi kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Sosyal sermayenin tesis edilmesiyle ilgili toplumda suçların maliyetini azaltarak toplumun güvenliği için idarenin çok fazla yatırım yapmasını önleyip, bu anlamda kamu kaynaklarından tasarruf ve etkinlik sağlanmaktadır. Sosyal sermaye, toplum tarafından kabul edilen normlara aykırı davranışlarda bulunanları komşuların müdahalesi, ayıplamaları ve kınamaları gibi yollarla cezalandırmaya yönelik imkanlar sunabilir. Güçlü sosyal iletişim ağları, bireylerin topluma uyum sağlamalarını destekleyerek bunun sonucunda şiddete yönelme olasılıklarının ortadan kalkmasını da sağlar (Uğuz, 2010: 113). Modern toplumlarda suç oranının artması, insanların diğer insanlara karşı güvensizlik eğilimlerinin artması gibi toplumsal sorunlar genellikle, cemaat ilişkilerinin zayıflamasıyla açıklanmaktadır. Bu çerçevede sosyal sermaye bir kentte gece özgürce dolaşmayı olanaklı hale getiren, çocukların ve yaşlıların korku duymaksızın evlerinden ayrılmalarını sağlayan normlar ve yaptırımlardır. Bu normlar ve yaptırımlar hukuk kuralları gibi formal denetleme mekanizmalarını kendiliğinden dışlayan kaynaklardır (Coleman, 1988: 104). Kuşkusuz suçun önlenmesinde birçok faktör söz konusudur. Suç olgusu yalnızca sosyal düzlemde ele alınabilecek bir konu değildir.

1.1.4. Sosyal Sermayenin Firmalar Üzerindeki Etkisi

Modern şirketler, işlem maliyetlerini ekonomik kılmak amacına ve etkisine sahip olan bir dizi örgütsel yeniliğin üyeleri olarak anlaşılmalıdır. İşlem maliyeti,

mücadele edilen unsurun değerli özelliklerini ölçmenin bedeliyle, hakları korumanın, anlaşmaları yürürlüğe sokma ve denetlemenin bedelidir. Bankacılık, sigorta ve finansman ile muhasebeciler ve avukatlar gibi mesleklerle ilgili maliyetleri kapsar. İnsanlara güven duyulmadığında işlem maliyetleri büyük boyutlara ulaşabilir. Gelişmekte olan ülkelerin işlem maliyetleri, gelişmiş ülkelerin işlem maliyetlerinden daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerde piyasalar verimli çalışmaz. Belirli bir düzeni yoktur. Yasaların adil bir şekilde uygulanamaması, piyasa müdahaleleri, karlarını en çoğa çıkartmayı hedefleyen firmaları kısa dönemli vizyona ve çok az sabit sermaye kullanmaya yöneltecek, dolayısıyla şirketlerin küçük ölçekli olmalarına neden olacaktır. Güven kavramının tam olarak tesis edilemediği durumlarda, büyük ölçekli iktisadi organizasyonlar meydana getirmenin iki yolu vardır. Bunlardan birincisi devletin bu işe ön ayak olması, ikincisi ise yabancı sermaye yatırımlarıdır. Buna karşın bu metodların kârlarını yurt dışına transfer etme ve etkinlikten uzak üretim gibi olumsuz yönleri bulunmaktadır (Fukuyama, 2005: 254).

Yüksek güven duygusuna sahip toplum olmayla, büyük ölçekli özel işletmeler oluşturma yeteneği arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Aile yapısının ön planda olduğu, düşük güvenli, birbirleriyle ilişkileri zayıf olan insanların oluşturdukları toplumlarda ise, nispeten küçük ölçekli şirketler yaygındır. Aile şirketleri hem mülkiyetin hem de yönetimin ailenin kontrolünde olması demektir. Gerçekte bütün ekonomik amaçlı çabalar aile şirketleriyle başlar. Zamanla aile şirketlerini de yönetim ve karar alma süreçlerinde profesyonellere bırakılabilir. Aile, ekonomik organizasyonların gelişmesinde yalnızca bir başlangıç noktasıdır. Güvenli toplumlar, ailelerin dışında anonim şirketler ve sınırlı, sorumlu ortaklıklar kurmak suretiyle gerçekleştirilebilir.

1.1.5. Sosyal Sermaye ve İşgücü Piyasası

Sosyal sermayenin etkilediği alanlardan birisi de işgücü piyasasıdır. Sosyal sermaye, iş aramanın işlevselliğini ve verimliliğini yükseltmek suretiyle işgücü piyasasını olumlu yönde etkiler. İşgücü piyasasında iş arayanlar ile işverenler arasında eşleştirme problemi yaşanabilir. Sosyal sermaye, işgücü piyasasında bu noktada ortaya çıkarak çeşitli araçlar vasıtasıyla işgücü piyasasında dengeyi sağlayıcı

olumlu etkileri bulunabilir. İş arayan bir birey kendisine uygun bir iş bulabilmek ve işin çeşitli çalışma koşullarını öğrenmek için piyasada yoğun bir uğraşa girmek zorundadır. Bu da beraberinde çeşitli maliyetleri getirmektedir. Sosyal sermaye bu maliyetleri en aza indirgeyebilir. Bir sosyal ağa üyelik, arkadaşlık, akrabalık, komşuluk gibi bağlantıların iş arama sürecine olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu da sosyal sermayenin iş arama sürecine olumlu katkıları olduğunu gösterir. İşe eleman bulma sürecinde sosyal sermayenin işverenlere de katkısı bulunmaktadır. İşverenler bu süreçte istihdam ettikleri personelin sosyal sermayelerinden faydalanabilirler. Çalışan personelin yakından tanıdığı onlarla sosyal ilişki içinde olan insanların işe alım sürecinde tavsiye yoluyla işe alınmalarında işverenlerin çoğu zaman avantajları bulunmaktadır. İşverenler boş iş pozisyonlarını işçilerin tavsiye ettikleri kişileri dikkate alarak doldurmaktadır (Seçer, 2009: 115).

Sosyal sermaye işgücü piyasalarında iş elde etme sürecinde kim olduğunuzdan ziyade kimi tanıdığınızın iş elde etmede önemli bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal sermaye teorileri bu durumu daha da geliştirerek kimin sizi bildiği yaklaşımının önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Özgüler, 2007:50).

Sosyal ağlar, iş aramaya ayrılan zamanı, işgücüne katılma kararlarını, işten ayrılma kararlarını etkileyici bir özelliğe sahiptir. Sosyal sermaye, işletmeler için özellikle işgücü piyasalarında çok önemlidir. Kişiler arası bağlantılar işçilere iş bulmada, işverenlere de işçi bulmada sağlam ve güvenilir bir bilgi sağlamaktadırlar. Sosyal ağları kullanarak iş bulma faaliyetlerinin de birçok avantajı bulunmaktadır. Zaman tasarrufu da bunlardan birisidir. İşgücü piyasasındaki sosyal ağlar, diğer piyasalardan yapısal olarak farklılık arz eder. Sonuç olarak, işgücü piyasasındaki zengin ağ yapısı, işgücü piyasasında gelişme sağlamaktadır (Özgüler, 2007: 51).

İşgücü piyasasıyla ilgili olan sosyolojik çalışmalar incelendiğinde işgücü piyasası ağlarıyla ilgili üç önemli faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi geniş sosyal çevre ve bağlantılar, bireyin kısa sürede işe girme sürecini çabuklaştırmaktadır. Dost, Arkadaş, Akriba gibi bireyin yakın çevre ilişkileri bireyin iş bulmasını kolaylaştırmaktadır. İkinci olarak, sosyal bağlantılar, işveren-işçi referansları iş bilgisi akışı sağlamaktadırlar. Üçüncü olarak sosyal bağlantılar, işten çıkış oranları üzerinde de etkili olmaktadır (Özgüler, 2007: 53). İşgücü

piyasalarındaki ağ yapıları, genel çevre iş arama ağları, arkadaş iş arama ağları, iş bilgi ağları ve demografik ağlar olarak dört grupta incelenmektedir.

Tablo 8: İşgücü Piyasası Ağlarının Sınıflandırılması

İş Arama Ağlarının Çeşitli Düzeylerdeki Etkileri	Genel Tanımı
1. Genel (Çevre) İş Arama Ağları	Yaygın ilişki ve bağlantılar ve çevre iş arama zamanını azaltmaktadır.
2. Arkadaş İş Arama Ağları	Arkadaş bağlantılarının, iş arama faaliyetlerinin coğrafi sınırlılıklarını ortadan kaldırması söz konusu olmaktadır.
3. İş Bilgi Ağları	Arkadaş ve çevre iş arama ağlarından daha verimli olan bu ağlarda istihdam edenler ve işsizler açısından daha fazla teklif alabilme durumu ortaya çıkmakta hatta kabul edilen her teklif diğer bağlantıların da oluşmasını sağlamaktadır.
4. Demografik Ağlar	Farklı kullanımı olan demografik ağlar ile iş arama faaliyeti çeşitli yeni açılımlar yaratabilmektedir.

Kaynak: Özgüler, 2007: 54.

Sosyal sermaye işgücü piyasasında önemli bir yere sahiptir. İşgücü piyasasında, bilgi akışkanlığı, karar vericileri etkileme, referans olmak gibi araçlar vasıtasıyla bireylere çıkar sağlamaktadır. Ayrıca sosyal sermaye çalışma süresinde de çalışanın kariyerine de olumlu etkileri vardır. Çevreyle olumlu ilişkiler kurmuş, kendini yetiştirmiş, çeşitli hedefleri olan bireylerin mesleki hedeflere daha kolay ulaştıkları bunun da mesleki yükselmeyle sonuçlanabileceği ifade edilmektedir (Seçer, 2009: 118).

1.1.6. Sosyal Sermayenin Bilgi Oluşturma Üzerine Etkisi

Örgütlerin gelişimi için bilgi bir ön koşuldur. Örgütlerin rekabetçi zeminde başarılı organizasyonlar sunması ve yeni hedeflere ulaşması, bilgi sayesinde olur. Sosyal sermayede örgütlerin bilgiye erişmesi ve geliştirilmesinde önemli bir role

sahiptir. Örgüt açısından incelendiğinde, örgüt içi üyeler gerek yapmış oldukları araştırmalarla gerekse iş tecrübeleriyle bilgiyi üretir, bulur ve saklarlar. Teknolojik gelişim ile birlikte bilgiye erişmek ve depolamak daha farklı boyutlara geçmiştir (Özdemir, 2008: 86).

Örgütlerin kendi belirledikleri hedeflere ulaşmak için bilgi yönetimi önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi işletmeye yön veren önemli bir unsurdur. Günümüzde teknolojik ilerlemeler eşliğinde, rekabetin arttığı bir ortamda bilgi yönetimi işletmelerde farklılık meydana getiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi paylaşımı bir örgütün hedeflerine ulaşmada önemli bir merhaledir. Bilgi sorunlar karşısında etkin ve hızlı çözüm yolu geliştirmekte, maliyeti düşürmekte ve de işbirliği yoluyla yenilikçi çözümler üretebilmektedir.

Bilgi iletişimle beslenir. Birbirleriyle etkileşim kuran bireyler tarafından geliştirilir. Yani bilginin sosyal bir yönü de bulunmaktadır. Bilginin kendisinden beklenen etkiyi meydana getirebilmesi için bireylerin birbirleriyle bilgilerini birleştirmeleri ve bilgi alışverişi yapmalarıyla gerçekleşir. Ancak bilgiye erişmekten ziyade bilgiyi paylaşmak günümüzde örgütler açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bilgi paylaşılarak amacına ulaşır ve çoğalır. Bilginin paylaşamadığı ortamlarda bilginin genel olarak o örgüt için bir fonksiyonu yoktur. Gerek örgüt içinde gerekse örgüt dışında bilgi kanallarının açık olması gerekmektedir. Bilgi karşılıklı etkileşimi olan bir süreçten meydana gelmektedir. Bilgiyi sağlayan kişi, bilgiyi alan kişinin en doğru şekilde bunu kullanacağına dair kanaat oluşturmalıdır. Örgüt içinde bu güven zeminine ulaşıldığı zaman ise gerçek anlamda bir bilgi paylaşımı meydana gelecektir.

Bilginin iletişim sayesinde anlam kazanacağı ve geliştirileceği, bilginin meydana getirilmesi ve işlenmesinde sosyal sermaye kavramına giden bir süreci doğurur. Örgütler, örgüt içi beşeri ilişkileri sağlamlaştıracak politikalar gütmek zorundadır. Bir örgüt içindeki bireylerin birbirleriyle ne kadar iyi işbirliği içinde olurlarsa bilgi paylaşımı o kadar iyi olur.

Bilindiği gibi sosyal ağlar, sosyal sermayeyi oluşturan önemli bir unsurdur. Bilginin yayılımı ve geliştirilmesi konusunda sosyal ağların önemi büyüktür. Sosyal ağlarda iletişim yoğun olduğu için bilginin yayılımı ve geliştirilmesi kolay olur.

Sosyal ağlarda bilgiye sürat ve erişebilirlik boyutlarıyla anlam kazanır. Ancak bilginin sosyal ağlar vasıtasıyla işlerini yerine getirebilmesi güven kavramıyla yakından ilgilidir. Güven, bilginin paylaşıldığı ve meydana getirildiği ağlarda yer almalıdır (Özdemir, 2008: 87). Özellikle paylaşılan bilginin gizlilik değeri bulunuyorsa, güvenilmeyen insanlara bilgi akışının olması söz konusu olmaz. Bireylerin iletişim becerisi ve güvenilirlik derecesi bilgi meydana getirilmesi ve paylaşımına yönelik önemli bir etkidir. Öte yandan edinilen bilginin nerede, ne zaman, ne kadar ve hangi amaçla kullanılacağı tamamen sosyal sermayeye bağlıdır. Güvenin olmadığı toplum ve işletmelerde bilgi sahibi olmak zorlaşacağı gibi, bilgiye ulaşan kişilerin bu edinimlerini ait olduğu toplum ve işletme için kullanmaları da zorlaşacaktır.

Örgüt içinde bilgi paylaşımını engelleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler kültürel, coğrafi engeller olabileceği gibi personel arasındaki uyumsuzluktan da kaynaklanabilir. Bilgi paylaşımını olumsuz yönde en çok etkileyen faktör güven eksikliğidir. Aynı zamanda bilgiyi sağlayan kişinin, bilginin en doğru bir şekilde o örgütte kullanılacağından emin olması gerekmektedir (Karadal ve Özçınar, 2003: 501).

1.1.7. Sosyal Sermaye ve Çevre Duyarlılığı

Sosyal sermaye, ortak hareket etmeyi geliştirmekte, ortak hedefleri başarmak için kaynakların dağılımını kolaylaştırmaktadır. Sosyal sermaye göstergelerinden ortak hareket ve işbirliği sayesinde bireysel hedeflere topluluk içinde erişebilmek hedeflenir. Sosyal sermaye ortak faaliyet problemlerini çözmede bireylere imkan sağladığı için büyüme üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Ortak faaliyet, birçok kişinin aynı kamu malını veya deniz, orman gibi ortak malların kullanımında ortaya çıkar. Buradaki sorun, bu malların bireylerin kendi özel mülkiyetinde olmadığı için sorumsuzca kullanması ve gereksiz zarara sebebiyet vermesidir. Sosyal sermaye, bu sorunların ortadan kaldırılmasına katkı sağlayabilecek bir faktördür.

Ortak kaynakları tahsis etme problemlerinin ve çevre kirliliği gibi negatif dışsallıklarla ilgili problemlerin, güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda çözümü muhtemelen daha kolay olmaktadır.

Toplumların işbirlikçi faaliyetleri, ortak malların yönetim problemini çözmeye yardımcı olmaktadır. Böylece kaynak tahsis etkinliği işbirliği yoluyla gerçekleşmektedir. Böylece de sosyal sermayenin kaynak verimliliğini etkileyerek ekonomik etki meydana getirmesi sağlanır. Kırsal kalkınma çabalarının ivme kazanmasında sosyal sermayenin önemli bir rolü bulunur. Kırsal alandaki birliklerin oluşturduğu ağ, fiziksel yatırım ve teknoloji kadar büyüme için önemli bir unsurdur. Kaynakları yönetmek için ortaya konulan işbirliği çabalarının (ortak meraları yönetmek gibi) daha başarılı olmasının nedeni önemli ölçüde mevcut sosyal sermaye stokunun varlığıyla açıklanmaktadır.

Sosyal sermaye, işbirliği, dayanışma ruhu, ortak hedeflere yönelmek gibi unsurları bünyesinde barındırdığı için, toplumsal kenetlenmelere sevk edici bir boyutu bulunmaktadır. Buradan hareketle sosyal sermaye, toplumda sosyal sorumluluk bilincinin yerleşmesine ön ayak olur. Bu durumun doğal sonucu da bireylerin şahsi çıkarlarından ziyade toplumsal çıkarları gözetmelerinin sağlanmasıdır.

1.1.8. Sosyal Sermaye ve İktisadi Krizler

İç barışı sağlayamamış, bireysel ve kurumsal uzlaşma kültürünü içine sindirememiş güvensiz toplumlar, dış ekonomik şoklarla başa çıkmakta yetersiz kalmaktadırlar. Neticede birlik ve beraberlikten uzak bir toplumda iç ve dış şoklar daha çalkantılı bir şekilde yaşanmaktadır.

Güven toplumların rekabet gücünü artıracak ulusal ve özellikle küreselleşme sürecinde yaygınlaşan, uluslararası krizlere karşı daha dayanıklı olmalarını sağlar. Gerçek de çağdaş dünyadaki tüm ekonomik faaliyetler bireyler tarafından değil, sosyal işbirliğini gerektiren organizasyonlar tarafından yerine getirilir. Mülk hakları, sözleşmeler ve ticari yasaların hepsi modern pazar yönetimli ekonomik bir sistemi oluşturmada vazgeçilmez kurumlardır.

Sosyal sermayenin ekonomik krizlere olan etkisi iki yönlüdür. Bunlardan ilki güvenin olduğu toplumlarda krizlerin daha az görülmesidir. Diğer de kaçınılmaz olarak karşılaşılan krizlerin de atlatılması daha az hasarlı olacaktır. Sosyal sermayenin tesis edildiği toplumlarda, güven seviyesi yüksek olduğu için risk ve

belirsizlikler en aza iner. Kuşkusuz bu durum da krizlerin daha az zarar vererek geçirilmesini sağlar.

1.1.9. Sosyal Sermaye ve Örgüt Verimliliği

Bilindiği gibi sosyal sermaye, fonksiyonel bir kavram olmasından dolayı birçok alanda etkisini gösteren bir olgudur. Bu çerçevede sosyal sermaye ile örgütler arasında etkileşimi de incelemek gerekmektedir. Örgütler kendi kurumsal hedeflerine ulaşmak için birçok aşamalardan geçmek zorundadırlar. Kendi iç disiplini sağlayamayan normlar ve prensiplerden kendilerine çerçeve çizemeyen, kuşkulu, güvensiz davranışlar sergileyen personelden oluşan örgütlerin kendi hedeflerine ulaşmaları zordur. Kuşkusuz birçok faktör örgütleri olumlu veya olumsuz anlamda etkide bulunurlar. Bunların başında sosyal sermaye ve örgüt ilişkisi bulunmaktadır.

Güven kavramı, dürüstlük, doğruluk, adalet gibi unsurlar üzerine inşa edilir. Birey ve örgüt bazında güven farklıdır. Bireysel güven, bireyi temel alır. Örgütsel güven ise kurumlara dayanır. Örgütsel güven, örgütün tüzel kişiliğinin yanı sıra, örgütü yöneten lidere de güveni içerir. İlk bakışta ayrı olmasına rağmen, bunlar iç içe geçmiş kavramlardır. Örgütsel güven, bir personelin o örgütün liderine güvenin aynasıdır ve ona duyduğu sadakatin yansımasıdır. Bu anlamda, örgütsel güven, örgüt içi tüm ilişkilerin temelini oluşturur. Örgüt içi güven, işletmelerde verimliliği artıran en önemli unsur olarak kabul edilir (Ceylan ve Demircan, 2003: 142).

Güvenin tam tesis edildiği sosyal ilişkiler her yönden farklılık meydana getirecektir. Bu durum da örgütlere olumlu yansiyacaktır. Bunun aksine birbirine güvenmeyen insanların oluşturduğu örgütler resmi kurallar ve düzenlemeler sistemi şeklinde olacaktır. Bazı durumlarda ise sistem onları zorlayıcı metodlar kullanarak kendi kurallarına uygun davranmaya zorlayacaktır (Fukuyama, 2005: 43).

Güven, örgütlerde belirli bir süreç sonunda olgunlaşan bir unsurdur. Güvenin kırılganlık boyutu olup, zaman içerisinde seviyesinde artma ve azalmalar gözlenebilir. Bu yüzden örgütlerde tesis edilmiş olan güvenin sürdürülmesi için belirli bir çabanın içine girilmesi gerekmektedir. Örgütte güvenin oluşumu, örgüt personeliyle örgüt dışındaki etkileşimden filizlenir. Örgütlerde güvenin oluşturulması için, önce güvenin paylaşılan bir değer olarak kabul edildiği bir kültürün geliştirilmesi gerekmektedir. Bunu meydana getirmek içinse liderliğin işe koşulması

şarttır. Liderlik, geleceğe ilişkin paylaşılan değerlere dayalı olarak oluşan bir süreçtir. Bireyler arasındaki güvenin devam ettirilmesi ve zenginleştirilmesi için dürüstlük, güvenilirlik, yardımseverlik, yetenek ve açıklık özelliklerinin işgörenler arasında yaygınlaştırılması gerekmektedir (Polat, 2009: 65).

Güven, örgüte ve bireyin performansına olumlu etkide bulunur. Örgütsel güven ile performans arasında yakın bir ilişki vardır. Güven, örgütlerde sinerjiyi harekete geçirir. Bu durumda örgütte işbirliği ve dayanışma ruhunu oluşturarak, personelin birbirine kenetlenmesini sağlar. Kuşkusuz örgütte böyle bir tablo, örgütün hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştırır. Örgütte oluşturulan güven, örgüt kültürünün oluşturulmasına katkıda bulunur. Güven, örgütü prensipler üzerine işlemesine imkan veren bir zemin oluşturur.

Örgütsel güvenin yüksek seviyede olmasının birçok faydaları bulunmaktadır. Örgütte güven seviyesi arttıkça çalışanların örgütün kurumsal kimliğine yapacakları katkı artacak ve o örgütün kurumsal kültürünün gelişmesi sağlanacaktır. Örgütte güven seviyesinin yüksek olmasının getireceği bir diğer fayda da örgüt içi iletişim kanallarının işlerliği sağlanarak işgörenler arasında birlik ve beraberlik sağlanacaktır. Örgütteki güven seviyesinin yüksekliğinin bir diğer faydası da örgüt içi bilgi meydana getirme, yetki ve kaynak aktarma, örgütün çevreye uyumunu kolaylaştırmaktır. Bir diğer fayda da çalışanların mesleki tatminlerini, işe ve örgüte bağlılığını, moralini, örgütsel adalet dengesini artırmasıdır. Örgütte güven seviyesinin yüksek olmasının bir diğer faydası da sosyal sorumluluk, problem çözme yeteneği, inisiyatif sahibi olma, risk alma gibi davranışları artırmaktadır. Yine güven seviyesinin yüksekliği işyerlerindeki istikrarı artırmakta, bu durumda işe devamsızlık, istifalar, iş görmede isteksizlik gibi olumsuz durumları önlemektedir (Polat, 2009: 60).

Günümüzde çalışanların ait oldukları organizasyona bağlılıklarını sağlamak için güven meydana getirilmesinin bir zorunluluk olarak ortaya çıkması, çalışanların daha eğitilmiş ve daha az güven duyar olması, çalışanların birbirinden farklı niteliklerinden dolayı güven olgusu, işletmelerde hayati bir unsur olarak yerini almıştır (Aksoy, 2009: 43).

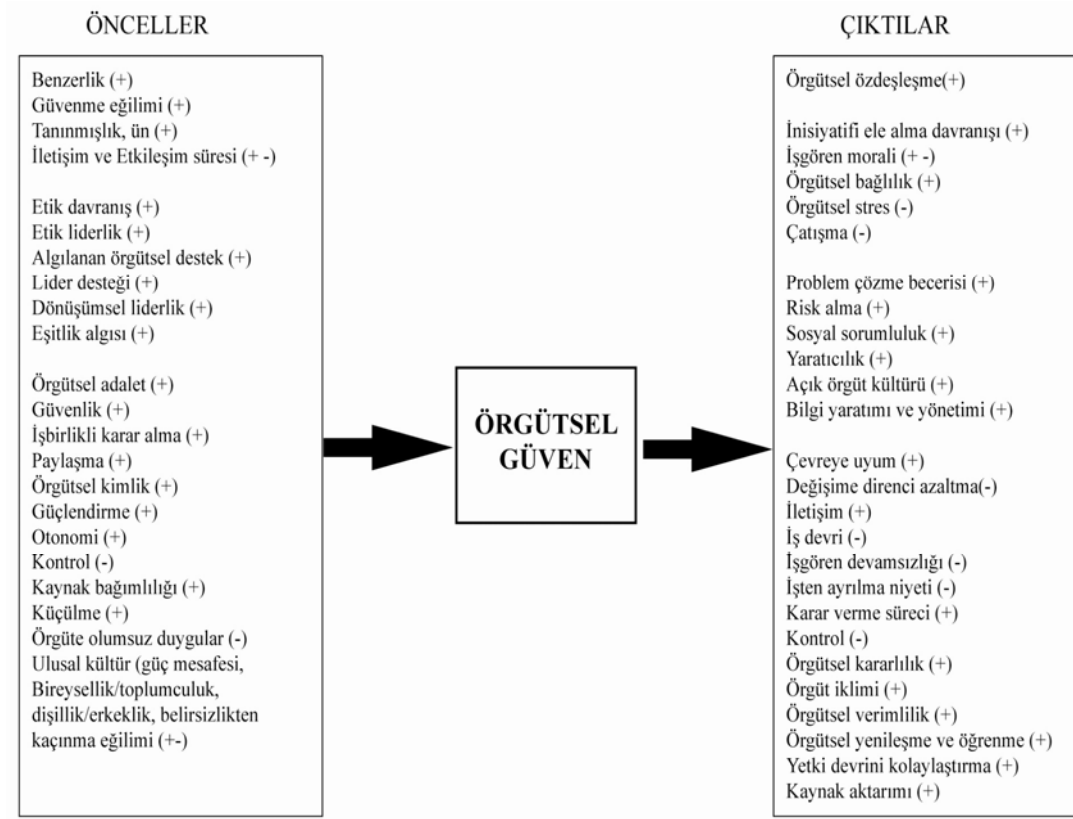
Sosyal sermayenin örgütlerdeki tezahürü, o örgütü oluşturan bireyler arasındaki karşılıklı işbirliği, saygı, nezaket, güven gibi unsurlarla şekillenen ortak anlayış olarak kendisini göstermektedir.

Eğer bir örgütte güven ilişkileri yerleşmiş ve kökleşmiş ise, o örgütteki bilgi paylaşımı en üst düzeyde gerçekleşir. Bu da kuşkusuz örgütün verimliliğine etki eden önemli bir unsurdur. Sosyal sermayenin örgüt içinde önemli yer tutmasıyla işlem maliyetleri en aza düşecektir. Gereksiz bürokrasi, gereksiz giderler önlenecektir. Sosyal sermayenin örgütler üzerindeki olumlu etkilerinin birisi de ekip çalışmasına ve takım ruhuna katkı yapması şeklindedir. Anlayış birliği sayesinde dayanışmanın en üst örnekleri görülebilir. Sosyal sermayenin örgütler üzerindeki bir diğer olumlu etkisi de düşük işgücü devir oranlarıdır. Personel genel olarak o örgütün iç işleyişinden örgütteki güven, saygıya, bilgi paylaşımına dayalı politikalardan memnun olduğu için yoğun istifalar, yoğun işten çıkarmalar, sık sık personel değişiklikleri yaşanmaya başlanmayacağı için örgüt içi istihdam politikasında istikrar kazanılacaktır.

Sosyal sermaye seviyesi yüksek personelle çalışan örgütlerde iletişim kanalları mükemmel olduğu için karşılaşılan problemlere çözüm yolu bulmak, kaynaklara ulaşmak, yeni fikirleri değerlendirmek gibi o örgüt üzerinde olumlu sayılabilecek etkileri bulunmaktadır. Kuşkusuz ki, örgüt içinde kendisini geliştirmeye açık, sosyal seviyesi yüksek personelin ücret, prim, terfi gibi özlük hakları gibi maddi değerlerle hem de manevi tatmini yüksek olacaktır.

Firma birleşmelerinde de sosyal sermaye genel olarak ihmal edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmeleri sadece makine ve teçhizat toplamı olarak algılayan anlayışların kalıcı ve başarılı olarak kalması mümkün görünmemektedir. Firma birleşmelerinde personelin genel durumuna, hizmet içi eğitime, personel arasındaki güven, işbirliği, saygı gibi konulara ağırlık verilerek dayanışma kültürü oluşturulmalıdır. Esasen başarılı olmuş örgütlere bakıldığında zaman, örgüt sahiplerinin yöneticilere ve çalışanlara özerklik, güven, aidiyet gibi kavramlarda rahat bir çalışma zemini sunduğu görülmektedir. Örgütsel güvenin öncülleri ve çıktılarını Şekil 7'den görebilmek mümkündür.

Şekil 7: Örgütsel Güvenin Öncülleri ve Çıktıları

Kaynak: Polat, 2009: 57.

Güven tesis edici ve sürdürülmesine yardımcı davranışlar, lider yöneticilerinin meydana getirebilecekleri en önemli sosyal sermaye yatırımlarıdır. Güvenden mahrum olan bir örgütte güven tesis etmek zordur. Fakat güveni kazanmak ve teşvik etmek mümkündür ve yöneticiler var olan güveni güçlendirecek adımlar atarak güveni örgütsel işleyişte güçlü kılabilirler (Cohen ve Prusak, 2001: 71).

Örgütsel güveni teşvik etmek ve geliştirmede lider olarak sahip olunması gereken davranış ve nitelikler sergilemek, güvenmek ve güvenilir olmanın ve bu duyguları örgütsel ortamda yaymanın yanı sıra ilişkilerde açık olmak ve açıklığı teşvik etmek de önemli unsurlardandır (Cohen, ve Prusak, 2001: 72).

Güvenin yerleşmesinde şeffaf olmak ve bu yönde bir eğilim geliştirerek örgütsel süreçlerde gelişimini sağlamak, güvenin örgütsel ortamda geliştirilmesinde önemli rol oynar (Ekinci, 2010: 58).

Örgütsel sosyal sermayesi yüksek olan örgütlerde, örgüt içi hedeflere ulaşmak ihtimali yüksektir. Bu tip örgütlerde, personel arasındaki uyum en yükseğe çıkmış, yapılan işten kaynaklanan çatışmalar, tartışmalar en aza inmiştir. Ayrıca, örgüte ve onun liderine bağlılık artmış, gönüllülük yüksek bir tercih olmuştur. Sosyal sermayesi yüksek örgütlerde çeşitli kademelerdeki örgüt üyeleri risk alabilme, planlama yapabilme, hesap vermek gibi temel süreçlerden çekinmemektedirler. Bu tip örgütlerde yeni fikirlere her zaman büyük bir ilgi gösterilmiştir.

Örgütsel güvenin sağlanmasında, yöneticilere büyük görevler düşmektedir. Yönetici örgüt çalışanlarına karşı adeta güven içerikli rol model olmalıdır. Lider pozisyonundaki yöneticiler adalet, dürüstlük, itimat gibi kavramları örgütlerde politika haline getirmek zorundadırlar. Aksi takdirde güvenilir olmaktan uzak bir yöneticinin bulunduğu örgütlerde güven ve dolayısıyla sosyal sermaye tesisi zordur.

1.1.10. Sosyal Sermaye ve Yoksulluk

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca her toplumda görülmüş bir sosyal olgudur. Yoksulluğa sadece ekonomik olgu olarak yaklaşmak meseleye dar açıdan yaklaşmak olur. Konunun sosyal, psikolojik, fiziki boyutları bulunmaktadır. Bir toplumda sosyal sermaye seviyesi istenilen seviyelerdeyse toplumsal ve bireysel yaşantıda birlik ve beraberlik sağlanacaktır. Sosyal sermaye, dayanışma ruhunu ilişkilere yansıtmasından dolayı ilgili toplumda muhtaç, yoksul ve kimsesizler üzerinde olumlu sonuçlar meydana getirmektedir. Sosyal sermayesi yüksek toplumlarda da yoksul insanlara yönelik yardım faaliyetleri ve organizasyonları artar. Konuyla ilgilenen dernekler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları, gönüllülük esasına dayanarak sosyal sermayenin ana motiflerinden olan yardımlaşma unsurunu ön plana çıkartırlar. Konuyla ilgili olarak Altay (2007) şu tespitleri yapmaktadır:

Devletin fonksiyonlarını özellikle sosyal fonksiyonlarını azaltmasıyla bunları ikame etmek üzere formel olmayan kurumlar oluşacaktır. İşte sosyal sermayenin temel ögesi olan sivil organizasyonlar bu kapsamda değerlendirilerek, özellikle yoksulluk bağlamında değerlendirilebilir.... Bir toplumda sosyal sermayenin gelişmesi insan ve kaynakları bir araya getirir. Gelir dağılımının eşit olmadığı toplumlarda sosyal sermayenin geliştirilmesi farklı grupların bir araya getirilmesine ortam hazırlayacak sosyal sermaye ile yoksulluğun azaltılması ve sosyal uyumun artırılmasında önemlidir (Altay, 2007: 348).

Yoksulluğu en aza indirmek için çaba sarf eden uluslararası kuruluşlar, sosyal sermaye olgusunu bir tedbir olarak ön plana çıkarır. Yine bu kuruluşlara göre

sosyal sermaye olgusu, dayanışma ruhu ve yardım ağlarıyla şekillenmekte, yoksulluğu azaltmak için aile üyeleri, komşular, yakın dostlar arasındaki cemaatler, etnik bağlar temelindeki geleneksel ilişkilerin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Bütün bu ilişkilerin sosyal sermaye şemsiyesi altında, yoksulluğun önlenmesinde önemli bir merhale olarak görülmektedir. Yoksul toplumlarda yapılması gerekenler, yerel örgütlenmeler, eş dost, akrabalık sistemleri, yoksulların kendi aralarındaki dayanışma ağlarıdır. Yoksulluğun azaltılması bağlamında uluslararası kuruluşlar gerekli olan sosyal sermayenin tesisi için dış desteğe de ihtiyaç olduğunu işaret etmektedir. Bu dış destek, sivil toplum kuruluşları, din motifli örgütlenmeler eliyle sağlanacaktır. Devletin buradaki konumu ise bu tip organizasyonların eşgüdümünü ve koordinasyonunu sağlamak olacaktır.

1.1.11. Sosyal Sermaye ve Yatırım İlişkisi

Sosyal sermayenin olumlu yönde etkilediği bir diğer önemli husus da sosyal sermaye ve yatırım ilişkisidir. Bir ekonomide gerek bireysel gerekse kurumsal yatırımcıların, karar alma süreçlerine etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bunların başında ise sosyal sermayenin temel unsurlarından birisi olan güven gelmektedir. Güven olgusunun varlığı, yatırımcılara kendi plan ve projelerinin gerçekleştirilmesi hususunda olumlu yönde net bir bakış açısı kazandırır. Nitekim Gökalp (2003) konuyla ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

Güvenli, hukuki altyapının olmadığı, mevduatların kamulaştırmaya maruz kalabileceği veya sözleşmelerin hukuki koruma altında olmayabileceği ülkelerde girişimcilerin yatırım yapma ihtimali zayıftır. Hükümetlerin kamulaştırma yapması ve sözleşmeleri reddetmesi riski konusunda, iş aleminin algılamalarıyla iktisadi büyüme arasında güçlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla büyümenin hem toplum hem de yatırımcılar için daha fazla güvenin olduğu, istikrarlı hükümet eylemlerine bağlı olduğu, hükümetin toplumun güvenini kazanması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Gökalp, 2003: 166).

Başka hedefler için yapılan çalışmalar sosyal sermaye yatırımı olarak kendisini gösterebilir. Bireylerin iletişim veya ulaşımını kolaylaştıran fiziksel sermayeye yapılan yatırımlar sosyal sermayenin ortaya çıkarılmasını kolaylaştırabilir (Schmid, 2000: 162).

1.1.12. Sosyal Sermaye ve Üretimde Verimlilik

Sosyal sermayenin olumlu olarak etkilediği alanlardan birisi de üretimde verimlilik. Üretimde verimlilik kaynakların etkin kullanımını sağlayarak gelir üretilmesinde önemli rol üstlenir. Üretim faaliyeti içerisinde yer alan ticari işletmelerde sosyal sermayenin tesis edilmesi, örgütlerin hedeflerine ulaşarak ait oldukları ülke ekonomisine katkı sağlayacaklardır. Bir ticari işletmede gerek bireysel gerekse kurumsal çerçevede güvenin sağlanması o işletmede sosyal sermaye olgusunun sağlandığını işaret eder. Sosyal sermayenin temel unsurlarından olan güvenin bir ticari örgütte sağlanması, her şeyden önce o kurumda merkezileşmeyi en aza indirir. Bu durumda içsel hale gelen denetim mekanizmasına bağlı olarak işletmelerin faaliyetlerinin verimliliği açısından hiçbir personele rahatsızlık vermeyen bir kontrol süreci meydana gelir. Güven olgusunun tesis edilmediği bir örgütlenme modelinde ise merkezileşme ve otoriter bir denetim mekanizması ortaya çıkmakta, katı bir dışsal denetim devreye girmektedir. Bu nedenle bir ticari örgütte sağlanan sosyal sermaye o kurumun verimliliğini artıracak, bu durumda üretime olumlu yansıtacaktır.

Sosyal sermayenin bir arada kümelenme oluşumu üzerinde önemli etkileri vardır. Kümelenme, yoğun bilgi alışverişinin yapıldığı firmalar, finans ve kamu sektörü arasında çok yönlü ilişkilerin, esnek ağların kurulduğu böylece yenilikçilik ve ekonomik kalkınma sağlandığı ve genelde mekan olarak bir yerde yoğunlaşan bir sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye, sağladığı ekonomik avantajlarla bu tür başarılı kümelerin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Sosyal sermayenin yüksek olduğu kümelerde de geliştirilen sosyal ağlar, firmaların yatırımlar, hizmetler ve tedarikçiler hakkında daha bilgili kararlar almasına yardımcı olduğu için, bu tür yerlerde bilgi ve yenilikçilik çok daha kolay ve istekle transfer olabilmektedir. Bunun yanı sıra sosyal sermaye, işbirliği ve dayanışma boyutlarını içerdiği için özel sektörle üniversiteler ve araştırma kuruluşları arasındaki bağı güçlendirmektedir. Tüm bunlar sosyal sermayenin üretime yönelik olumlu etkilerinin yansımalarıdır. Sonuç olarak sosyal sermaye, üretimde verimliliği artırıcı bir unsurdur.

2. SOSYAL SERMAYE VE KALKINMAYA DAİR GÖRÜŞLER

Sosyal sermayenin ekonomik ve toplumsal süreciyle ilgili araştırmalar dört farklı şekilde incelenebilir. Bunlar, toplumsal görüş, ağ görüşü, kurumsal görüş ve sinerji görüşüdür.

2.1. TOPLUMSAL GÖRÜŞ

Bu görüş toplumsal açıdan ele alındığında sosyal sermayeyi yerel örgütler, kulüpler, sivil toplum örgütleri gibi oluşumlarla açıklamaktadır. Toplumun geneli açısından önemli olan bu oluşumların sayısı ve yoğunluğu, sosyal sermayenin daha iyi ve pozitif olmasını sağlamaktadır (Woolcock ve Narayan, 2000: 9). Toplumsal yaklaşım, sosyal sermayenin verimliliğini temel alır. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranları, mahalli sorunlara olan duyarlılık ve ağlara dahil olma durumuyla sosyal sermayenin seviyesi tespit edilebilir. Bu unsurların ekonomik bakımından bireyler ve sermaye sahipleri arasında güvene dayalı aktif bağlantıları tesis ettiği için getirileri olduğu ve toplumsal bakımdan iş ve işlem maliyetlerini azalttığına ilişkin yaklaşım toplumsal görüşün temelini oluşturur (Ekinci, 2010: 114). Bu yaklaşım toplumun en büyük hedefinin zenginlik meydana getirmek olduğu iddiasındadır. Bu yaklaşımın, sosyal sermayeye dinamizm kazandıran bir etkisi olduğu ifade edilmektedir.

2.2. AĞ YAKLAŞIMI

Ağ açısından ele alındığında grup ve firmalar gibi örgütler açısından da yatay ve dikey ilişkiler, aile, ortak değerler etrafında birleşme ön plana çıkmaktadır (Woolcock ve Narayan, 2000: 9). Toplumda yaşanan güçlü ağ yapıları bireylere, ailelere veya gruplara toplumsal kimlik ve ortak hedeflerde birliktelik kazandırır. Sosyal ağlar, toplumsal katmanlar arasında işbirliği ve dayanışma ruhu gibi sosyal sermayenin temel unsurlarını hayata geçirerek girişimciler, iş grupları ve bilgi alışverişi yoluyla önemli ekonomik getirilere neden olmaktadır (Ekinci, 2010: 115).

2.3. KURUMSAL YAKLAŞIM

Bu yaklaşımda politik, yasal ve kurumsal çerçeve ön plana çıkmaktadır. Sosyal grupların ortak davranışları formel kurumların kalitesine bağlı olan iki yön bulunmaktadır. İlk olarak karşılaştırmalı tarih ve içerik ya da devletin faaliyetleri.

İkinci olarak toplumun politik, yasal ve ekonomik kurumların artan etkinliğidir (Woolcock ve Narayan, 2000: 9). Bu yaklaşımda sivil toplum ve sosyal ağların işlerini politik, yasal, kurumsal ortam belirlemektedir. Kurumsal yaklaşıma göre, resmi veya sivil kurumların niteliği, hükümetlerin yönetim performansı gibi unsurlar kurumsal görüş bakımından önem taşımaktadır (Ekinci, 2010: 115). Bu görüşe göre, toplum düzenini sağlayan kurallar, hak ve özgürlükler, bürokrasi ne kadar kaliteli olursa ekonomik kalkınma üzerinde o kadar olumlu etkide bulunabilirler. Bunun yanında kurumsal yaklaşım, sosyal sermayenin yoksulluk oranlarını düşürdüğü ve gelir dağılımının daha adaletli olmasında olumlu etkilere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Ekinci, 2010: 115). Tablo 9'dan sosyal sermaye ve kalkınmaya dair perspektifleri görebilmek mümkündür.

Tablo 9: *Sosyal Sermaye ve Kalkınmaya Dair Perspektifler*

İncelenen Yön	İçeriği
Toplumsal İçeriği Bakımından	Toplumsal bakımdan ele alındığında sosyal sermaye, yerel örgütler, kulüpler, birlik, sivil toplum örgütleri gibi oluşumlarla açıklanmaktadır. Toplumun ortak ilgileri açısından önemli olan bu grupların sayı ve yoğunluğu, sosyal sermayenin daha iyi ve pozitif olmasını sağlamaktadır. Yerel Kuruluşlar Sivil Toplum Örgütleri
Ağ İlişkileri Bakımından	Ağ açısından ele alındığında grup ve firmalar gibi örgütler açısından da yatay ve dikey ilişkiler, aile, ortak değerler etrafında birleşme ön plana çıkmaktadır. Burada 2 temel nokta söz konusu olmaktadır. Grup üyeleri arasında bebek bakıcılığı, iş referansı, acil durumlar gibi üyelerin değer verdiği hizmetler açısından faydalar söz konusu olmakla birlikte grup bağlılığı üyeleri bilgiden izole ederek başka konularla ilgili bilgilerden uzaklaştırabilir (örneğin istihdam fırsatları) zayıf ağlar girişimcilik konusunda da zayıf olmayı beraberinde getirebilir. Girişimciler İş Grupları Bilgi araçları
Kurumsal İlişkiler Bakımından	Kurumsal açıdan ele alındığında, politik yasal ve kurumsal çerçeve vurgulanmaktadır. Sosyal grupların ortak davranışları formel grupların kalitesine bağlı olan iki yön bulunmaktadır. İlk olarak karşılaştırmalı tarih ve içerik ya da devletin faaliyetleri. İkinci olarak toplumun politik, yasal ve ekonomik kurumlarının artan etkinliği. Genel güven düzeyi, hukuk kuralları, hak ve özgürlükler, bürokrasinin kalitesi

	<p>gibi. Bu açıdan ele alındığında Sosyal Sermayenin yoksulluk oranını azalttığı en azından gelir eşitsizliklerini minimuma indirdiği savunulmaktadır. Sosyal sermaye terminolojisini kullanmamakla birlikte Rodrik 'de zayıf kurumlara sahip ekonomilerin dış şoklar karşısında daha kırılğan durumu olduğuna değinilmektedir.</p> <p>Özel sektör Kamu sektörü</p>
Sinerji Etkisi Bakımından	<p>Sinerji açısından ele alındığında ise, ne devlet ne de toplum ne tamamen iyi ne de tamamen kötüdür. Devlet ve sivil gruplar ortak amaçlara yönelik olarak hedef belirlemelidir. Devlet firmalar ve toplum açısından kaynakların artırılması, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konular farklı sektörlerden ortaklıkları gerektirmektedir. Bu noktada kalkınma araştırmaları ve deneyimleri için sinerji kavramı ön plana çıkmaktadır.</p> <p>Devlet sadece parasal istikrar, kamu sağlığı, evrensel eğitim gibi kamu mallarını sağlamakla değil, aynı zamanda sınıflar arası sınır, cinsiyet... (etnik kimlik, ırk, din) sınırlarını da dikkate almak durumundadır.</p> <p>Üretim ortamı, iyi yönetim, kurumsal çevrenin yönetilmesi gerekmektedir. Karşılıklı destekleyici ilişkilerin olmadığı bir ortamda sinerjiden söz edilemeyeceği gibi zayıf kamu kurumları güçlü otorite ile zayıf vatandaş karmaşı bir durum politik istikrarsızlıkları yolsuzlukları ve artan eşitsizlikleri ortaya çıkarır. Bu koşullarda sermaye çıkışının nedenini oluşturur.</p> <p>Sivil Toplum Firmalar Devlet</p>

Kaynak: Woolcock ve Narayan, 2000: 9.

2.4. SİNERJİ YAKLAŞIMI

Bu yaklaşıma göre, devlet ve sivil oluşumlar birlikte hareket ederek ortak hedeflere yönelmelidir. Devlet, firmalar ve toplum açısından kaynakların etkin kullanımı kaynakların etkin kullanımı kaynakların artırılması, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili konular farklı sektörlerden ortaklıkları gerektirmektedir. Hükümetler, özel sektör ve diğer oluşumlar kolektif hedeflere ulaşmada farklı düzeyde etkileri bulunmaktadır. Sinerji yaklaşımı bu noktada kendisini göstermekle ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için hükümetler, istenilen resmi kurumlar ve sivil topluma dair bütün oluşumların birbirlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bu durumda olumlu neticeler alabilmek için sözü edilen bu aktörler arasında bağlantılar kurulması, işbirliği ve dayanışma ruhu tesis edilerek sinerji oluşumu

gereklidir. Bu yaklaşımda hükümetler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişim, ortak değerler ve ortak hedefler önem kazanmaktadır.

3. SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Sosyal sermayenin ölçülmesiyle ilgili bir takım sıkıntılar bulunmaktadır. Buna rağmen birçok ülkede sosyal sermaye düzeyinin tespiti amacıyla çeşitli yöntemler uygulanmış, ülkelerin sosyal sermaye seviyesi ölçülmeye çalışılmış, bu seviyeye bakılarak sosyal sermayenin kalkınma üzerinde önemli bir rolü olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaları Tablo 10'dan görmek mümkündür.

Tablo 10: *Sosyal Sermayeye İlgili Uluslararası ve Ulusal Bazlı Araştırmalar*

		Araştırmayı Yapanlar	Araştırmanın Yapıldığı Ülke ve Yıl	Uygulanan Metod	Araştırmanın Bulguları
Karma Ülke Araştırmaları		Dünya Bankası	47 Ülke (1996)	Korelasyon	Sosyo-ekonomik kalkınma göstergeleri ile sosyal sermaye arasından güçlü bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir.
		Jan Fidemuc Kalarita Gerxhani	15 AB Ülkesi ve 13 AB aday ülke (2004)	Logit Model	Eğitimli bireylerin yüksek sosyal sermayeye sahip olduğu, yüksek gelirin yüksek sosyal sermayeye neden olduğu, ayrıca kırsal alanda yaşayanların ağlara daha fazla katıldığı sonucuna varmışlardır.
		Paul Whiteley	34 Ülke (2000)	Temel Bileşenler Analizi	Sosyal sermayenin ekonomik büyümeyi artırdığı, aynı zamanda beşeri ve fiziki yatırımı teşvik ettiğini tespit etmiştir.
		Sjoerd Beugelsdijk Ton van Schaik	7 Avrupa Ülkesi (2003)	Regresyon Yöntemi	Güven ile büyüme arasından güçlü bir korelasyon bulunmazken, aktif grup üyeliği ve yatay ağlar ile büyüme arasındaki korelasyonun güçlü olduğu tespit

					etmişlerdir.
Gelişmiş Ülke Araştırmaları		Sriya Iyer Michal Kitson Bernard Toh	ABD (2000)	Logit Model	Eğitimin, istihdamın, aynı yerde uzun süre ikamet etmenin sosyal sermayenin artmasını pozitif etkilediği, kırsal alanda kenttekilere göre sosyal sermaye seviyesinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.
		Terrence Casey	İngiltere (1999)	Korelasyon Yöntemi	Ekonomik performans ile sosyal sermaye arasında doğrusal bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.
		Jean Marc Collois Francis Aubert	Fransa (2005)	Temel Bileşenler Analizi	Sosyal sermayenin büyüme üzerine pozitif etkisini tespit etmişlerdir.
		Fabio Sabatini	İtalya (2005)	Temel Bileşenler Analizi	İçsel sosyal sermayenin kalkınma ile negatif, dışsal sosyal sermayenin ise pozitif ilişkili olduğunu tespit etmiştir.
		Paul Bullen Jenny Onyx	Avustralya (1997)	Faktör Analizi	Demografik özelliklerle sosyal sermayenin her zaman ilişkili olabileceği sonucuna varmışlardır.
		Andrew Woodhouse	Avustralya (2002)	Temel Bileşenler Analizi	Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasında pozitif ilişki olduğunu tespit etmiştir.
Gelişmekte olan Ülke		Deepa Narayan Land Pritchett	Tanzanya (1996)	Regresyon Yöntemi	Yüksek sosyal sermayenin, yüksek gelire neden olduğu sonucuna varmışlardır.
		Anirudh Krishna	Hindistan (1998)	Regresyon Yöntemi	Yüksek sosyal sermayenin, yüksek kalkınma ile ilişkili olduğu sonucuna varmıştır.
Ulusal Araştırmalar		Arı Hareketi	15 il (2005)	Anket Cevaplarının Yüzdeleri	Türk toplumu sosyal sermaye düzeyi düşük çıkmıştır.
		TESEV	17 il (2000) 12 il (2003) 20 il (2004)	Anket Cevaplarının Yüzdeleri	En güvenilir kurumun Türk Silahlı Kuvvetleri olduğunu tespit etmişlerdir.
		Nalan Yetim	Mersin (2002)	Ki-Kare	Kadın girişimcilerin sosyal sermayeyi harekete geçirici yetenek ve becerilere sahip oldukları değerlendirilmiştir.

Kaynak: Keskin, 2008: 58.

İngiltere'nin ekonomik refahı daha fazla olan, güney bölgesi ile daha az olan kuzey bölgesi arasındaki gelişmişlik farkının oluşmasında, sosyal sermayenin rolünün bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla 1999 yılında yapılan araştırmada, dört gösterge kullanılmıştır: Kentsel katılım (seçimlere katılım, gazete okuma oranı, kanunsuzluğu protesto vb. eylemlere katılma), sosyal ve politik güven, gönüllü aktivitelere ve organizasyonlara katılım ile mesleki derneklere ve ticaret odalarına üyelik. Ekonomik performans göstergeleri olarak ise kişi başına gelir ve işsizlik göstergeleri kullanılmıştır. Araştırmada İngiltere 11 bölgeye ayrılmış ve her bölgeden nüfus yoğunluğuna göre 125 ile 60 arasında değişen kişilerle görüşülmüştür. Yüz yüze yapılan ankette, Dünya değerler anketi ile İngiliz tutum anketi sorularından faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda ekonomik performans ile güven arasında güçlü bir korelasyon bulunmuştur.

Güven düzeyinin en fazla Güney bölgelerinde olduğu ve kuzeye gittikçe azaldığı tespit edilmiştir. Kentsel katılım ile ekonomik sonuçlar arasında ise ilişki bulunamamıştır. Kentsel katılımın tüm bölgelerde birbirine yakın olduğu görülmüştür. Güney bölgelerde daha fazla olan gönüllü aktiviteler ve organizasyonlara katılım ile ekonomi gelişme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Buna karşın mesleki dernekler ve ticaret odalarına üyelik arasında ise beklenmedik şekilde negatif ilişki bulunmuştur. Bu göstergedeki oranların kuzey bölgelerde daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Terrence, 2004: 56).

4. SOSYAL SERMAYENİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türk toplumunda sosyal sermaye seviyesini belirlemek için yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalarda sosyal sermaye seviyesinin istenilen noktada olmadığı görülmüştür. Buradan hareketle Türk toplumunda sosyal sermaye bilincinin ivedilikle tesis edilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

4.1. SOSYAL SERMAYENİN TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

Türkiye ekonomisinde kalkınma sürecinde problem sadece fiziki sermaye yetersizliği olarak algılanmış, sürecin bireysel ve sosyal boyutu pek dikkate alınmamıştır. Bugüne kadar yapılan istikrar programlarında beşeri ve sosyal sermayeye hiç yer verilmemiştir. Osmanlı döneminden beri ülke çok çeşitli ekonomik krizler yaşamış ve bu krizlerin çözüm yollarında beşeri ve sosyal

sermayeye yer verilmediği için istenilen sonuçlara ulaşamamıştır. Türkiye’de bireyler arasında yaşanan güven ve iletişim eksiklikleri birçok sosyal probleme yol açtığı gibi ekonomik faaliyetlerde olumsuzluğa yol açmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de her alanda güven seviyesi yüksek sosyal sermaye bilincine sahip bilgili insanlara gereksinim duyulmaktadır (Karagül, 2002: 138).

Türkiye’de çeşitli tarihlerde sosyal sermaye seviyesini ölçmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda Türk toplumunun sosyal sermaye seviyesinin istenilen noktada olmadığı görülmüştür. Altay (2007) konuya şu şekilde açıklık getirmektedir:

Bir toplumda sosyal sermayenin temel belirleyicisi olarak kabul gören kişiler arası güvenin ölçülmesi 1995-1996 yılları arasında yürütülen Dünya Değerler Anketinde sorulan bir soruda gizli görünmektedir. Yakın çevrenizden olmayan kişilerle ilişkilerinizde çok dikkatli ve temkinli mi davranırsınız yoksa insanlara güvenir misiniz? Şeklinde yöneltilen soruya birçok ülkeden yine birçok ve birbirinden farklı bireylerden, sunulan seçeneklerden birini seçmeleri istenmiştir. Bunlar: çok dikkatli ve temkinli davranırım ile insanlara güvenirim seçenekleridir. Toplumdaki sosyal sermaye düzeyinin, güven unsurunun temel belirleyici olarak kabul edeceği bir araştırmada ikinci seçeneğe verilen cevapla doğru orantılı olacağı açıktır. Dünya Değerler Anketinin Türkiye açısından sonuçlarına bakıldığında sosyal sermaye açısından iyi bir durumda olmadığı görülmektedir.

Çünkü ülkemizde insanlara güvenirim diyenlerin oranı yüzde 6.5 gibi çok küçük bir oran çıkmıştır. Bu ankette yakın oran paylaştığımız tek ülke yüzde 2.8 ile Brezilya’dır. Güven unsurunun çok yüksek olduğu ve buna bağlı olarak yüksek bir sosyal sermayeye sahip ülkelerin gelişmiş ülkeler ve özellikle de İskandinav ülkeleri olduğu dikkat çekmektedir... Yapılan ankette söz konusu oranlar Norveç’te yüzde 65.3, İsveç’te yüzde 59.7, Kanada’da yüzde 52.4 düzeyinde gerçekleşmektedir. Türkiye’de sosyal sermayenin ölçümüne yönelik çalışmaları sayısı henüz çok azdır. Sosyal sermaye konusunda sadece Türkiye’yi kapsayan önemli bir çalışma 2005 yılında Infacto Research çalışma grubunca yapılan araştırmadır. Bu araştırma 15 ilin kentsel ve kırsal bölgelerinde 18 yaş üstü (18-24 yaş aralığındaki nüfus) 1216 kişi ile yapılan bir örnekleme çalışmasıdır. Sonuçları 27 Şubat 2006 tarihinde kamuoyuna açıklanan araştırma bulguları çok genel olarak şöyledir:

- Türk toplumunda sosyal sermaye düzeyi düşüktür;
- Sosyal sermaye siyasi ve sivil katılım, sorgulamadan itaat, hoşgörüsüzlük gibi kavramların ilişkili olduğu göz önünde tutulmalıdır;
- Derneklerin yaygınlaşması ve siyasi katılımın artmasının yolu sosyal sermaye düzeyinin yükseltilmesinden geçmektedir.
- Genelleştirilmiş güven ve sivil katılım, daha iyi işleyen demokrasi için tetikleyici rol oynayacak değişkenlerdir.
- Türkiye’nin de yer aldığı AB üyesi ve aday ülke statüsündeki ülkelerle karşılaştırmalı yapılan bir çalışmada Norris tarafından 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. AB üye ve üyeliğe aday ülkeler arasında yapılan ve sosyal sermaye karşılaştırmasını içeren çalışmada Türkiye’nin sosyal

sermaye düzeyi 47 ülke içinde 45. sırada görünmektedir (Altay, 2007: 352).

Tablo 11. Bazı Ülkelere Ait Güven Ölçümü (%) (1995-1996) ve 1990-1999 Ortalama Büyüme Oranları İle KBDMG Dolar (1999)

Ülke adı	Güven	KDMG	Büy.Or.	Ülke adı	Güven	KDMG	Büy.Or.
Norveç	65,3	33470	0,5	İtalya	35,3	20170	0,1
İsviçre	59,7	38380	3,0	Belçika	33,2	24650	0,2
Danimarka	57,7	3250	0,3	Avusturya	31,8	25430	0,7
Hollanda	55,8	24140	0,6	İngiltere	31,0	23590	0,2
Kanada	52,4	20140	1,2	Kore	30,3	---	1,6
Finlandiya	47,6	24730	0,4	Çek Cumh.	30,3	5020	0,0
İrlanda	47,4	21470	0,6	İspanya	29,8	14170	0,1
Japonya	46,0	32030	0,3	Meksika	28,1	4440	1,8
İzlanda	43,6	---	1,0	Macaristan	24,6	4640	-0,3
Almanya	41,8	25620	0,4	Fransa	22,8	24170	0,4
İsveç	41,0	26700	0,4	Portekiz	21,4	11130	0,0
Avustulya	39,9	20950	1,1	Türkiye	6,5	2900	1,7
Amerika	35,6	31910	0,9	Güney A.	18,2	3170	1,8
Hindistan	37,9	440	1,8	Arjantin	17,5	7550	1,3
Şile	21,9	4630	1,5	Brezilya	2,8	4350	1,4
Nijerya	19,2	260	2,5				

Kaynak: Karagül ve Masca, 2005:47-48.

Dünya ülkelerine genel olarak bakıldığında zengin ve yoksul ülkeler arasındaki fark sadece mevcut kullanılabilir doğal kaynaklar değildir. Örnek olarak:

İsviçre kakao yetiştirmemesine rağmen çikolata sektöründe dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır. Japonya topraklarının %80'i dağlık, tarım ve hayvancılığa elverişli olmamasına rağmen bugün ekonomisi dünyanın önde gelen ekonomilerinin başında gelmektedir. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ekonomileri 150 yıl öncesinde bir anlam ifade etmez iken bugün gelişmiş ve zengin ülkeler arasındadır. Almanya İkinci Dünya Savaşından sonra kaybolan bütün fiziki sermayelerine rağmen kısa sürede ekonomik gelişmesini tamamlayıp dünyanın sayılı ekonomileri arasına girmiştir. Bu adı geçen ülke ekonomilerindeki büyük bir gelişme ivmesi kazandıran unsur kuşkusuz beşeri ve sosyal sermaye kavramı olmuştur. İşbirliği içinde, güvene dayalı, ortak hedeflere inanmış çalışmalar bu ülkeleri kalkınma hamlesine doğru yöneltmiştir. Türkiye'de toplumu sarsan güvensizlik duygusu, önemli ölçüde verimliliği ve işgücü performansını düşürmektedir. Bu durum şüphesiz ekonomiye olumsuz yansımakta ve verimliliği düşürmektedir.

4.1.1. Sosyal Sermayenin İktisadi ve Siyasi Etkileri

Sosyal sermaye fonksiyonel bir olgu olduğu için birçok alanda etkisini göstermektedir. Bunlardan birisi de sosyal sermayenin o ülke ekonomisine sağladığı ekonomik ve siyasi etkilerdir. Türkiye gibi sosyal sermaye bilinci gelişmemiş ülkelerde, sosyal sermaye eksikliğinin ülke ekonomisini ve siyasetini olumsuz yönde etkileyeceği açıktır.

Bir toplumda sosyal sermaye eksikliğinde kendi içinde kapalı bir anlayış sergileyen, ortak toplumsal hedefleri gerçekleştirmek için diğer kesimlerle dayanışma içine girmeyen gruplardan oluşan parçalanmış bir toplumsal yapı ortaya çıkar. Bu şekilde meydana gelen sosyal sermaye yoksunluğunun o ülke ekonomisinde ekonomik işlemlerin gereği gibi olmaması, anonim ortaklık bazında istenilen sonuçların alınmaması, bu nedenle zenginliğin tabana yayılamaması, ekonomideki küçük orta boy işletmelerin verimli çalışmaması ve örgütlerin yeteri kadar profesyonelleşememesi gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir (Aslan ve Özen:2006, 132). Türkiye'de sosyal sermayenin istenilen seviyede olmamasından dolayı bu sayılan olumsuz sonuçlar yaşanmaktadır.

Düşük güvenli toplumlarda istikrarlı iktisadi örgütleri gerçekleştirmek zordur. Türkiye'de sosyal sermaye seviyesinin düşüklüğünün firmalar üzerine

yansımalarından birisi de, firmaların özellikle büyük ölçekli firmaların mülkiyet yapısının aile şirketleri şeklinde oluşmasıdır. Böyle firmalarda yönetim ve mülkiyet, genelde kan bağına dayanan bir anlayışa dayanır. Her ne kadar profesyonel yöneticilere imkan tanınsa da, onlara kayıtsız, şartsız sınırsız şekilde itimat ve yetki tanınması mümkün olmayabilir. Böyle bir durumun olumsuz etkisi, kurumsal performansı istenilen seviyeye getirememek olabilir.

Ticari yaşamda güven eksikliğinin bir diğer yansıması da bir araya geldiklerinde sinerji ve katma değer meydana getirecek olan ortaklıkların, güven eksikliği nedeniyle uzun ömürlü olamaması veya baştan kurulamamış olmasıdır. Böyle bir durum şüphesiz ekonominin geneli açısından bir kayıptır. Türkiye’de bu durumun örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. Gerek uluslararası gerekse ulusal zeminde yapılan çalışmalardan hem de toplumsal yaşamdaki günlük olaylardan çıkan sonuç Türkiye’de sosyal sermaye seviyesinin istenilen noktada olmadığıdır.

Kuşkusuz bu olumsuz durumun toplumsal yaşamda kendini hissettirmesi kaçınılmazdır. Güven seviyesinin düşüklüğü, sosyal çatışmalara yol açacak, yaşam kalitesi o toplumda istenilen noktada olmayacak, toplumsal çözümler yaşanacaktır. Kısacası sosyal maliyetleri artıracak olumsuz neticelere yol açacaktır.

Sosyal sermaye, her şeyden önce bir kültür seviyesini işaret eder. Dayanışma, güven, paylaşım, hoşgörü ve saygı gibi sosyal sermaye motiflerinden yoksun bir toplumda siyasi istikrarı sağlamak zordur. Birbirine saygısı ve tahammülü kalmamış bireylerden oluşan bir ülkede siyasi görüş farklılıklarından dolayı büyük toplumsal karışıklıklar çıkabilmektedir. Bu durumda o ülkede iç karışıklığa neden olup toplumsal huzursuzluğa neden olabilmektir. Böyle bir olumsuz tablonun örneklerini Türkiye’nin siyasi tarihinde görebilmek mümkündür.

Bir ülkenin bireyleri, siyasi farklılıkları, hoşgörü çerçevesinde değerlendirip bunu bir demokrasi kültürü gibi algılayıp sosyal sermayenin temel değerlerini hayata geçirdikleri takdirde o ülkedeki olumlu siyasi atmosfer o ülkenin ekonomisine de yansıtacaktır. Sosyal barışı sağlamış ülkeler ekonomide de istenilen büyümeyi yakalamış ve kalkınma yolunda büyük mesafeler katetmişlerdir. Türkiye’de sosyal uyumu sağlayıp istikrarlı bir kalkınma çizgisine erişmek için bu durumu göz önüne almalıdır.

4.1.2. Türkiye’de Sosyal Sermayeyi Artırmaya Yönelik Politikalar

Türkiye’nin sosyal sermaye seviyesini artırmak için topluma yön veren kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. Bu konuda hükümetlere, siyasi partilere, sivil toplum kuruluşlarına ve cemaatlere önemli görevler düşmektedir. Bu kuruluşlar sosyal sermayenin temel unsuru konumundaki güven ve normların bilincinde olarak hareket etmeleri ve toplumsal bir dayanışma modelinin hayata geçirilmesi için gayret sarfetmeleri gerekmektedir. Kuşkusuz Türk halkına da bu konuda önemli görevler düşmektedir. Bencillik, sosyal sermayeye büyük zarar veren toplumsal bir olumsuzluktur. Herkesin kendisini düşündüğü bir toplumda sosyal sermayenin getirileri istenilen seviyede olmayacaktır. Sonuç olarak da o toplum kendi kendine zarar vermek noktasına gelecektir. Türkiye’de bu olumsuz tablonun yaşanmaması için hükümetlerden halka kadar bütün toplum kesimlerinin sosyal sermaye bilincine erişmesi ve bunu istikrarlı bir şekilde sürdürmesi gereklidir.

Türkiye’de sosyal sermayenin istenilen noktada olabilmesi için toplumsal güven seviyesini yükseltecek eylemlere ve organizasyonlara girişmek önem kazanmaktadır. Toplumsal yardımlaşma kuruluşlarının Türk toplumunda etkin noktalara getirilmesi sosyal sermaye artışına neden olacaktır. Sosyal sermayenin önemli göstergelerinden olan gönüllülük ve hayır kuruluşlarının toplumdaki fonksiyonelliği açısından baktığımızda Türkiye’nin iyi bir yere sahip olamadığı bilinmektedir. Türk toplumu da yine tarihten getirmiş olduğu güçlü bir yardımlaşma ve hayır kuruluşları arka planına sahiptir. Vakıfların bu konudaki tarihten kaynaklanan ve halen devam eden misyonlarını geliştirmek ve istikrarlı bir hale dönüştürmek sosyal sermayeye önemli bir katkı olacaktır (Şan, 2007: 80).

Türkiye ekonomisine bakıldığı zaman, ülkenin geri kalmış bir bölgesine, kalkınmaya yönelik söz konusu bölgeye dışarıdan kamu ve özel yatırım çekme temeline dayanan geleneksel modelden ziyade, o bölgenin yöresel unsurlarını harekete geçirecek bir modelin uygulanması kuşkusuz sosyal sermaye sayesinde gerçekleşecektir. Başarılı kalkınma modellerinin temelindeki gizli unsur olarak değerlendirilen sosyal sermaye kavramının Türkiye’de pek uygulanmadığı ve bilinmediğine şahit olunmaktadır (Altan, 2007: 224).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal sermaye, ortak faaliyetleri kolaylaştıran ve toplumsal düzeyde verimliliği artıran güven, normlar ve ağlar şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye, resmi kurum ve düzenlemelerin ötesinde yüz yüze ilişkiler ve sosyal yapılar içinde ortaya çıkan bir olgudur. Toplumların ekonomik alanda başarılı olabilmeleri doğrudan ilgili alanlardaki performansına bağlı değildir. Bu nedenle iktisadi kalkınma için ekonomik faaliyetler dolaylı olarak etkileyen sosyal faktörleri de dikkate almak gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal barışı, uzlaşmayı ve güven ile iletişim düzeyini temsil eden sosyal sermaye olgusu, son yıllarda iktisadi bir değer olarak literatürde önemli bir yer tutmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre, sadece fiziki sermayeye dayanılarak ve çeşitli yapısal tedbirler alınarak ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini beklemek kabul edilebilir olmaktan çıkmıştır. Sermaye kavramının zaman içinde kendi içerisinde gösterdiği değişim süreci, kalkınma sürecinde doğrudan veya dolaylı olarak etkisini göstermiş ve konuyla ilgili yapılan çalışmalar büyük yankılar uyandırmıştır. Buradan hareketle, sermayenin yeni biçimleri olan beşeri ve sosyal sermaye, kalkınmaya giden yolda ateşleyici bir unsur olduğu ortak kabul görmüştür. Sosyal sermayenin kendi içinde barındırdığı fonksiyonel boyutlarından ötürü kalkınma için vazgeçilmez bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Sosyal sermayeyi oluşturan temel unsurlardan birisi olan sosyal ağların, iş ve üretimdeki maliyeti azaltarak verimliliği artırdığı üretim, satış, pazarlama, dağıtım gibi konularda koordinasyon ve işbirliği zemini oluşturarak ekonomik hayata olumlu etkilerde bulunduğu ifade edilmektedir. Sosyal sermaye, bir toplumun gerek sosyolojik gerekse ekonomik anlamda değişim sürecine olumlu etkileri bulunan bir olgudur. Toplumdaki ilişkilerin niteliğini ve miktarını belirleyen normlar, ilişkiler, ağlar ve güven olgusu sosyal sermayenin unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermayenin ilgili toplumda yüksek olması, kaynakların etkin kullanımı ve ortak hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

Sosyal sermayenin olumlu etkilerinin birisi de ilgili toplumda sosyal dışlanmayı azaltmasıdır. Sosyal dışlanma, ilgili toplumdaki bazı bireylerin ve toplumsal katmanların sosyolojik, kültürel, siyasi yaşamdan ayrı tutulması veya kalmasıdır. Sosyal dışlanma, mekansal olarak bir dışlanma olmayıp genelde

ekonomik yetersizliklerden dolayı bireylerin toplumsal yaşamda çeşitli faaliyetlere katılamamak ve gerekli toplumsal desteği bulamamak gibi olumsuz bir durumu işaret etmektedir. Sosyal dışlanmayı, ilgili toplumda gelir dağılımındaki uçurumlar, işbirliği ve dayanışma ruhunun en aza inmesi, sosyal ilişkilerin çıkarıcılığa dayanması gibi bir çok neden meydana getirebilir. Sosyal sermaye, sosyal dışlanmayı ortadan kaldıracak önemli bir kazanımdır.

Sosyal sermaye, işbirliği ve dayanışma ruhu ön plana çıkardığı, gönüllü organizasyonları sağladığı, sosyal ilişkileri kuvvetlendirdiği için toplumsal sınıflar arasında sosyal barışı sağlamaktadır.

Sosyal sermayenin etkileri sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayıp, toplumsal ve bireysel yaşamda da kendisini göstermektedir. Sosyal sermayenin eğitim, sağlık, adalet, gelir dağılımı gibi bir çok konu üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkileri bulunmaktadır. Sosyal sermaye aynı zamanda beşeri sermaye kullanımına zemin hazırlar. Beşeri sermayenin kendisinden beklenen etkiyi gösterebilmesi büyük oranda sosyal sermayenin varlığına bağlıdır. Birey bazında analiz edildiğinde sosyal sermayeye sahip bireylerin daha sağlıklı, daha mutlu, kendisiyle, çevresiyle barışık oldukları ve yaşadıkları toplumun anti-sosyal davranışlarından da daha az zarar gördükleri görülmüştür. Sosyal sermayenin bireysel olarak faydalarının yanında kamusal boyutu olması dolayısıyla toplumsal faydaları da söz konusudur. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye yönünden güçlü olan toplumların daha güvenli, daha kültürlü, daha sağlıklı, daha başarılı yani daha çağdaş oldukları görülmektedir.

Bir toplumda sosyal sermaye seviyesinin yükselmesi, bireylerin toplumla, toplumun değerlerine, genel toplumsal düzenlemelere ve adalet sistemine uyumlarının artmasına, suç oranlarının azalmasına ve radikal hareketlerin güç kaybına uğramasına yol açmaktadır. İlgili toplumda sosyal sermaye seviyesinin yükselmesi bireyler arasında güvene dayalı ilişkilerin güç kazanmasına, bireylerin ve toplumsal grupların birbirleriyle daha önemlisi kamu otoriteleri ve siyasi rakipleriyle etkin iletişim kurabilmelerine, toplumsal konu ve sorunlarda karşılıklı işbirliğinin artmasına ve radikal eğilimlerinin azalmasına neden olmaktadır. Sermaye seviyesi yükselen toplumlarda karşılıklı ilişkiler daha problemsiz ve güvene dayalı olarak

sürdürülebilir, ortaya çıkabilecek problemler karşılıklı anlayış ve işbirliği içerisinde daha kolay çözülebilir. Sosyal sermayenin iletişimi ön plana alması, bireylerin ve grupların birbirlerini daha iyi anlamalarına, karşılıklı önyargılarını ortadan kaldırarak güven temelinde daha rasyonel ve güvenilir ilişkiler kurmalarına neden olmaktadır. Böyle bir durum iç karışıklıkları, marjinal eğilimleri törpüleyerek sosyal barışın sağlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Sosyal sermaye olgusu, önemli sosyolojik konulara dikkatleri çekerek eşitsizliklerin ve yoksulluğun açıklanması ve çözüm getirilmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Bir toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine, siyasi, hukuki ve ekonomik sisteme olan güven derecelerinin artması, işbirliği ve dayanışma ruhunun artması, sosyal demokrasinin ve toplumsal katılımın artması gibi sosyal sermaye çıktılarının yükselmesi anlamına gelmektedir. Sosyal sermaye stokunun kalkınma, verimlilik gibi konulara olumlu etkileri bulunması, sosyal sermayenin bir kamu malı olduğu düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Kamusal malların niteliği itibarıyla, bu tip mallardan tüm toplum faydalandığı için sosyal sermayenin olumlu dışsal yararlarından tüm toplum faydalanabilmektedir.

Kamusal mallarının, kamu otoritelerince makro plan ve programlar kapsamında yönlendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir program yapılmadığı takdirde ciddi bir karışıklık ve israf da ortaya çıkabilir. Bu süreç de, baskıcılıktan uzak, maddi olmayan toplumsal değerlerin önemsenerek sürece katılmalarıyla daha etkin hale gelebileceği dikkate alınmalıdır.

Böyle olmadığı takdirde olumlu olması beklenen dışsal faydalar, bireylerin ve grupların içlerine kapanmasına ve kendilerini dışlanmış hisseden kesimleri meydana getirerek dışsal maliyeti yüksek sonuçlara neden olabilecektir.

Sosyal sermayenin bir diğer olumlu etkisi de yoksulluğu en aza indirgeyecek politikalara destek olmasıdır. Şüphesiz sosyal sermayeden tek başına yoksulluk problemine çözüm beklemek yanlış olacaktır. Bununla birlikte, geliştirilen mücadele veya çözüm yollarında önemli bir unsur olarak kabul edilebileceği düşünülmelidir. Bunun yolu da kendilerini güvensiz, aciz, unutulmuş ve dışlanmış bir atmosferde hisseden kesimlerin toplumsal katılım süreçlerine dahil edilmelerinin yolunun açılması gerekmektedir. Yoksul kesimlerin yer almadıkları ve çözüme dahil

edilmedikleri, zengin ve güçlülerin ürettiği bir yoksullukla mücadele politikalarının başarılı olması mümkün değildir. Sosyal sermaye, bu eksikliği gidermede önemli bir fayda sağlar.

Sosyal sermayenin ana unsurlarından birisi olan güvenin ilgili toplumda tesis edilmesi, o toplumda sosyal sermayenin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bir ülkede bireyler ve kurumlararası ilişkilerde güvene yer verilmesi, sosyal barışı, verimliliği artıracak, gereksiz bürokrasiden ve işlemlerden kaçınılmış olacaktır. Sosyal sermaye örgütler üzerinde etkisini güven unsuru vasıtasıyla gerçekleştirir. Örgütlerin gelişim ve hedeflerine erişme sürecinde sosyal sermayenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Örgütlerde gerçekleşen sosyal sermayenin bir itici güç olarak motivasyon etkisi vardır. Sosyal sermaye örgüt bazında, ortak hedeflere uyum zemini meydana getirir. Örgüt içinde güven tesis edilmesinden dolayı sağlıklı bir bilgi paylaşımı gerçekleşecektir. Örgütte sağlanan güven dolayısıyla işe personel alma, işten çıkarma, eğitim giderlerini azaltma, sık personel değişikliklerine imkan vermeyerek örgütlerde istikrarlı bir yapı sergilenmesi ve örgüt için değerli bilgiyi koruyan düşük işgücü devir oranlarına neden olması, örgütlerde büyük bir motivasyonun oluşmasına yol açar.

Sosyal sermayenin bir çok olumlu etkisinin yanında olumsuz etkileri de mevcuttur. Sosyal sermayenin negatif yönleri, ağların yoğunluğundan ya da ağlarda bulunan güç ilişkilerinden kaynaklanan sosyal zararlar da doğurabilecektir. Grup üyelerini faydalı işler yapmak üzere bir araya getiren sosyal sermaye zamanla sosyal ağa dahil üyelerini toplumsal yaşantıdan dışlayıcı etkide bulunabilir, kendi sosyal ağlarına dahil olmayanları, kuşkuyla bakmalarına yol açabilecek ve bireysel özgürlükleri sınırlayabilecektir.

Sosyal sermayenin bir başka negatif yönü de meydana getirebileceği toplumsal eşitsizliklerdir. Toplumda daha yüksek ekonomik ve kültür seviyesine sahip bireyler, bağlantıları ve etkileşimleri daha üst seviyede gerçekleşeceği için bağlantıları yeterli derecede olmayan insanlara göre daha avantajlı olacaklardır. Bu durumda kayırmacılık, iltimasla sonuçlanacak ve sosyal sermaye böyle bir durumda eşitsizliği artıracaktır.

Sosyal sermayenin bir diğerk olumlu etkisi de kentsel yaşam da ortaya çıkmaktadır. Günümüzde gelir dağılımındaki uçurumlar, sosyal uyumsuzluğun yaygınlaşması, çıkarıcı davranışlar kentsel yaşamda olumsuz durumlar meydana getirmektedir. Böyle bir tabloda bireyler, sosyal ve ekonomik kriterler açısından kendileri gibi olan bireylerle etkileşim içerisinde iken, toplumun diğerk kesimleriyle adeta ayrışım içerisinde girmektedirler. Bu durum kentte sosyal barışın bozulmasına neden olmaktadır. Orta ve üst gelir grupları kendi hayatlarını idame ettirecek önlemler alırlarken, alt gelir grupları kendi imkanları çerçevesinde kent yaşamına tutunmaya çalışmaktadırlar. Böyle bir toplumsal mücadelenin dışında kalanlar ise yasadışı yollara sapma eğilimi göstermektedirler. Sosyal sermaye olgusu işbirliği ve dayanışma ruhu, güven, iletişim ağları gibi unsurlar vasıtasıyla kentsel hayattaki istikrar açısından önemli bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede yerel yönetimlere de görevler düşmektedir. Kent yönetimleri konunun bilincinde olarak, dayanışmayı ön plana çıkartarak maddi durumu iyi olan kesimlerden, maddi durumu iyi olmayan kesimlere yardım organizasyonları uygulamalı ve kent halkı arasında güvene dayanan politikalar geliştirmelidirler. Kuşkusuz bu sürece sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğerk kesimlerde dahil edilmelidir.

Sosyal sermayenin olumlu etkilediği alanlardan birisi de işgücü piyasasıdır. İşgücü piyasasında sosyal sermaye, işe alım sürecinde karar vericileri etkileme, kabul görme etkileri sayesinde bireylere fayda sağlamaktadır. Sosyal sermaye, iş arama sürecini çabuklaştırması ve maliyetlerini düşürmesiyle işgücü piyasasında kendisini gösterir. Sosyal sermaye, bunun yanı sıra bireyin kariyeri boyunca etkili olan bir unsurdur. Sosyal sermayesi yüksek olan bireylerin terfi, ücret, danışmanlık gibi kariyer başarılarını olumlu yönde etkiler. Sosyal sermaye, iş arama ve istihdam sürecinde bireyler için önemli bir kaynaktır.

Küreselleşen bilgi temelli dünyada, bireysellik yerini kolektivitze, doğal faktörler ise bilgiyi oluşturma ve yaymaya bırakmaktadır. İşte kolektivitze, bilgi oluşturma ve yayma idealleri, sosyal sermayenin de ana unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. İktisat biliminde, sosyal sermaye rasyonellik varsayımıyla gölgelenmiş geleneksel üretim faktörleri arasında sayılıp sayılmayacağı bakımından tereddütle karşılanmış ve uzun bir zaman boyunca gerektiği şekilde ele alınamamıştır. Bu bağlamda çoğu kez duygular ve kişisel ilişkilerin iktisadi analizlerde kullanılmasının

zorluğu dile getirilmiştir. Böyle olmakla beraber, son zamanlarda yapılan ekonomik araştırmalarda sosyal ilişkilerin ekonomik davranışları önemli ölçüde etkilediği, belirlediği ve bu yüzden dikkate alınması gerektiği ileri sürölmektedir. Buna göre, sosyal sermaye, diğer sermaye şekilleri gibi zenginlik üreten değer göstermektedir. Toplumda ekonomik faaliyetler sosyal ilişkilerle kenetlenmiş bulunmaktadırdır. Sosyal sermaye farklılıkları bazı ölkelerin diğerlerine göre niçin daha fazla gelişmiş olduğunu açıklayabilmektedir.

Sosyal sermaye, karşılıklı faydalı mübadele ilişkilerini artırmakta, ortak faaliyet problemlerinin çözümlerini kolaylaştırmakta, gözetleme ve işlem maliyetlerini azaltmakta, bilgi paylaşımı sağlayarak yenilikleri teşvik etmekte, kırılganlıklarda destek sağlamakta, siyasal süreçte katılımı sağlayarak yönetimde verimliliği artırmakta ve yoksulluğun azaltılmasında destekleyici bir seçenek sunmaktadır. Sosyal sermaye bu yollarla verimlilik artışı ve maliyet azalışı ortaya çıkarmakta, devlet ve piyasa arasında tamamlayıcı ve ikame edici roller oynamaktadır. Sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabileceği genel olarak kabul edilmekle beraber sosyal sermayeye bazı yönlerden eleştiri gelmiştir. Örneğin; Ağ dışında kalanlara herhangi bir şey sunamayacağı ve hatta bunların ekonomik kaynaklara ulaşmasını engelleyebileceği, zararlı örgütlenmenin ortaya çıkabileceği ve bu nedenlerden dolayı ekonominin daha yavaş büyümesine yol açacağı gibi savlarla sosyal sermaye eleştirilere konu olmaktadır. Bununla birlikte sermayenin zararlı kullanım alanlarının diğer sermaye şekilleri içinde geçerli olabileceği düşünölmelidir.

Birçok ölkede, ölkelerde sosyal problemler ekonomik zorluklar karşısında çoğunlukla görmezden gelinmektedir. Ancak gelinen noktada ikinci plana itilen sosyal sorunların olumsuz etkilerinin ölkelerin ekonomik alandaki başarısızlığında çok önemli rol aldığı görölmektedir. Bu nedenle, kamunun ekonomik ve sosyal politikalarla, sosyal ve özel kesimlerdeki optimalite farklılığının giderilmesi amacıyla ekonomik kalkınmaya katkı yapması gerekmektedir. Sosyal sermayenin bir toplumda tesis edilebilmesi için güven unsurunun o toplumda hak ettiği yeri alması gerekmektedir. Güven kavramının toplumsal ve bireysel yaşamda kendisini göstermesi ise adalet olgusunun o toplumda mevcudiyetine bağlıdır. Sosyal barışın, güvenin sağlanması için o toplumun genelinin o ölkede adaletle önem verildiğine

inanması gerekmektedir. Bir toplumu oluşturan bireylerinde eğitimine paralel olarak seçimle iş başına gelen yöneticilerin adalet duygusuna önem vermeleri gerekir. Bunun için hızlı ve çabuk işleyen adalet mekanizması, eş dost ilkelerine göre hukukun evrensel niteliklerine uygun normlarına bağlı olarak objektif kararlar alabilmesi gerekmektedir. Bu şekilde işleyen bir toplumda güven seviyesi artacağından sosyal sermaye istenilen noktalara gelebilecektir. Kamu kesiminin sosyal sermayeye etkisinin bir başka boyutu ise ekonomik yapılanmayla ilgilidir. Bu çerçevede güven ortamının oluşturulmasında, toplumdaki gelir dağılımının adaletli olmasının ve çalışanın emeğin karşılığının almasında herhangi bir şüphenin bulunmamasının etkisi büyüktür. Çünkü sosyal sermayenin dayandığı güven ortamının varlığı büyük ölçüde sosyal barışın kurulmasına bağlıdır. Gelir dağılımının bozuk olduğu, çalışanın hakkını alamadığı ve ekonomik alanlarda bir takım yolsuzlukların olduğu ülkelerde sosyal barışın tesisi oldukça zordur. Dolayısıyla bu tür toplumlarda güvene dayalı ilişkilerin tesisi de imkansızdır. Bu nedenle seçimle iş başına gelmiş yöneticilerin uygun ekonomik politikalar üreterek, o ülkedeki çalışma yaşamında da dengeyi sağlayarak sosyal sermayeyi artırıcı politikalar uygulamaları gerekmektedir.

Bir toplumda sosyal sermaye seviyesinin istenilen düzeye gelebilmesi için vakıf, dernek gibi sivil toplum örgütlerine de önemli görevler düşmektedir. Bu örgütler, bir toplumun gelişmesinde kuşkusuz azımsanmayacak işler yapmaktadırlar. Bu örgütler verdikleri hizmette gönüllülük esasına dayanarak objektif kriterlere göre davranmalı, kendi üyeleri haricindekiler dışlamamalı, yardımlaşma, bağış, eğitim, sağlık gibi işlevlerinde daha fonksiyonel olmalı bu yönden toplumun sosyal sermayesine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermayenin ortaya çıkarılmasında çok büyük katkıları olacaktır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları, çeşitli katılım araçları ve platformları meydana getirmelidirler.

İletişimi bilmeyen veya bu konuya hiç gayret göstermeyen birey ve toplumlar yeterince sosyalleşemedikleri için sosyal sermaye seviyesini artırmaları zordur. Böyle olunca da her türlü bilgiye, yeniliğe ve farklı platformlara açılmama, toplumsal ve evrensel gündemden hızla uzaklaşma gibi olumsuz sonuçlar doğar. Bu

nedenle iletişim kültürünü öğrenmek, geliştirmek ön plana çıkmaktadır. Bunun için de ailelere, topluma, kamuya önemli görevler düşmektedir.

Aile kurumu beşeri ve sosyal sermayenin temelini atıldığı ilk kurumdur. Ailede, sevgi, hoşgörü, eğitim, haklara riayet, iletişim gibi temel kavramlar hayata geçirildiği takdirde o ailenin bireyleri beşeri ve sermaye yönünden daha donanımlı olacaktır. Bu nedenle, aile büyüklerinin bu sorumlulukla hareket etmesi, çocuklarını bu bilinçle yetiştirmeleri gerekmektedir.

Toplumsal bilinç düzeyinin sosyal sermayenin tesisinde önemli bir yeri vardır. Herkesin sadece kendisini ve yakın çevresini düşündüğü, başkalarının haklarını çiğnemedi bir sakınca görmeyen, birbirine güvenmeyen ve sevmeyen bireylerin oluşturduğu bir toplumda sosyal sermaye seviyesinin yükselmesi söz konusu olamaz. Böyle bir toplumun istenildiği kadar yer altı ve yer üstü zenginliğe sahip olsa da, iktisadi kalkınma yönünden olumlu sonuçlar alması mümkün değildir. Çünkü böyle toplumlarda güven seviyesi çok düşük olduğundan güvene dayalı ilişkilerin ekonomik getirileri de çok düşük olacaktır. Bu nedenle, iyi niyetli, eğitilmiş, hoşgörülü, kültür seviyesi yüksek, paylaşımı bilen ve uygulayan, yeniliklere açık nesillerin yetişmesi o toplumun yarınları için hayati bir önem taşımaktadır.

Türkiye’de sosyal sermaye, gerek toplumsal yaşamda gerekse bölge kalkınma politikalarının kurulmasında ve uygulanmasında önemli bir unsur olarak yerini almalıdır. Bölgesel kalkınmaya yönelik bir kalkınma çabaları için kamu başarısının anahtar unsurları olarak kabul edilen demokratik yerel yönetim, toplumsal katılım, kurumsal kapasite ve yönetsel becerilerin geliştirilmesi için yeterince çaba harcanmalıdır.

Türk toplumunda sosyal sermaye seviyesi istenilen seviyede değildir. Türk toplumu genel olarak bir sosyolojik bunalım yaşamakta olduğuna dair iddialar söz konusudur. Bunun altında yatan en büyük faktör istenilen sosyal sermaye seviyesinin Türk toplumunda tesis edilememiş olmasıdır. Boşanma oranlarının artması, ticari alanda ortaklık faaliyetlerinin genelde başarısız sonuçlanması, ortak yaşam alanındaki sıkıntılar, komşuluk, arkadaşlık gibi sosyal bağların zayıflamasının altında yatan en büyük nedenlerden birisi bireyler arasındaki güven eksikliği, iletişimsizlik ve sosyal bağlardaki zayıflamadır.

KAYNAKÇA

- Adler, P.S. ve Kwon, S.W.** (2002). Social Capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review*, 27(1), 17-40.
- Aksoy, M.** (2009). *İşletmelerde Örgütsel Güven Anlayışının Algılanması ve Demografik Değişkenler Açısından Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Alacahan, D. Ve Duman, B.** (2011). Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etkinlik. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 181-208.
- Altan, R.** (2007). Sosyal Sermaye ve Kalkınma. *Türk İdare Dergisi*, 455, 223-229.
- Altay, A.** (2007). Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 337-362.
- Aslan, Z. ve Özen, Ş.** (2006). İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi Örneği. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 130-161.
- Ataç, B.** (1999). *Maliye Politikası*, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Aydıntan, B. Bingöl, D. Ve Göksel, A.** (2010). Örgütlerde Bilgi Paylaşım Davranışı: Sosyal Sermaye Boyutundan Bir Bakış. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1-26.
- Bastealer, T. Ve Grootaert, C.** (2002). *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment*, Cambridge University Press.
- Berber, M.** (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Boschma, R.A.** (2005). Social Capital and Regional Development: *An Empirical Analysis of the Third Italy*, In: Boschma, R.A.
- Bourdieu, P.** (1986). The Forms of Capital. In John Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241-258). New York: Greenwood Press.

- Brehm, J & Rahn, W.** (1997) Individual – Level Evidence For The Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science* (41), 999-1023.
- Burt, R.S.** (1997). The Contingent Value of Social Capital, *Administrative Science Quarterly*, 42, 339-365.
- Casey, Terence.** (2004). *Social Capital and Regional Economies in Britain*.
- Ceylan, A. ve Demircan, N.** (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 1, 139-149.
- Cohen, D. ve Prusak, L.** (2001). *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi*, (Ahmet Kardam çev.). İstanbul: Metal Sanayicileri Sendikası.
- Coleman, J.S.** (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital, *The American Journal of Sociology*, Supplement: Organizations and Institutions Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, 94, 95-120.
- Çakar, M.** (2008). *Ankara'ya yerleşen Kosova-Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Hacette Üniversitesi, Ankara.
- Çataloğlu, O.** (1977). *Ekonomik Kalkınma ve Büyüme*, İzmir: Doğruluk Matbaacılık.
- Çetin, M.** (2006). Endüstriyel Bölgelerde Sosyal Sermaye ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, b(1), 74-86.
- Dasgupta, P.** (2005). *The Economics of Social Capital*, January, 1-36.
- Dinler, Z.** (2006). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Doğanoğlu, F. ve Kutlar, A.** (2007). *Kalkınma Sorunu*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Ekinci, A.** (2010). *Okullarda Sosyal Sermaye*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erbil, C. ve Ögüt, A.** (2009). *Sosyal Sermaye Yönetimi*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Erselcan, F.** (2009). Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), 248-256.

- Field, J.**(2006). *Sosyal Sermaye (B. Bilgen, B. Şen çev.)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fine, B.** (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı (A. Kars çev.)*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Fukuyama F.**(2005). *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Artırılması*. (Ahmet Buğdaycı çev.). İş Bankası Yayınları.
- Gökalp, N.**(2003). *Ekonomide Güven Faktörü. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2, 164-174.
- Grootaert, C.** (1998). Social Capital: The Missing Link? *Social Capital Initiative Working Paper*, 3.
- Gümüş, S.** (2005). *Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma*, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Han, E. ve Kaya, A.**(2008). *Kalkınma Ekonomisi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kapu, H.**(2008) Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1, 259-286.
- Karadal, H. ve Özçınar, F.** (2003). Örgüt İçi Bilgi Paylaşımı: Bir Örnek Olay Çalışması, II. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Kocaeli: *Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bildiriler Kitabı*.
- Karagül, M.**(2002). *Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Karagül, M.**(2003). Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 79-90.
- Karagül, M. ve DüNDAR, S.** (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 61-78.
- Karagül, M. ve Masca, M.**(2005). *Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.

- Karagül, M.**(2010). *Tehdit ve Fırsatlarıyla Dünya Ekonomisi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karakurt, E.** (2008). Sürdürülebilir Bir Kentsel Yaşam Açısından Sosyal Sermayenin Önemi, *İş-Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 76-100.
- Kaynak, M.** (2005). *Kalkınma İktisadı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keskin, M.** (2008). *Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Üyelerinde Sosyal Sermaye Düzeyi ve Belirleyicilerinin Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kosgeb** (2005). *Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü*, Ankara.
- Köklü, A.** (1976). *Makro İktisat*, Ankara: S Yayınları.
- Lin, N.** (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*, Cambridge University Press.
- Luthans, F.** (2004). Positive Psychological Capital: Beyond Human and Social Capital, *Business Horizons*, 47(1), 45-50.
- Newton, K.** (2001). Trust, Social Capital, Civil Society and Democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201-214.
- Öksüzler, O.** (2006). Sosyal Sermaye, Güven ve Belirleyicileri: Bir Panel Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 108-130.
- Özdemir, A.**(2007). *Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Özdemir, A.**(2008). Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 81-102.
- Özgüler, C.V.** (2007). *İş Arama Teorisi, Sosyal Ağlar ve İnternet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.

- Polat, S.** (2009). *Eğitim Örgütleri İçin Sosyal Sermaye: Örgütsel Güven*, Ankara: Pegem Akademi.
- Portes, A.** (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 7.
- Putnam, R. D.** (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Schmid, A. A.** (2000). Affinity as Social Capital: Its Role in Development, *Journal of Socio-Economics*, 29, 159,-171.
- Seçer, B.**(2009). İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye. *Kamu-İş Dergisi*, 3, 103-130.
- Sönmez ve Türemen** (2003). Sosyal Sermayeyi Artırma Rolü ve Katkısı Bağlamında Polis Davranışları. *Polis Bilimleri Dergisi*, 5, 109-130.
- Şahin, M. ve Ünal, A.**(2010). *Sosyal Sermaye*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Şan, M.K.**(2007). Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 2. 70-95.
- Türemen, F.**(2002). Okullarda Sosyal Sermaye. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 558-573.
- Tüylüoğlu, Ş.**(2006). Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 14-60.
- Uğuz, H.**(2010). *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım: Sosyal Sermaye*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Ülgener, S.** (1974). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, İstanbul: Sermet Matbaası.
- Woolcock M. Ve Narayan, D.** (2000). *Social Capital Implications for Development Theory, Research, and Policy*, World Bank Research Observer, 15(2), 225-249.
- Yetim, N.** (2006). Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3(11), 91-106.